با ایران توشه
یک قدم جلوتر
باش!

ایران توشه
توشه ای برای موفقیت

ایران توشه، مرجع دانلود فایل های کمک آموزشی دانش آموزان و کنکوری ها

همه چیز
برای موفقیت
تو!

- دانلود رایگان آزمون های آزمایشی قلمچی، خیلی سبز، گاج و ...
- دانلود رایگان گام به گام تمامی دروس
- دانلود رایگان نمونه سوالات امتحانی (نوبت اول و دوم) و امتحانات نهایی
- دانلود رایگان جزوه های کمک آموزشی و شب امتحانی

کافیست هر فایلی که نیاز دارید را در گوگل به این صورت جستجو کنید:

فایل مورد نیاز + ایران توشه

مثال:

دانلود گام به گام دوازدهم تجربی ایران توشه

irantooshe.ir

t.me/irantooshe

گام به گام جامعه‌شناسی (۱) دهم

پاسخ فعالیت‌ها و پرسش‌های کتاب

پایه‌ی دهم · دوره‌ی دوم متوسطه · ادبیات و علوم انسانی / علوم و معارف اسلامی

شامل پاسخ فعالیت‌ها، گفت‌وگوها، پژوهش‌ها و پرسش‌های کتاب

تهیه‌شده در ایران‌توشه، توشه‌ای برای موفقیت

irantooshe.ir

فهرست فصل‌ها

۱ فصل اول — زندگی اجتماعی ۴

۲ فصل دوم — هویت ۴۳

ایران توشه
توشه ای برای موفقیت

جامعه‌شناسی ۱ دهم - فصل اول

زندگی اجتماعی

فهرست

۱ صفحه ۳ · موقعیت یادگیری — ویژگی‌های کنش انسان ... ۶

۲ صفحه ۴ · موقعیت یادگیری — آگاهی و اراده در کنش ... ۶

۳ صفحه ۵ · موقعیت یادگیری — هدف‌داری و معناداری کنش ... ۷

۴ صفحه ۶ · گفت‌وگو کنید — معنای کنش ۷

۵ صفحه ۶ · موقعیت یادگیری — آثار و پیامدهای کنش ۸

۶ صفحه ۸ · تحلیل کنید — پیامدهای ارادی و غیرارادی کنش ... ۹

۷ صفحه ۹ · خلاصه‌ی درس — درس اول: کنش‌های ما ۹

۸ صفحه ۱۰ · موقعیت یادگیری — کنش اجتماعی چیست؟ ... ۱۰

۹ صفحه ۱۱ · گفت‌وگو کنید — کنش در حضور دیگران بدون توجه به آنها ... ۱۱

۱۰ صفحه ۱۲ · نمونه بیاورید — انواع «دیگران» در کنش اجتماعی ... ۱۱

۱۱ صفحه ۱۲ · موقعیت یادگیری — پدیده‌های اجتماعی و آداب ... ۱۲

۱۲ صفحه ۱۴ · تکمیل جدول — ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی ... ۱۲

۱۳ صفحه ۱۴ · تأمل کنید — همانند پنداشتن پدیده‌های اجتماعی و طبیعی ... ۱۳

۱۴ صفحه ۱۵ · مقایسه کنید — پدیده‌ی طبیعی و پدیده‌ی اجتماعی ... ۱۳

۱۵ صفحه ۱۵ · تأمل کنید — وضعیت پدیده‌هایی مانند پول و تکنولوژی ... ۱۴

۱۶ صفحه ۱۶ · خلاصه‌ی درس — درس دوم: پدیده‌های اجتماعی ... ۱۴

۱۷ صفحه ۱۷ · موقعیت یادگیری — شباهت جهان اجتماعی و موجود زنده ... ۱۵

۱۸ صفحه ۱۸ · موقعیت یادگیری — تفاوت جهان اجتماعی با موجود زنده و آگاهی مشترک ... ۱۶

۱۹ صفحه ۱۹ · موقعیت یادگیری — تداوم جهان اجتماعی در طول نسل‌ها ... ۱۶

۲۰ صفحه ۲۰ · موقعیت یادگیری — انتقال فرهنگ ۱۷

۲۱ صفحه ۲۰ · گفت‌وگو کنید — انتقال فرهنگ توسط خانواده و مدرسه ... ۱۷

۲۲ صفحه ۲۰ · موقعیت یادگیری — گسترهٔ جهان اجتماعی: دسته‌بندی پدیده‌ها ... ۱۷

۲۳ صفحه ۲۱ · موقعیت یادگیری — معیار دسته‌بندی پدیده‌ها در جهان اجتماعی ... ۱۸

۲۴ صفحه ۲۲ · موقعیت یادگیری — ورود پدیده‌های طبیعی و ماوراءطبیعی به جهان اجتماعی ... ۱۹

۲۵ صفحه ۲۳ · نمونه بیاورید — پدیده‌های اعتباری و تکوینی در جهان اجتماعی ... ۱۹

۲۶ صفحه ۲۳ · بخوانیم و بدانیم — روش شناخت پدیده‌های اعتباری و تکوینی ... ۲۰

۲۷ صفحه ۲۴ · خلاصه‌ی درس — درس سوم: جهان اجتماعی ... ۲۰

۲۸ صفحه ۲۵ · موقعیت یادگیری — تشریح جهان اجتماعی ... ۲۱

۲۹ صفحه ۲۷ · موقعیت یادگیری — طیف خرد ـ کلان پدیده‌های اجتماعی ... ۲۲

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

۳۰ صفحه ۲۸ · موقعیت یادگیری — طیف ذهنی ـ عینی پدیده‌های اجتماعی ۲۳

۳۱ صفحه ۲۸ · هم‌اندیشی کنید — جایگاه پدیده‌ها روی دو طیف ۲۳

۳۲ صفحه ۲۹ · موقعیت یادگیری — لایه‌های جهان اجتماعی و اهمیت اجزا ۲۳

۳۳ صفحه ۳۰ · موقعیت یادگیری — عمیق‌ترین و سطحی‌ترین لایه‌ها و نیازهای جهان اجتماعی ۲۴

۳۴ صفحه ۳۱ · موقعیت یادگیری — تنوع نهادهای اجتماعی ۲۵

۳۵ صفحه ۳۱ · تفسیر و تکمیل کنید — لایه‌های نهادهای اجتماعی ۲۵

۳۶ صفحه ۳۲ · تمرین کنید — لایه‌های جهان اجتماعی اسلام و جهان عرب پیش از اسلام ۲۶

۳۷ صفحه ۳۳ · خلاصه‌ی درس — درس چهارم: اجزا و لایه‌های جهان اجتماعی ۲۶

۳۸ صفحه ۳۴ · موقعیت یادگیری — یکسانی یا تنوع جهان‌های اجتماعی ۲۷

۳۹ صفحه ۳۵ · موقعیت یادگیری — علت تنوع جهان‌های اجتماعی ۲۸

۴۰ صفحه ۳۶ · موقعیت یادگیری — نوع تفاوت جهان‌های اجتماعی ۲۸

۴۱ صفحه ۳۷ · تحلیل کنید — تفاوت جهان اجتماعی اسلام و جهان عرب پیش از اسلام ۲۹

۴۲ صفحه ۳۷ · موقعیت یادگیری — مسیر رشد جهان‌های اجتماعی ۲۹

۴۳ صفحه ۳۸ · موقعیت یادگیری — تاریخ یکسان جهان‌های اجتماعی ۳۰

۴۴ صفحه ۳۹ · تفسیر کنید — نظریه‌ی استعمار ۳۰

۴۵ صفحه ۴۰ · خلاصه‌ی درس — درس پنجم: جهان‌های اجتماعی ۳۰

۴۶ صفحه ۴۱ · موقعیت یادگیری — نقش اراده‌ی افراد در جهان اجتماعی ۳۱

۴۷ صفحه ۴۳ · تحلیل کنید — فرصت‌ها و محدودیت‌های ممنوعیت همراه داشتن جزوه در امتحان ۳۲

۴۸ صفحه ۴۳ · موقعیت یادگیری — فرصت‌ها و محدودیت‌های جهان اجتماعی ۳۲

۴۹ صفحه ۴۴ · موقعیت یادگیری — فرصت‌ها و محدودیت‌های قوانین راهنمایی و رانندگی ۳۳

۵۰ صفحه ۴۵ · تحلیل کنید — تحلیل دقیق‌تر آیه‌ی ۳۸ سوره‌ی مدثر ۳۳

۵۱ صفحه ۴۵ · گفت‌وگو کنید — رابطه‌ی نظم و آزادی در جامعه‌ی عادل ۳۴

۵۲ صفحه ۴۶ · تأمل کنید — حقوق و تکالیف ۳۴

۵۳ صفحه ۴۶ · موقعیت یادگیری — ویژگی‌های جهان متجدد ۳۵

۵۴ صفحه ۴۷ · موقعیت یادگیری — تصویر جهان‌ها از طبیعت و ویژگی‌های جهان متجدد ۳۵

۵۵ صفحه ۴۹ · تفسیر کنید — فیلم «عصر جدید» ۳۶

۵۶ صفحه ۴۹ · موقعیت یادگیری — ارزیابی فرصت‌ها و محدودیت‌های جهان‌های اجتماعی ۳۶

۵۷ صفحه ۵۰ · خلاصه‌ی درس — درس ششم: پیامدهای جهان اجتماعی ۳۶

۵۸ صفحه ۵۱ · موقعیت یادگیری — قلمرو واقعی و آرمانی ۳۷

۵۹ صفحه ۵۳ · نمونه بیاورید — آرمان‌های جامعه در درون و بیرون قلمرو واقعی ۳۷

۶۰ صفحه ۵۳ · موقعیت یادگیری — ارزیابی آرمان‌ها ۳۸

۶۱ صفحه ۵۴ · موقعیت یادگیری — ارزیابی خود آرمان‌ها: حق و باطل ۳۸

۶۲ صفحه ۵۵ · نمونه بیاورید — آرمان‌های حق ۳۹

۶۳ صفحه ۵۵ · موقعیت یادگیری — آیا حق و باطل تابع جهان‌های اجتماعی‌اند؟ ۳۹

۶۴ صفحه ۵۶ · موقعیت یادگیری — چاپلوسی و وابستگی حق و باطل به تمایلات ۳۹

۶۵ صفحه ۵۷ · بخوانیم و بدانیم — ارزیابی فرهنگ‌ها: سوگواری غربی‌ها و ایرانی‌ها ۴۰

۶۶ صفحه ۵۸ · شناسایی کنید — ارزش‌ها و هنجارهای باطل ۴۰

۶۷ صفحه ۵۹ · خلاصه‌ی درس — درس هفتم: ارزیابی جهان‌های اجتماعی ۴۱

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

این فایل توسط سایت ایران‌توشه تهیه شده است.
irantooshe.ir

۱ صفحه ۳ موقعیت یادگیری

به نظر شما فعالیت‌های انسان چه تفاوتی با فعالیت مخلوقات دیگر دارد؟
کنش ویژگی‌هایی دارد که آن را از فعالیت مخلوقات دیگر متمایز می‌کند. به نظر شما این ویژگی‌ها کدام‌اند؟
وقتی می‌خواهید برای اولین بار از یک کالای پیچیده مانند تلویزیون یا تلفن همراه استفاده کنید، به دفترچه‌ی راهنمای آن مراجعه می‌کنید. ولی پس از آن، دیگر سراغی از دفترچه‌ی راهنما نمی‌گیرید؛ مگر اینکه مشکلی پیش بیاید، چرا؟
در جلسه‌ی امتحان نشسته‌اید و شرایط مناسب محیطی، اجتماعی و فردی فراهم است. در چه صورتی، از پاسخ به پرسشی باز می‌مانید؟
فرد گرسنه‌ای به جزیره‌ای خالی از سکنه وارد می‌شود. او هیچ شناختی درباره‌ی مواد غذایی آنجا ندارد. به نظر شما این فرد برای رفع گرسنگی‌اش چه می‌کند؟

1. انسان کار خود را با آگاهی، اراده و هدف انجام می‌دهد و می‌تواند به آن معنا بدهد، اما فعالیت مخلوقات دیگر (چرخش ماه، حرکت ابر، جریان آب، برگ و بار دادن درخت) بر پایه‌ی قوانین طبیعی یا غریزه است و آنها نه از روی آگاهی و انتخاب عمل می‌کنند و نه هدفی را خود تعیین می‌کنند.
2. کنش انسان **آگاهانه**، **ارادی**، **هدف‌دار** و در نتیجه **معنادار** است.
3. چون در بار اول آگاهی لازم برای استفاده از وسیله را نداریم و دفترچه این آگاهی را به ما می‌دهد؛ پس از آنکه آگاهی کسب شد، دیگر نیازی به دفترچه نیست و تنها وقتی آگاهی ما ناکافی باشد (مشکلی پیش بیاید) دوباره به آن رجوع می‌کنیم. این نشان می‌دهد کنش به آگاهی وابسته است.
4. وقتی پاسخ آن پرسش را ندانیم یا آن را فراموش کرده باشیم، یعنی آگاهی لازم را نداشته باشیم؛ حتی با وجود شرایط مناسب بدون آگاهی نمی‌توان پاسخ داد.
5. چون آگاهی ندارد، می‌کوشد با مشاهده، پرسش (در صورت وجود کسی)، مقایسه با دانسته‌های قبلی و آزمون و خطا آگاهی کسب کند (مثلاً با احتیاط و کم می‌چشد، به میوه‌های شبیه خوراکی‌های آشنا و به رفتار حیوانات توجه می‌کند) و بر اساس همین آگاهی تصمیم می‌گیرد و عمل می‌کند.

۲ صفحه ۴ موقعیت یادگیری

حتماً برای شما پیش آمده که در انجام کاری، بر سر دو راهی قرار گرفته باشید. مانند اینکه پس از برگشت از دبیرستان، بهتر است ابتدا استراحت کنید و بعد تکالیف درسی خود را انجام دهید یا برعکس. قرار گرفتن بر سر دو راهی‌ها، یکی از ویژگی‌های کنش انسانی را نشان می‌دهد. آن ویژگی کدام است؟

با توجه به ارادی بودن کنش، آیا فعالیت‌هایی مانند ضربان قلب، گردش خون، بسته شدن ناخودآگاه چشم در مواجهه با خطر و... کنش محسوب می‌شوند؟ چرا؟

آیا کنش انسان‌ها همیشه براساس آگاهی صحیح صورت می‌گیرد؟ و آیا افراد در همه موارد به آگاهی موجود در کنش‌هایشان توجه دارند و از آن باخبرند؟

1. ویژگی **ارادی بودن** کنش؛ انسان آگاه است که چند راه پیش رو دارد و با اراده و اختیار خود یکی را برمی‌گزیند.
2. خیر، کنش محسوب نمی‌شوند؛ زیرا این فعالیت‌ها به اراده‌ی انسان وابسته نیستند و بدون خواست او و به‌طور طبیعی و غیرارادی انجام می‌شوند. کنش باید هم آگاهانه و هم ارادی باشد.
3. خیر؛ گاهی آگاهی ما ناقص یا نادرست است (مثلاً اطلاعات غلط یا خبر ناموثق را باور می‌کنیم) و کنش بر پایه‌ی آن ممکن است نادرست باشد. همچنین همیشه به آگاهی‌ای که در پشت کنش‌هایمان هست توجه نداریم؛ مثلاً در بسیاری از کارهای عادی و روزمره بدون اینکه بدانیم چرا و بر پایه‌ی چه باوری آنها را انجام می‌دهیم، عمل می‌کنیم. برای همین باید در آگاهی‌ها و کنش‌هایمان تأمل کنیم.

۳ صفحه ۵ موقعیت یادگیری

فردی از میان جمع برمی‌خیزد و در و پنجره‌ی اتاق را باز می‌کند. اگر از او بپرسند چرا چنین کاری کردی، چه می‌گوید؟

آیا انسان‌های مختلف در انجام کنش‌هایشان، هدف‌های یکسانی دارند؟

1. می‌گوید برای اینکه هوای اتاق عوض شود، هوا خنک یا تازه شود (یا مثلاً اتاق گرم شده بود). یعنی کنش او هدفی داشته است؛ هر کنشگری برای کنش خود هدف و دلیلی دارد.
2. خیر. افراد مختلف ممکن است یک کنش یکسان را با هدف‌های متفاوت انجام دهند؛ مثلاً یک نفر کنار رودخانه می‌رود تا ماهی بگیرد، دیگری برای لذت بردن از صدای آب و دیگری برای شنا. همچنین هدف‌ها برحسب آگاهی و اراده‌ی افراد متفاوت است و به همین دلیل کنش‌ها معنای متفاوتی پیدا می‌کنند.

۴ صفحه ۶ گفت‌وگو کنید

بوق زدن راننده، یک کنش است. درباره‌ی معناهای مختلف آن با یکدیگر گفت‌وگو کنید.

یک رسم رایج در منطقه یا محله زندگی خودتان بیابید و معانی آن را بیان کنید.

۱) بوق زدن راننده در موقعیت‌های مختلف معناهای متفاوتی دارد و مخاطب نیز باید معنای آن را دریابد؛ مثلاً: هشدار دادن به عابر یا خودرویی که در حال خطا است؛ درخواست راه برای عبور؛ اعتراض یا ابراز ناراحتی از رفتار راننده‌ی دیگر؛ سلام و احوال‌پرسی با آشنا؛ اعلام شادی (مثلاً در مراسم عروسی)؛ و یادآوری سبز شدن چراغ راهنما.

۲) نمونه: رسم دعوت از همسایگان و خویشاوندان و پخت و پخش غذا (نذری) در ماه محرم. معانی آن: ابراز ارادت به اهل بیت (ع)، کمک به نیازمندان، تقویت همبستگی و پیوند میان مردم محله و ادای احترام به عزاداری‌ها. نمونه‌ی دیگر: رفتن به دیدار بزرگ‌ترها در عید نوروز (دید و بازدید) که معنای آن احترام به بزرگ‌ترها، صله‌ی رحم و تحکیم روابط خانوادگی است.

۵ صفحه ۶ **موقعیت یادگیری**

مدتی از شروع کلاس درس سپری شده است؛ همه غرق درس‌اند. ناگهان دانش‌آموزی در می‌زند و اجازه‌ی ورود می‌خواهد. به نظر شما کنش او چه تغییراتی در کلاس ایجاد می‌کند؟ درباره‌ی آثار و پیامدهای کنش او گفت‌وگو کنید. آیا می‌توانید آنها را دسته‌بندی کنید؟

از لقمان حکیم پرسیدند؛ حکمت از که آموختی؟ گفت: از نابینایان که تا جای نبینند پای ننهند! سعدی در این بیان، چه چیزی را به ما توصیه می‌کند؟

به نظر شما شناخت آثار و پیامدهای کنش، چه اهمیتی دارد؟

هر کنشی آثار و پیامدهایی دارد. آیا پیامدهای کنش نیز همانند خود کنش، وابسته به آگاهی و اراده‌ی انسان‌هاست؟

1. پیامدها: حواس دانش‌آموزان پرت می‌شود و درس قطع می‌شود؛ معلم باید به او پاسخ دهد (اجازه بدهد یا نه، تذکر بدهد)؛ ممکن است دانش‌آموز تأخیرکننده نمره‌ی انضباطی بگیرد یا در جایی بنشیند؛ همکلاسی‌ها واکنش نشان می‌دهند. دسته‌بندی: برخی پیامدها به اراده‌ی افراد (معلم، دانش‌آموزان یا خود دانش‌آموز) وابسته‌اند (مثل اجازه‌ی ورود دادن یا تذکر دادن)، ولی برخی خودبه‌خود رخ می‌دهند و به اراده‌ی کسی بستگی ندارند (مثل قطع شدن ریسمان افکار و پرت شدن حواس کلاس).
2. سعدی توصیه می‌کند پیش از انجام هر کاری به عاقبت و نتیجه‌ی آن فکر کنیم و با آگاهی از پیامدها گام برداریم، همان‌طور که نابینایان تا مطمئن نشوند قدم نمی‌گذارند.
3. کسی که از پیامدهای کنش خود آگاه باشد، می‌تواند با انتخاب درست، از پیامدهای نامطلوب پرهیز کند و به نتایج مطلوب برسد؛ بنابراین توجه به آثار و پیامدها از خطا و زیان جلوگیری می‌کند و مسئولیت‌پذیری ما را افزایش می‌دهد.

4. همه‌ی پیامدها چنین نیستند. برخی پیامدها (پیامدهای ارادی) به آگاهی و اراده‌ی انسان‌ها وابسته‌اند و خودشان کنش‌اند؛ اما برخی دیگر (پیامدهای غیرارادی) نتیجه‌ی طبیعی کنش‌اند و به اراده‌ی انسان وابسته نیستند.

۶ صفحه ۸ تحلیل کنید

«آدمی در گرو عمل خویش است» (سوره‌ی مدثر، آیه‌ی ۳۸)

پیامدهای ارادی و غیرارادی هر یک از کنش‌های زیر را مشخص کنید.

تحلیل آیه: هر کنش آثار و پیامدهایی دارد و انسان با نتایج کنش‌های خود روبه‌رو می‌شود و در برابر آنها مسئول است. پیامدهای غیرارادی کنش قطعی‌اند و پیامدهای ارادی احتمالی؛ پس انسان باید پیش از عمل، آثار آن را بسنجد، زیرا سرنوشت او با کنش‌هایش گره خورده است.

پیامدهای کنش‌ها

کنش	پیامدهای ارادی (وابسته به اراده‌ی کنشگر)	پیامدهای ارادی (وابسته به اراده‌ی دیگری)	پیامدهای غیرارادی
ورزش کردن	ورزش حرفه‌ای و ورزشکار حرفه‌ای شدن؛ ادامه دادن به ورزش و پیشرفت در آن	مورد تحسین دیگران قرار گرفتن؛ دعوت شدن به باشگاه یا تیم	تندرستی؛ نشاط و توان بدنی بیشتر
سیگار و قلیان کشیدن	ترک یا معتاد شدن به آن	مورد نکوهش دیگران قرار گرفتن؛ تذکر یا جریمه	آسیب و بیماری برای خود و دیگران
رعایت حیا	ادامه دادن به رعایت حیا و تقویت آن در خود	احترام و اعتماد دیگران به فرد	آرامش خاطر و حفظ شخصیت و کرامت فرد
کنترل خشم	تصمیم به حل مشکل با گفت‌وگو و بخشش	قدردانی و دوستی دیگران؛ پایان یافتن اختلاف	آرامش روانی و کاهش فشار عصبی؛ حفظ سلامت جسم

۷ صفحه ۹ خلاصه‌ی درس

مفاهیم اساسی درس را بنویسید.

مطالب مهم درس را در قالب جمله یا گزاره بنویسید (خلاصه کنید).

آنچه از این درس آموختیم: جمله‌ها و گزاره‌ها را در قالب یک بند بنویسید.

مفاهیم اساسی: کنش، کنشگر، آگاهانه، ارادی، هدف‌دار، معنادار، پیامدهای کنش، پیامدهای ارادی، پیامدهای غیرارادی.

- کنش، فعالیت آگاهانه، ارادی و هدف‌دار انسان است و کسی که آن را انجام می‌دهد کنشگر نام دارد.
- کنش آگاهانه است؛ یعنی بدون آگاهی انجام نمی‌شود. کنش ارادی است؛ یعنی تا اراده‌ی انسان نباشد انجام نمی‌شود. کنش هدف‌دار است؛ یعنی انسان با قصد خاصی عمل می‌کند.
- کنش انسان بر خلاف فعالیت سایر مخلوقات، معنادار است و انسان‌ها با توجه به معنای کنش خود آن را انجام می‌دهند.
- هر کنش پیامدهایی دارد. پیامدهای ارادی به اراده‌ی خود کنشگر یا دیگران وابسته‌اند، احتمالی‌اند و خودشان کنش‌اند.
- پیامدهای غیرارادی نتیجه‌ی طبیعی کنش‌اند، به اراده‌ی افراد بستگی ندارند و قطعی‌اند.
- آگاهی از پیامدهای کنش مهم است و انسان باید پیش از عمل در عاقبت آن بیندیشد.

هر انسان با آگاهی و اراده و برای رسیدن به هدفی کنش می‌کند و به همین دلیل کنش او معنادار است. هر کنش پیامدهایی به‌دنبال دارد؛ بعضی به اراده‌ی انسان‌ها (کنشگر یا دیگران) وابسته‌اند و احتمالی‌اند و بعضی نتیجه‌ی طبیعی کنش‌اند و قطعی‌اند. پس باید پیش از هر کاری به پیامدهای آن بیندیشیم.

۸ صفحه ۱۰ موقعیت یادگیری

به تنهایی مشغول خوردن غذا هستیم که دوستی وارد می‌شود. چه تغییری در کنش ما رخ می‌دهد؟ لباس پوشیدن ما در موقعیت‌های مختلف، متفاوت است؛ ما در پوشیدن لباس، دیگران را در نظر می‌گیریم. با در نظر گرفتن دیگران، کنش فردی ما به یک کنش اجتماعی تبدیل می‌شود. منظور از کنش اجتماعی چیست؟ ما به دوست خود سلام می‌کنیم یا پاسخ سلام او را می‌دهیم. با ورود معلم به کلاس، از جا بر می‌خیزیم. هنگام سوار شدن به اتوبوس، حق تقدم را رعایت می‌کنیم و به هم تعارف می‌کنیم. هنگام گفت‌وگو، به حرکات و سخنان طرف مقابل توجه می‌کنیم و... . ویژگی مشترک این کنش‌ها چیست؟

1. با ورود دوست، به آداب غذا خوردن در حضور دیگران (دعوت کردن او، نحوه‌ی نشستن و خوردن، لقمه‌گرفتن و...) توجه می‌کنیم و شیوه‌ی غذا خوردن ما تغییر می‌کند. **کنش اجتماعی** کنشی است که با توجه به دیگران انجام می‌شود؛ یعنی آگاهی و اراده‌ی کنشگر ناظر به دیگران، ویژگی‌ها و اعمال آنها است.
2. ویژگی مشترک همه‌ی آنها این است که کنشگر در انجام آنها دیگران را در نظر دارد و آگاهی و اراده‌اش ناظر به دیگران است؛ یعنی همگی کنش اجتماعی‌اند.

۹ صفحه ۱۱ گفت‌وگو کنید

به نظر شما، کنش‌هایی که در حضور دیگران ولی بدون توجه به آنها اتفاق می‌افتند کنش اجتماعی‌اند؟ برای مثال وقتی فردی در کلاس درس حضور دارد، ولی بی‌توجه به اطرافیان، در ذهن خود رودخانه‌ای خروشان را تخیل می‌کند، کنش اجتماعی انجام داده است؟

خیر؛ کنش اجتماعی صرفاً به معنای حضور فیزیکی دیگران نیست، بلکه کنشی است که با توجه به دیگران انجام شود. فردی که در کلاس نشسته ولی در ذهن خود رودخانه‌ای را تخیل می‌کند، به دیگران، ویژگی‌ها و اعمال آنها توجهی ندارد؛ پس کنش او یک کنش درونی و فردی است نه اجتماعی. در مقابل، ممکن است کسی تنها باشد (مثلاً در نیمه‌شب پشت چراغ قرمز بایستد) ولی چون مقرراتی را رعایت می‌کند که مورد قبول دیگران است، کنش او اجتماعی باشد.

۱۰ صفحه ۱۲ نمونه بیاورید

انواع مختلفی از «دیگران» ذکر شده است. تلاش کنید در ارتباط با هر کدام، یک کنش اجتماعی مثال بزنید:
غریبه / آشنا؛ دوست / دشمن؛ گذشتگان / معاصران / آیندگان؛ مؤمن / کافر / منافق.
آیا تاکنون فکر کرده‌اید که این آداب چگونه شکل می‌گیرند، چگونه دوام می‌آورند یا تغییر می‌کنند؟

- **غریبه:** راهنمایی کردن مسافری که آدرس را گم کرده است؛ **آشنا:** احوال‌پرسی گرم و دید و بازدید با همسایه و خویشاوند.
- **دوست:** کمک به دوست در حل مشکلش و تبریک گفتن به او؛ **دشمن:** رعایت انصاف و عدالت در مورد او و اجتناب از ظلم و بدگویی نسبت به وی (و دفاع از خود در برابر تجاوز).
- **گذشتگان:** یادبود و احترام به شهیدان، زیارت قبور و رعایت وصیت‌های آنان؛ **معاصران:** رعایت حقوق همسایگان و همکلاسی‌ها؛ **آیندگان:** حفظ محیط زیست و پرهیز از اسراف در منابع طبیعی برای نسل‌های بعد.
- **مؤمن:** سلام و همکاری و برادری با او؛ **کافر:** رفتار عادلانه و مدارا با او و در عین حال پرهیز از پیروی از باورهای باطل؛ **منافق:** احتیاط و هوشیاری در برابر او و پرهیز از اعتماد به ظاهرسازی‌های وی.

آداب، به‌وسیله‌ی کنش‌های اجتماعی انسان‌ها شکل می‌گیرند و از طریق جامعه‌پذیری و کنترل اجتماعی به نسل‌های بعد منتقل می‌شوند؛ هرگاه مردم به آنها عمل کنند دوام می‌یابند و هرگاه رعایت نکنند یا شرایط و آگاهی‌ها تغییر کند، تغییر می‌کنند.

ایران توشه
توشه ای برای موفقیت

۱۱ صفحه ۱۲ موقعیت یادگیری

به پدیده‌های اطرافتان توجه کنید. با کمک دبیر خود تعدادی از آنها را روی تخته بنویسید. برخی از پدیده‌هایی که نوشته‌اید، اجتماعی‌اند. آیا می‌توانید آنها را مشخص کنید؟ چرا این پدیده‌ها را اجتماعی می‌دانید؟ این پدیده‌ها چه ارتباطی با کنش اجتماعی دارند؟

در درس هنر، یکی از سرمشق‌هایی که از روی آن خط می‌نوشتند این جمله بود؛ «ادب آداب دارد». اگر از شما خواسته می‌شد که درباره‌ی این جمله مطلبی بنویسید، چه می‌نوشتید؟

فکر کنید کوچه‌ها، خیابان‌ها و خط‌کشی‌های مسیر خانه تا مدرسه چه فرصت‌ها و محدودیت‌هایی برای شما فراهم می‌کنند.

1. پدیده‌هایی مانند کوه، آسمان، درخت و رودخانه طبیعی‌اند؛ ولی مدرسه، خیابان، پلیس، بانک، پول، خانواده، زبان، قانون، تعطیلات رسمی و احترام به معلم اجتماعی‌اند. این پدیده‌ها را اجتماعی می‌دانیم چون محصول کنش‌های اجتماعی انسان‌ها یا پیامد آنها هستند و انسان‌ها آنها را در ارتباط با هم و با آگاهی و اراده پدید آورده‌اند. پدیده‌ی اجتماعی همان کنش اجتماعی و پیامدهای آن است و بدون کنش اجتماعی شکل نمی‌گیرد.
2. می‌نوشتم: هر رفتار و کنشی را در هر موقعیتی شیوه و قاعده‌ای است؛ ادب یعنی رعایت آداب و رسومی که احترام به دیگران را نشان می‌دهد. نوع «دیگران» (بزرگ‌تر، کوچک‌تر، آشنا، غریبه، معلم، پدر و مادر) و موقعیت (مدرسه، مهمانی، مسجد) شکل ادب را تعیین می‌کند. بدون این آداب زندگی اجتماعی دشوار و پر از تنش می‌شد.
3. فرصت‌ها: رفت و آمد آسان و ایمن، رسیدن سریع به مدرسه، شناخت جهت‌ها و مسیرها، عبور از خیابان در محل مشخص. محدودیت‌ها: باید از مسیرهای مشخص و پیاده‌رو رفت و آمد کرد، از خط‌کشی عابر عبور کرد، به سرعت مجاز و چراغ قرمز توجه داشت و نمی‌توانیم از هر جای خیابان بگذریم.

ایران توشه
توشه ای برای موفقیت

۱۲ صفحه ۱۴ تکمیل جدول

ارزش (هدف) و هنجار (شیوه و روش) در جدول را تکمیل کنید: نظم، ادب، عفت، حجاب، ثروت.

ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی

ارزش (هدف)	هنجار (شیوه و روش)
نظم	وسایلمان را در جای مناسب بگذاریم؛ در صف نوبت را رعایت کنیم.
ادب	به دیگران سلام کنیم و سلام دیگران را پاسخ دهیم؛ هنگام سخن گفتن با بزرگ‌ترها محترمانه رفتار کنیم.
عفت	حجاب داشته باشیم؛ در گفتار و رفتار حریم‌ها را رعایت کنیم.
حجاب	پوشش شرعی داشته باشیم.
ثروت	از راه‌های مشروع و حلال مانند کار و تلاش و تجارت سالم ثروت به دست آوریم؛ قراردادهای مالی را با صداقت ببندیم و مالیات و حقوق شرعی را بپردازیم.

ارزش‌ها از جنس هدف و مقصودند و هنجارها از جنس وسیله و روش رسیدن به آنها.

۱۳ صفحه ۱۴ تأمل کنید

در مورد همانند پنداشتن پدیده‌های اجتماعی و آثار و پیامدهای آن تأمل کنید؛ نادیده گرفتن تفاوت علوم طبیعی با علوم انسانی و اجتماعی از این جمله‌اند.

پدیده‌های اجتماعی به‌مرور از سازندگانشان مستقل می‌شوند و فرصت‌ها و محدودیت‌هایی پدید می‌آورند، به‌طوری که افراد گمان می‌کنند مانند پدیده‌های طبیعی ثابت، جبری و تغییرناپذیرند. این پندار خطاست؛ زیرا پدیده‌های اجتماعی را انسان‌ها با آگاهی و اراده ساخته‌اند و می‌توانند آنها را تغییر دهند، آنها معنادارند و برخلاف پدیده‌های طبیعی با اراده‌ی انسان‌ها ایجاد و دگرگون می‌شوند. نتیجه‌ی این همانندپنداری: پذیرش بی‌چون‌وچرای وضع موجود (جبرگرایی)، مسئولیت‌گریزی و نادیده گرفتن تفاوت روش علوم طبیعی با علوم انسانی و اجتماعی است؛ در حالی که برای شناخت پدیده‌های اجتماعی باید معنای کنش‌ها و آگاهی و اراده‌ی انسان‌ها را در نظر گرفت.

توشه ای برای موفقیت

۱۴ صفحه ۱۵ مقایسه کنید

کوه یک پدیده‌ی طبیعی و ساختمان اداری، پدیده‌ای اجتماعی است. با مقایسه‌ی آنها، تفاوت پدیده‌های طبیعی و اجتماعی را تشریح کنید. (معیارها: نقش انسان‌ها در پیدایش آن، معنادار بودن، محسوس بودن)

مقایسه‌ی کوه و ساختمان اداری

معیار	کوه	ساختمان اداری
نقش انسان‌ها در پیدایش آن	انسان‌ها نقشی در پیدایش آن ندارند؛ به‌صورت تکوینی و طبیعی به وجود آمده است.	انسان‌ها با آگاهی، اراده و کنش‌های اجتماعی خود آن را پدید آورده‌اند (طراحی، ساخت، تعریف نقش‌ها و قوانین).
معنادار بودن	فی‌نفسه معنا ندارد؛ معنایی که ما به آن می‌دهیم بیرون از ذات آن است.	معنادار است؛ برای مردم معنایی چون خدمت‌رسانی، مسئولیت، قانون و نظم دارد و بر اساس همین معنا با آن رفتار می‌کنند.
محسوس بودن	فقط بعد محسوس و مادی دارد.	هم بعد محسوس دارد (در و دیوار) و هم بعد نامحسوس و ذهنی (مقررات، نقش‌ها، معانی و ارزش‌ها).

نتیجه: پدیده‌ی اجتماعی را انسان می‌سازد، معنادار است و بعد ذهنی و معنایی دارد؛ ولی پدیده‌ی طبیعی را انسان نساخته است.

۱۵ صفحه ۱۵ تأمل کنید

شما در مورد وضعیت سایر پدیده‌های اجتماعی همچون پول، تکنولوژی و ... تأمل کنید.

پول و تکنولوژی را انسان‌ها برای رفع نیازها و آسایش خود ساخته‌اند؛ ولی گاه خود به هدف تبدیل می‌شوند و انسان در خدمت آنها قرار می‌گیرد. مثلاً پول که وسیله‌ی تبادل و رفع نیاز است، ممکن است هدف زندگی شود و انسان را به حرص، ثروت‌اندوزی و غفلت از ارزش‌های انسانی بکشاند. تکنولوژی (مانند تلفن همراه و فضای مجازی) که برای ارتباط و آسانی کارها ساخته شده، ممکن است وقت و توجه انسان را بگیرد، روابط حضوری را کم کند و ما را وابسته سازد. باید این پدیده‌ها را در جایگاه وسیله نگه داشت تا در خدمت سعادت بشر باشند.

۱۶ صفحه ۱۶ خلاصه‌ی درس

مفاهیم اساسی درس را بنویسید.

مطالب مهم درس را در قالب جمله یا گزاره بنویسید (خلاصه کنید).

آنچه از این درس آموختیم: جمله‌ها و گزاره‌ها را در قالب یک بند بنویسید.

مفاهیم اساسی: پدیده‌ی اجتماعی، کنش اجتماعی، هنجار اجتماعی، ارزش اجتماعی، جامعه‌پذیری، کنترل اجتماعی، پدیده‌های خرد و کلان.

- به کنش اجتماعی و پیامدهای آن، پدیده‌ی اجتماعی می‌گویند.

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

- کنش اجتماعی کنشی است که با توجه به دیگران انجام می‌شود و آگاهی و اراده‌ی کنشگر ناظر به دیگران، ویژگی‌ها و اعمال آنان است.
- کنش اجتماعی خردترین پدیده‌ی اجتماعی است و سایر پدیده‌های اجتماعی آثار و پیامدهای آن‌اند.
- ارزش‌های اجتماعی پدیده‌های مطلوب و خواستنی‌اند و هنجارهای اجتماعی شیوه‌های پذیرفته‌شده‌ی انجام کنش اجتماعی. ارزش‌ها از جنس هدف و هنجارها از جنس وسیله‌اند.
- ارزش‌ها و هنجارها از طریق کنش‌های اجتماعی تحقق می‌یابند و جامعه‌پذیری و کنترل اجتماعی آنها را به افراد منتقل می‌کنند.
- پدیده‌های اجتماعی معنادارند، به‌مرور از سازندگانشان مستقل می‌شوند و فرصت‌ها و محدودیت‌هایی پدید می‌آورند؛ با این حال آنها را نباید مانند پدیده‌های طبیعی دانست.

پدیده‌ی اجتماعی همان کنش اجتماعی و پیامدهای آن است. ارزش‌ها و هنجارها با کنش‌های اجتماعی ساخته و منتقل می‌شوند و فرصت‌ها و محدودیت‌هایی برای افراد پدید می‌آورند. هرچند پدیده‌های اجتماعی به‌مرور از سازندگانشان مستقل می‌شوند، محصول آگاهی و اراده‌ی انسان‌اند و با پدیده‌های طبیعی تفاوت دارند.

۱۷ صفحه ۱۷ موقعیت یادگیری

به نظر شما «موجود زنده» و «جهان اجتماعی» چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی باهم دارند؟
آیا می‌توانید با توجه به تصاویر صفحه‌ی بعد، ویژگی‌های بالا (اندام و اعضای متفاوت، وابستگی اعضا و تأمین نیاز یکدیگر، عمل اعضا در ارتباط با هم برای حفظ حیات، چینش و نظم مناسب برای هدف مشترک) را برای دوستانتان تشریح کنید؟

1. **شباهت‌ها:** هر دو از اعضا و اجزای مختلفی تشکیل شده‌اند؛ اعضا به هم وابسته‌اند و نیازهای یکدیگر را تأمین می‌کنند؛ اعضا برای حفظ کل در ارتباط با هم عمل می‌کنند و نظم و چینش مناسبی برای رسیدن به هدف مشترک دارند. (در جهان اجتماعی نیز مانند موجود زنده اعضایی چون خانواده، مدرسه، دولت و بازار وجود دارند.) **تفاوت‌ها** در ادامه‌ی درس بیان می‌شود: عضویت و نظم در موجود زنده تکوینی است، اما در جهان اجتماعی اعتباری و بر اساس آگاهی و اراده‌ی انسان‌هاست، و موجود زنده از راه وراثت تداوم می‌یابد ولی جهان اجتماعی با انتقال فرهنگ.
2. مثلاً در بدن انسان قلب، مغز، ریه و دست هر یک وظیفه‌ای دارند و نیازهای یکدیگر را تأمین می‌کنند (مثلاً قلب به مغز خون می‌رساند و مغز قلب را کنترل می‌کند) و همه برای حفظ حیات بدن هماهنگ عمل می‌کنند. در جهان اجتماعی نیز کشاورز، معلم، پزشک، کارگر، خانواده و مدرسه هر یک کاری برعهده دارند، به هم وابسته‌اند و با نظم مشخص در جهت رفع نیازهای جامعه و ادامه‌ی زندگی مشترک عمل می‌کنند.

۱۸ صفحه ۱۸ موقعیت یادگیری

به نظر شما چه تفاوت‌هایی میان بدن موجود زنده و جهان اجتماعی وجود دارد؟

آیا بدون این آگاهی‌های مشترک، بازی فوتبال ممکن می‌شود؟

1. عضویت اعضا در بدن موجود زنده و نظم میان آنها **تکوینی** است؛ یعنی بر اساس آگاهی و اراده‌ی اعضا به وجود نمی‌آید و با اراده‌ی آنها نیز تغییر نمی‌کند (قلب نمی‌تواند تصمیم بگیرد کار دیگری انجام دهد). اما عضویت در جهان اجتماعی و نظم میان اعضای آن **اعتباری** است و با آگاهی و اراده‌ی انسان‌ها و بر اساس قرارداد آنها شکل می‌گیرد و تغییر می‌کند. جهان اجتماعی بیشتر شبیه بازی گروهی است.
2. خیر. در بازی فوتبال بازیکنان، داوران و تماشاگران باید آگاهی‌های مشترکی داشته باشند: قواعد بازی را بدانند، عضویت و نقش یکدیگر را بشناسند و وظایف و انتظارات یکدیگر را بپذیرند. بدون این آگاهی‌های مشترک بازی شکل نمی‌گیرد. جهان اجتماعی نیز بدون آگاهی مشترک (فرهنگ) شکل نمی‌گیرد.

۱۹ صفحه ۱۹ موقعیت یادگیری

تاکنون یکی از تفاوت‌های مهم جهان اجتماعی و بدن موجود زنده، آشکار شد. آیا می‌توانید تفاوت دیگری را بیان کنید؟

به نظر شما جهان اجتماعی چگونه طی نسل‌ها تداوم می‌یابد؟

1. موجود زنده طول عمر معین دارد و با زاد و ولد زندگی خود را تداوم می‌بخشد و ویژگی‌هایش (رنگ، جنس، قد و...) از راه وراثت منتقل می‌شود؛ اما جهان اجتماعی از راه وراثت زیستی منتقل نمی‌شود و عمر مشخص و محدودی مانند موجودات زنده ندارد. همچنین تنوع جهان اجتماعی (که در درس‌های بعد می‌آید) برخلاف موجودات زنده‌ی هم‌نوع است که از نظر ساختار یکسان‌اند.
2. جهان اجتماعی با انتقال فرهنگ (آگاهی‌های مشترک) به نسل‌های بعد تداوم می‌یابد. هر نسل فرهنگ خود را به نسل بعد منتقل می‌کند و اگر نسلی نتواند فرهنگ خود را حفظ یا منتقل کند، جهان اجتماعی آن فرو می‌ریزد یا به جهان اجتماعی دیگری تبدیل می‌شود.

۲۰ صفحه ۲۰ موقعیت یادگیری

به نظر شما فرهنگ با چه روشی از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یابد؟

فرهنگ از راه وراثت منتقل نمی‌شود، بلکه از راه **آموزش و یادگیری** یعنی جامعه‌پذیری و تعلیم و تربیت (در خانواده، مدرسه، رسانه‌ها، گروه دوستان و...) منتقل می‌شود. نسل‌های پیشین، آگاهی‌ها، باورها، ارزش‌ها و شیوه‌های زندگی خود را به نسل بعد می‌آموزند و نسل بعد آنها را می‌پذیرد، به کار می‌گیرد و گاه در آنها تغییراتی ایجاد می‌کند.

۲۱ صفحه ۲۰ گفت‌وگو کنید

چه بخشی از فرهنگ توسط خانواده و کدام بخش آن توسط مدرسه انتقال می‌یابد؟ نمونه‌هایی را بیان کنید.

- **خانواده:** زبان مادری و گویش، آداب غذا خوردن و پوشش، اولین باورها و عقاید دینی (مانند آشنایی با خدا و نماز)، آداب و رسوم تولد و عروسی و عزاداری، احترام به بزرگ‌ترها، عادت‌های اخلاقی و سبک زندگی.
- **مدرسه:** دانش و مهارت‌های علمی (خواندن، نوشتن، ریاضی، علوم)، زبان معیار و ادبیات، تاریخ و هویت ملی و دینی، قوانین و مقررات اجتماعی، آداب کار گروهی و رعایت نظم و نوبت و آشنایی با شیوه‌های یادگیری.
- بخش‌هایی از فرهنگ مانند ارزش‌های اخلاقی را هر دو نهاد انتقال می‌دهند و باید با یکدیگر هماهنگ باشند.

۲۲ صفحه ۲۰ موقعیت یادگیری

به نظر شما کدام یک از پدیده‌های زیر، درون جهان اجتماعی قرار می‌گیرند؟ خانواده، ستارگان، احترام به قانون، فلزات، دولت، زلزله، عدالت، مدرسه، صلح، امنیت، کارخانه، رودخانه، خیابان، بیابان، خویشاوندان، حزب، کارمند، مسجد، آب و اتوبوس. برای پاسخ، جدول را تکمیل کنید: پدیده‌هایی را که مطمئن هستید درون جهان اجتماعی‌اند در ستون اول و مواردی را که یقین دارید بیرون از جهان اجتماعی هستند در ستون دوم بنویسید. مواردی را که درباره‌ی آنها شک دارید در ستون سوم درج کنید.

دسته‌بندی پدیده‌ها

درون جهان اجتماعی	بیرون جهان اجتماعی	؟ (مورد تردید)
خانواده	ستارگان	زلزله
احترام به قانون	فلزات	آب
دولت	رودخانه	بیابان
عدالت		
مدرسه		
صلح		
امنیت		
کارخانه		
خیابان		
خویشاوندان		
حزب		
کارمند		
مسجد		
اتوبوس		

توضیح: پدیده‌های اجتماعی (محصول کنش‌های انسان‌ها) مانند خانواده و قانون و دولت درون جهان اجتماعی‌اند. ستارگان و فلزات را انسان نساخته و ارتباط مستقیمی با کنش‌های اجتماعی او ندارند. زلزله، آب، رودخانه و بیابان پدیده‌های طبیعی‌اند که به‌واسطه‌ی ارتباط با زندگی انسان (مثلاً مقابله با زلزله و خشکسالی، استفاده از آب) می‌توانند به جهان اجتماعی راه یابند؛ به همین دلیل جای آنها محل تردید بود.

توشه‌ای برای موفقیت

۲۳ صفحه ۲۱ موقعیت یادگیری

قاعده و معیار شما برای این دسته‌بندی چه بود؟

آیا برای تشخیص پدیده‌هایی که به جهان اجتماعی تعلق دارند، معیار و قاعده‌ی خاصی وجود دارد؟

1. معیار من این بود که اگر پدیده‌ای حاصل کنش‌ها و ارتباط‌های اجتماعی انسان‌ها باشد (مانند خانواده، دولت و قانون)، درون جهان اجتماعی است؛ پدیده‌هایی که انسان آنها را نساخته و ارتباطی با زندگی اجتماعی او ندارند، بیرون از آن‌اند؛ و پدیده‌های طبیعی که ممکن است بر زندگی اجتماعی اثر بگذارند، مورد تردید بودند.

2. بله. پدیده‌های اجتماعی (که حاصل کنش اجتماعی انسان‌اند) با اطمینان به جهان اجتماعی تعلق دارند. پدیده‌های طبیعی و ماوراءطبیعی نیز اگر با زندگی اجتماعی انسان ارتباط پیدا کنند و بر کنش‌ها و زندگی او اثر بگذارند وارد جهان اجتماعی می‌شوند.

۲۴ صفحه ۲۲ موقعیت یادگیری

پدیده‌های طبیعی نیز می‌توانند به جهان اجتماعی راه یابند. آیا می‌دانید چگونه؟
آیا می‌دانید شناخت فلزات و ستارگان چگونه می‌تواند بر زندگی انسان تأثیر بگذارد؟
آلودگی طبیعت و محیط زیست، نتیجه‌ی کارهای شتاب‌زده و نابخردانه‌ی انسان‌هاست. آیا همین آلودگی به نوبه‌ی خود، زندگی اجتماعی انسان را متأثر نمی‌سازد؟
ورود پدیده‌های طبیعی به جهان اجتماعی باعث گسترش آن می‌شود؛ ولی جهان اجتماعی می‌تواند از این هم گسترده‌تر شود. آیا می‌دانید چگونه؟

1. پدیده‌های طبیعی وقتی با زندگی و کنش‌های اجتماعی انسان ارتباط پیدا می‌کنند و بر آنها اثر می‌گذارند، وارد جهان اجتماعی می‌شوند. مثلاً زلزله و خشکسالی، انسان‌ها را به وضع قواعدی (مانند مقررات ساخت و ساز مقاوم) و انجام کنش‌هایی (ساخت سیلو و انبار، ابداع قنات و کشاورزی متناسب با آب‌وهوا) وامی‌دارند.
2. شناخت فلزات (مانند آهن و مس) به ساخت ابزار، ماشین و بنا و پیدایش صنایع منجر شده و شیوه‌ی زندگی و اقتصاد را تغییر داده است. شناخت ستارگان به تعیین زمان، جهت‌یابی، تقویم و کشاورزی و سفرهای دریایی و فضایی کمک کرده است؛ پس این شناخت‌ها بر کنش‌ها و زندگی انسان اثر می‌گذارند و آنها را وارد جهان اجتماعی می‌کنند.
3. بله؛ آلودگی هوا و آب و تخریب محیط زیست بر سلامت مردم، اقتصاد، مهاجرت‌ها و روابط اجتماعی اثر می‌گذارد و قوانین و رفتارهای تازه‌ای (مانند محدودیت‌های ترافیکی و حفاظت از محیط زیست) را لازم می‌سازد؛ به این ترتیب این پدیده‌ی طبیعی وارد جهان اجتماعی می‌شود.
4. با ورود پدیده‌های ماوراءطبیعی؛ شناخت خداوند، فرشتگان و جهان ماوراءطبیعی، آرمان‌ها و ارزش‌های زندگی انسان‌ها را تغییر می‌دهد و کنش‌های اجتماعی آنان را دگرگون می‌سازد. همچنین سنت‌ها و قوانین الهی (مانند پاداش عدالت‌پیشگان و کیفر ستمگران) بر زندگی جوامع اثر می‌گذارند.

۲۵ صفحه ۲۳ نمونه بیاورید

جهان اجتماعی شامل دو دسته پدیده‌ی زیر است. برای هر دسته، پنج مثال بیاورید. «پدیده‌های اعتباری»: کنش‌ها و پیامدهای آنها (خانواده، ترافیک، ...). «پدیده‌های تکوینی»: پدیده‌هایی که انسان آنها را ایجاد

نمی‌کند ولی به‌واسطه‌ی ارتباطی که با زندگی انسان دارند به جهان اجتماعی راه می‌یابند (دریا، شیطان، فرشته، ...).

نمونه‌های پدیده‌های جهان اجتماعی

پدیده‌های اعتباری	پدیده‌های تکوینی
خانواده	دریا
ترافیک	زلزله
مدرسه	خشکسالی
قانون و مقررات	فرشته
پول	شیطان
دولت	رودخانه و کوه

۲۶ صفحه ۲۳ **بخوانیم و بدانیم**

به نظر شما آیا روش شناخت پدیده‌های اعتباری و پدیده‌های تکوینی (طبیعی و ماوراءطبیعی) یکسان است؟ آیا درست است که روش مناسب شناخت یک نوع از پدیده‌ها (مثلاً روش حسی مناسب پدیده‌های طبیعی است) را به انواع دیگر پدیده‌ها تعمیم و تسری دهیم؟

خیر، روش شناخت آنها یکسان نیست. پدیده‌های طبیعی را با روش حسی و تجربی می‌شناسیم؛ پدیده‌های اجتماعی (اعتباری) به‌دلیل معنادار بودنشان نیازمند فهم معنا و آگاهی کنشگران‌اند؛ و پدیده‌های ماوراءطبیعی (مانند خدا و فرشتگان) با حس و تجربه قابل مشاهده نیستند و با روش عقلی و وحیانی شناخته می‌شوند. بنابراین درست نیست روش مناسب یک نوع پدیده را به همه‌ی انواع تعمیم دهیم؛ مثلاً اگر روش تجربی را تنها راه شناخت بدانیم، پدیده‌های ماوراءطبیعی و ارزش‌ها را انکار یا نادیده می‌گیریم. هر پدیده روش شناخت متناسب با خود را می‌طلبد.

۲۷ صفحه ۲۴ **خلاصه‌ی درس**

مفاهیم اساسی درس را بنویسید.

مطالب مهم درس را در قالب جمله یا گزاره بنویسید (خلاصه کنید).

آنچه از این درس آموختیم: جمله‌ها و گزاره‌ها را در قالب یک بند بنویسید.

مفاهیم اساسی: جهان اجتماعی، پدیده‌های تکوینی و اعتباری، فرهنگ، فرهنگ عمومی، خرده‌فرهنگ، خرده‌فرهنگ موافق، ضدفرهنگ، گسترهٔ جهان اجتماعی.

- مجموعه‌ی پدیده‌های اجتماعی، جهان اجتماعی را شکل می‌دهد.
- جهان اجتماعی با موجود زنده شباهت دارد (اعضای متفاوت، وابستگی، ارتباط و نظم برای هدف مشترک) و تفاوت‌هایی نیز دارد؛ عضویت و نظم در موجود زنده تکوینی است ولی در جهان اجتماعی اعتباری و با آگاهی و اراده‌ی انسان‌ها پدید می‌آید.
- آگاهی‌های مشترک اعضای جهان اجتماعی «فرهنگ» نام دارد؛ فرهنگ شیوه‌ی زندگی گروهی از انسان‌هاست.
- آن بخش از فرهنگ که همه در آن مشترک‌اند، فرهنگ عمومی و بخش‌های وابسته به قوم یا گروه، خرده‌فرهنگ است. خرده‌فرهنگ سازگار با فرهنگ عمومی، خرده‌فرهنگ موافق و ناسازگار با آن، ضدفرهنگ است.
- جهان اجتماعی با انتقال فرهنگ (نه وراثت) به نسل‌های بعد تداوم می‌یابد.
- پدیده‌های طبیعی و ماوراءطبیعی به‌واسطه‌ی ارتباط با زندگی اجتماعی انسان به جهان اجتماعی راه می‌یابند و گسترهٔ آن را افزایش می‌دهند؛ مرز جهان اجتماعی همان مرز دانش آن است.

جهان اجتماعی مجموعه‌ی پدیده‌های اجتماعی و شبیه به موجود زنده است؛ با این تفاوت که عضویت و نظم آن اعتباری است و با آگاهی مشترک (فرهنگ) شکل می‌گیرد و با انتقال فرهنگ به نسل‌های بعد ادامه می‌یابد. پدیده‌های طبیعی و ماوراءطبیعی نیز اگر با زندگی انسان ارتباط یابند، به قلمرو جهان اجتماعی وارد می‌شوند.

۲۸ صفحه ۲۵ موقعیت یادگیری

در پزشکی، دانشی به نام تشریح یا کالبدشناسی وجود دارد که اجزای بدن انسان و محل قرار گرفتن آنها را شناسایی می‌کند. درباره‌ی آن، چه می‌دانید؟
آیا می‌توان همانند یک کالبدشناس، اجزا و لایه‌های جهان اجتماعی را شناخت؟
شما فکر می‌کنید تشریح جهان اجتماعی چگونه صورت می‌گیرد؟ اجزای آن کدام‌اند و شناسایی آنها چه فایده‌ای دارد؟

1. تشریح دانشی است که درباره‌ی اعضای بدن و چگونگی ترکیب آنها بحث می‌کند و اهدافی دارد؛ از جمله شناخت کمال صنع الهی (هماهنگی شگفت‌انگیز آفرینش) و دست یافتن به علل بیماری‌ها و درمان آنها. تشریح اساس علم پزشکی است و پزشک بدون آن نمی‌تواند درمان کند.

2. بله، تا حدی می‌توان با کمک مقایسه، جهان اجتماعی را به اجزا و لایه‌های مختلف تقسیم کرد و هر بخش را شناخت؛ ولی باید توجه داشت که این شناخت دقیقاً مانند تشریح پزشکی نیست، زیرا جهان اجتماعی با بدن موجود زنده تفاوت‌های عمیقی دارد.

3. با تقسیم جهان اجتماعی براساس معیارهای مختلف (مانند اندازه و دامنه، میزان عینی یا ذهنی بودن و میزان اهمیت و عمق) اجزای آن را شناسایی می‌کنیم. اجزای آن همان پدیده‌های اجتماعی‌اند. فایده‌ی این شناخت آن است که بتوانیم نقش و اثر هر بخش را دریابیم، مشکلات را بهتر تشخیص دهیم و برای حل آنها برنامه‌ریزی کنیم.

۲۹ صفحه ۲۷ **موقعیت یادگیری**

آیا می‌توانید پدیده‌های اجتماعی زیر را روی طیف خرد ـ کلان قرار دهید؟ کلاس درس، مدرسه، نظام آموزشی
به نظر شما تقسیم‌بندی پدیده‌های اجتماعی به خرد و کلان چه فوایدی دارد؟ برای پاسخ به این پرسش، به میزان اثرگذاری خود بر پدیده‌های اجتماعی خرد و کلان یا اثرپذیری از آنها بیندیشید.
به نظر شما حل کدام یک از مشکلات سه‌گانه‌ی مذکور (بیکاری فردی که خود شایستگی و مهارت لازم را ندارد؛ بیکاری افراد یک شهر که نظام توزیع مناسبی از مشاغل در شهر آنها وجود ندارد؛ و بیکاری افراد زیادی که به دلیل نبود مشاغل کافی در جامعه بیکارند) آسان‌تر است؟ چرا؟
به نظر شما پدیده‌هایی مانند گروه‌ها و سازمان‌ها در کجای این طیف جای می‌گیرند؟ چرا؟

1. کلاس درس (خرد) ← مدرسه (میانه) ← نظام آموزشی (کلان).

2. با این تقسیم‌بندی می‌توانیم میزان اثرگذاری و اثرپذیری پدیده‌ها را بشناسیم: پدیده‌های کلان بر پدیده‌های خرد اثر می‌گذارند و دامنه‌ی اثر گسترده‌تر دارند (مثلاً نظام آموزشی بر مدرسه و کلاس اثر می‌گذارد) و تغییر آنها دشوارتر است؛ پدیده‌های خرد کوچک‌ترند و تغییر آنها آسان‌تر است ولی دامنه‌ی اثرشان محدود است. این شناخت به ما کمک می‌کند برای حل مسائل اجتماعی، مشکل را در سطح مناسب پیگیری کنیم.

3. حل مشکل بیکاری فردی که خودش مهارت ندارد از همه آسان‌تر است، چون با آموزش و کسب مهارت توسط خود فرد برطرف می‌شود (مسئله‌ی خرد). مشکل بیکاری افراد یک شهر نیازمند اصلاح نظام توزیع مشاغل است و دشوارتر است. بیکاری گسترده به دلیل نبود مشاغل کافی در جامعه، مسئله‌ای کلان است و حل آن به تغییر ساختارهای اقتصادی و سیاست‌های کلان نیاز دارد و از همه دشوارتر است.

4. گروه‌ها و سازمان‌ها در میانه‌ی طیف قرار می‌گیرند؛ زیرا از کنش‌های اجتماعی فردی بزرگ‌ترند و شامل افراد و نقش‌های متعددی هستند، ولی از پدیده‌هایی مانند فرهنگ و جامعه (که کل جهان اجتماعی را دربر می‌گیرند) کوچک‌ترند.

توشه ای برای موفقیت

۳۰ صفحه ۲۸ موقعیت یادگیری

شما پدیده‌های اجتماعی زیر را چگونه روی طیف ذهنی ـ عینی قرار می‌دهید؟ نظم، قوانین راهنمایی و رانندگی، علائم راهنمایی، سرعت‌گیر.

از ذهنی‌ترین تا عینی‌ترین: **نظم** (ارزش و مفهومی ذهنی و نامحسوس) ← **قوانین راهنمایی و رانندگی** (معنایی و نوشته‌شده، بیشتر ذهنی) ← **علائم راهنمایی** (نماد محسوس که معنایی را می‌رساند، میانه) ← **سرعت‌گیر** (عینی و محسوس‌ترین). همه‌ی آنها هر دو بعد را دارند و فقط میزان غلبه‌ی هر بعد فرق می‌کند.

۳۱ صفحه ۲۸ هم‌اندیشی کنید

با هم‌اندیشی جایگاه تقریبی پدیده‌های اجتماعی زیر را روی دو طیف خرد ـ کلان و ذهنی ـ عینی تعیین کنید: شهر، هدیه دادن برای روز تولد یک دوست، تصور من از معلم کلاس اول ابتدایی، عدالت اجتماعی.

جایگاه تقریبی پدیده‌ها

پدیده	طیف خرد ـ کلان	طیف ذهنی ـ عینی
شهر	کلان (نزدیک به جامعه)	عینی (بیشتر محسوس: ساختمان‌ها و خیابان‌ها، البته دارای بعد معنایی)
هدیه دادن برای روز تولد یک دوست	خرد (کنش اجتماعی فردی)	میانه (هدیه عینی است ولی معنای دوستی و احترام دارد)
تصور من از معلم کلاس اول ابتدایی	خرد	ذهنی
عدالت اجتماعی	کلان	ذهنی

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

۳۲ صفحه ۲۹ موقعیت یادگیری

در میان اعضای بدن، قلب و مغز به دلیل داشتن نقش اساسی در زنده ماندن موجود زنده، از اهمیت بیشتری نسبت به چشم و دست برخوردارند. به نظر شما کدام یک از پدیده‌های زیر، تأثیر حیاتی و تعیین‌کننده‌تری در جهان اجتماعی دارند؟ خانواده، تعلیم و تربیت، قانون، عدالت اجتماعی، لهجه‌های مختلف زبان، آداب جشن تولد، مد، جشن فارغ‌التحصیلی.

آیا همه‌ی اعضای یک موجود زنده، اهمیت یکسانی دارند؟ آیا قلب، مغز، چشم و دست از اهمیت یکسانی برخوردارند؟

نظر شما درباره‌ی اجزای مختلف جهان اجتماعی چیست؟ آیا همه‌ی آنها اهمیت یکسانی دارند؟

1. خانواده، تعلیم و تربیت، قانون و عدالت اجتماعی تأثیر حیاتی و تعیین‌کننده‌تری دارند؛ زیرا با تغییر یا حذف آنها جهان اجتماعی دچار فروپاشی یا دگرگونی اساسی می‌شود. در مقابل، لهجه‌های مختلف، آداب جشن تولد، مد و جشن فارغ‌التحصیلی سطحی‌ترند و می‌توانند تغییر کنند یا حذف شوند، بی‌آنکه جهان اجتماعی فرو ریزد. (اهمیت بیشتر برخی پدیده‌ها به معنای بی‌اهمیتی بقیه نیست.)
2. خیر. قلب و مغز که حیات موجود زنده به آنها وابسته است، اهمیت بیشتری از چشم و دست دارند؛ نبود آنها به مرگ می‌انجامد ولی نبود چشم یا دست حیات را از بین نمی‌برد.
3. همه‌ی اجزای جهان اجتماعی اهمیت یکسانی ندارند. برخی بخش‌ها به آسانی تغییر می‌کنند و تغییرشان تحول مهمی پدید نمی‌آورد (لایه‌های سطحی) و برخی نقش بنیادین دارند و حذف آنها جهان اجتماعی را فرو می‌ریزد (لایه‌های عمیق).

۳۳ صفحه ۳۰ **موقعیت یادگیری**

در سال گذشته با چهار لایه‌ی عقاید، ارزش‌ها، هنجارها و نمادها آشنا شدید. به نظر شما عمیق‌ترین و سطحی‌ترین لایه‌های جهان اجتماعی کدام‌اند؟ چرا؟
به نظر شما جهان اجتماعی برای بقا چه نیازهایی دارد؟

1. عمیق‌ترین لایه‌ها **عقاید** (به‌ویژه عقاید کلان درباره‌ی جهان، جایگاه انسان، زندگی و مرگ) و پس از آن **ارزش‌ها** هستند و سطحی‌ترین لایه‌ها **هنجارها** و **نمادها**. دلیل: عقاید و ارزش‌ها تأثیرات همه‌جانبه و فراگیر دارند، تغییر آنها دشوار است و هنجارها و نمادها از آنها پیروی می‌کنند. هنجارها و نمادها بر حسب شرایط به‌آسانی تغییر می‌کنند و تغییرشان تا زمانی که به تغییر لایه‌های عمیق نینجامد، جهان اجتماعی را دگرگون نمی‌کند.
2. جهان اجتماعی هم مانند افراد نیازهایی دارد؛ مانند: تأمین نیازهای اقتصادی و معیشتی (غذا، مسکن، تولید و توزیع)، انتقال فرهنگ و تربیت نسل‌های بعد (تعلیم و تربیت)، تداوم نسل و تشکیل خانواده، امنیت و نظم و قدرت سیاسی و تصمیم‌گیری، پاسخ به نیاز معنوی و دینی (پرستش و حقیقت‌جویی) و ارتباط با دیگران.

۳۴ صفحه ۳۱ موقعیت یادگیری

نهادها در تمامی جهان‌های اجتماعی وجود دارند ولی انواع و اشکال متفاوتی دارند. آیا می‌دانید چرا؟

زیرا برای تأمین هر نیاز راه‌های مختلفی وجود دارد و هر جهان اجتماعی بر پایه‌ی عقاید، ارزش‌ها، هنجارها و نمادهای خود یکی از این راه‌ها را می‌پذیرد. مثلاً همه‌ی جوامع نهاد خانواده یا اقتصاد دارند، ولی جامعه‌ای که هستی را به زندگی دنیا محدود می‌کند، با جامعه‌ای که هستی را فراتر از دنیا می‌بیند، شیوه‌ی پذیرفته‌شده‌ی تأمین نیازها (مثلاً راه کسب ثروت یا شکل ازدواج و خانواده) را متفاوت تعریف می‌کند.

۳۵ صفحه ۳۱ تفسیر و تکمیل کنید

جدول لایه‌های (عقاید، ارزش‌ها، هنجارها، نمادها) نهادهای اجتماعی خانواده، تعلیم و تربیت، سیاست و اقتصاد را تفسیر و تکمیل کنید.

لایه‌های چهارگانه‌ی نهادهای اجتماعی (نمونه)

لایه	تعلیم و تربیت	خانواده	سیاست	اقتصاد
عقاید	انسان تربیت‌پذیر است.	انسان نیازمند همدم و پیوند خانوادگی است و ازدواج فطری و مایه‌ی آرامش است.	جامعه نیازمند رهبری و حکومت است و حاکمیت از آنِ خداوند است.	ثروت وسیله‌ی تأمین زندگی و رسیدن به سعادت است و روزی به دست خداست.
ارزش‌ها	دانایی از نادانی بهتر است.	مهربانی، وفاداری، احترام به پدر و مادر و پاکدامنی.	عدالت، امنیت، آزادی و استقلال.	کار و تلاش، حلال‌خواری، پرهیز از اسراف و رعایت انصاف.
هنجارها	برای دانا شدن باید به مدرسه رفت.	ازدواج با عقد و مراسم رسمی؛ نفقه؛ صله‌ی رحم؛ احترام به والدین.	رأی دادن در انتخابات؛ پیروی از قانون؛ پرداخت مالیات.	خرید و فروش با قرارداد؛ پرداخت دستمزد عادلانه؛ پرداخت خمس و زکات.
نمادها	دفتر، قلم، دانش‌آموز، کلاس و...	حلقه‌ی ازدواج، سفره‌ی عقد، شناسنامه و خانه.	پرچم، سرود ملی، مجلس و صندوق رأی.	پول، اسکناس، بازار و بانک.

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

۳۶ صفحه ۳۲ تمرین کنید

متن را به دقت مطالعه کنید و لایه‌های مختلف جهان اجتماعی اسلام و جهان اجتماعی عرب پیش از اسلام را استخراج کنید.

لایه‌های جهان اجتماعی جاهلی و اسلامی

لایه	جهان اجتماعی عرب پیش از اسلام (جاهلی)	جهان اجتماعی اسلام
عقاید	شرک و بت‌پرستی؛ نگاه قبیله‌ای و نژادی؛ دیدن جهان از افق قدرت قبایل مختلف	توحید و یکتاپرستی، وحی، عقل و علم، حقیقت، ایمان؛ در برابر آنها کفر و نفاق
ارزش‌ها	عصبیت قبیله‌ای، خون، شمشیر، شهوت و پول؛ شأن و حقوق هر فرد وابسته به منزلت قبیله‌اش؛ برتری علم انساب	تقوا، فضیلت، عدالت و قسط، صله‌ی رحم، عفت و شجاعت، جهاد و شهادت
هنجارها	روابط و مناسبات بر محور پیمان‌ها و قدرت قبایل؛ نبود قانونی فراتر از پیمان‌های قبیله‌ای	روابط بر محور اعتقاد به خدای یکتا؛ قرار گرفتن روابط دنیوی در خدمت معانی الهی و قدسی؛ توبیخ کسانی که روابط قبیله‌ای را بر دین مقدم می‌دارند
نمادها	بت‌ها و صورت‌های مربوط به قبایل در خانه‌ی خدا (کعبه)؛ شمشیر	زبان عربی که حامل کلام و بیان الهی شد؛ کعبه و نماد توحید (بت‌ها نابود شدند)

نکته: اسلام زبان مردم و بسیاری از مناسبات اجتماعی را حفظ کرد (لایه‌ی سطحی در خدمت اسلام قرار گرفت) اما عقاید و ارزش‌های بنیادی جاهلی (شرک، بت، ظلم و ربا) را حذف کرد و برخی مفاهیم دیگر (قبیله، عهد، غضب، شهوت) را بازخوانی کرد؛ ازاین‌رو جهان اجتماعی جدیدی پدید آمد.

۳۷ صفحه ۳۳ خلاصه‌ی درس

مفاهیم اساسی درس را بنویسید.

مطالب مهم درس را در قالب جمله یا گزاره بنویسید (خلاصه کنید).

آنچه از این درس آموختیم: جمله‌ها و گزاره‌ها را در قالب یک بند بنویسید.

مفاهیم اساسی: نهاد اجتماعی، پدیده‌های خرد و کلان، پدیده‌های ذهنی و عینی، لایه‌های سطحی، لایه‌های عمیق، عقاید، ارزش‌ها، هنجارها، نمادها.

- اجزای جهان اجتماعی را می‌توان به‌صورت‌های مختلفی طبقه‌بندی کرد: بر اساس اندازه و دامنه (خرد و کلان) و بر اساس عینی یا ذهنی بودن.

- پدیده‌های اجتماعی از یک سو خرد (مانند کنش اجتماعی افراد) و از سوی دیگر کلان (مانند فرهنگ و جامعه) هستند.
- بعد ذهنی و معنایی پدیده‌های اجتماعی اهمیت بسیار دارد.
- لایه‌های جهان اجتماعی: لایه‌های عمیق (عقاید و ارزش‌ها) تأثیر همه‌جانبه دارند و کمتر تغییر می‌کنند؛ لایه‌های سطحی (هنجارها و نمادها) تأثیر محدودتری دارند و بیشتر در معرض تغییرند.
- نهاد اجتماعی مجموعه‌ای از عقاید، ارزش‌ها، هنجارها و نمادهاست که برای رفع نیاز معینی از افراد و جهان اجتماعی اختصاص می‌یابد.
- خانواده، تعلیم و تربیت، سیاست و اقتصاد از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی‌اند.
- در مقایسه‌ی جهان اجتماعی با موجود زنده باید هم به شباهت‌ها و هم به تفاوت‌ها توجه کرد.

جهان اجتماعی همانند بدن اجزایی دارد که می‌توان آنها را بر اساس اندازه (خرد و کلان) و عینی یا ذهنی بودن طبقه‌بندی کرد. لایه‌های عمیق (عقاید و ارزش‌ها) در بنیان جهان اجتماعی‌اند و لایه‌های سطحی (هنجارها و نمادها) قابل تغییرترند. نهادهای اجتماعی از ترکیب این لایه‌ها برای رفع نیازهای افراد و جامعه شکل می‌گیرند.

۳۸ صفحه ۳۴ **موقعیت یادگیری**

به نظر شما جهان اجتماعی انسان‌ها نیز تنها یک شکل دارد؟

به نظر شما تفاوت میان جهان‌های اجتماعی، بیشتر مانند تفاوت میان شیر و آهو است یا مانند تفاوت میان شیرهای مختلف؟

آیا انسان‌ها تنها یک نوع جهان اجتماعی می‌سازند یا انواعی از جهان‌های اجتماعی را پدید می‌آورند؟ چرا؟

1. خیر. نظم و همکاری اعضای بدن موجودات زنده و زندگی گروهی حیواناتی مثل زنبور عسل همه‌جا و همیشه یکسان است، اما جهان اجتماعی انسان‌ها یک شکل ندارد و صورت‌های گوناگون دارد.
2. تفاوت جهان‌های اجتماعی بیشتر مانند تفاوت شیر و آهو است (تفاوت در ویژگی‌های اساسی و ذاتی: عقاید و ارزش‌های بنیادین)، نه مانند تفاوت شیرهای مختلف که در ویژگی‌های سطحی و عَرَضی‌اند؛ البته تفاوت‌هایی که فقط به لایه‌های سطحی (نمادها و هنجارها) مربوط باشند در درون یک جهان اجتماعی رخ می‌دهند.
3. انسان‌ها انواعی از جهان‌های اجتماعی را پدید می‌آورند؛ زیرا آگاهی، اراده و اختیار انسان‌ها متفاوت است و جهان اجتماعی بر پایه‌ی آنها ساخته می‌شود. برخلاف حیوانات که رفتارشان غریزی و ثابت است، انسان آگاه و آفریننده است.

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

۳۹ صفحه ۳۵ موقعیت یادگیری

علت تفاوت و تنوع جهان اجتماعی انسان‌ها چیست؟

بچه‌ی لاک‌پشتی که تازه از تخم خارج می‌شود، از ساحل به طرف دریا حرکت می‌کند و بدون راهنمایی بزرگ‌ترها وارد دریا می‌شود و به لاک‌پشت‌های دیگر می‌پیوندد، می‌داند چه چیزی را باید بخورد؛ از چنگ چه حیواناتی باید فرار کند و کدام یک از آنها با او کاری ندارند و... . به نظر شما چه نیرویی این جانور کوچک را راهنمایی می‌کند؟

1. علت تنوع جهان‌های اجتماعی، تنوع آگاهی و معرفت انسان‌ها و تنوع اراده و اختیار آنهاست. انسان در هر موقعیت ابتدا آن را برای خود تعریف و معنا می‌کند و سپس عمل می‌کند؛ او در برابر فرهنگ فقط پذیرنده نیست، بلکه کنشگری فعال و تأثیرگذار است و آگاهی‌ها و ارزش‌های متفاوت، جهان‌های اجتماعی مختلف می‌سازند.
2. غریزه؛ رفتار سایر موجودات زنده غریزی و ناآگاهانه است. غریزه کششی درونی است که موجود زنده را به انجام رفتارهای معینی وامی‌دارد؛ معلومات و مهارت‌هایی که از بدو تولد دارد، اکتسابی نیستند و قابلیت دست‌کاری و تغییر چندانی ندارند.

۴۰ صفحه ۳۶ موقعیت یادگیری

گاهی نوعی جهان اجتماعی شکل می‌گیرد که مبتنی بر تبعیض نژادی است و گاهی در تقابل با آن، جهان اجتماعی دیگری شکل می‌گیرد که نژادها، زبان‌ها و اموری از این دست را عناصر اصلی به شمار نمی‌آورد. آیا می‌توانید برای هر کدام از این جهان‌های اجتماعی نمونه‌ای بیاورید؟

جهان اجتماعی شکل یکسانی ندارد و همواره تغییرات و تفاوت‌هایی در آن به وجود می‌آید؛ نسل‌ها در پی هم می‌آیند و می‌روند، شیوه‌های زندگی تفاوت پیدا می‌کنند، انقلاب‌ها رخ می‌دهند و... . آیا با هر کدام از این تفاوت‌ها، جهان اجتماعی جدیدی به وجود می‌آید؟

1. جهان اجتماعی مبتنی بر تبعیض نژادی: جامعه‌ی آفریقای جنوبی در زمان آپارتاید (جدایی نژادی) و جدایی نژادی در برخی ایالت‌های آمریکا؛ همچنین جهان اجتماعی عرب جاهلی با تعصب قبیله‌ای.
جهان اجتماعی غیرنژادی: جهان اجتماعی اسلام که نژاد و زبان را ملاک برتری نمی‌داند و ملاک را تقوا می‌شمارد (و برادری ایمانی را اساس قرار می‌دهد).
2. خیر. هر جهان اجتماعی تغییرات و تفاوت‌های مختلفی را درون خود می‌پذیرد (کم یا زیاد شدن جمعیت، رشد یا افول اقتصاد، تغییر زبان و لهجه) و هویت خود را حفظ می‌کند. فقط تفاوت‌هایی که به لایه‌های عمیق (عقاید و ارزش‌ها) مربوط باشد، جهان اجتماعی دیگری پدید می‌آورد.

۴۱ صفحه ۳۷ تحلیل کنید

شرک و بت‌پرستی و نگاه نژادی و قبیله‌ای، از اعتقادات و ارزش‌های بنیادی جهان اجتماعی شبه‌جزیره‌ی عربستان بود. توحید و یکتاپرستی و خلافت و کرامت انسان، از اعتقادات و ارزش‌های جهان اجتماعی اسلام است. با ظهور اسلام عقاید و ارزش‌های بنیادی جامعه‌ی جاهلی نابود شد و لایه‌های سطحی آن در خدمت اسلام قرار گرفت. بدین ترتیب زبان عربی حامل کلام و بیان الهی شد. تفاوت‌های جهان اجتماعی اسلام و جهان اجتماعی شبه‌جزیره عربستان جزو کدام دسته از تفاوت‌هاست؟

این تفاوت‌ها از نوع تفاوت‌های **میان دو جهان اجتماعی مختلف** است، نه تفاوت‌های درون یک جهان اجتماعی. زیرا این تفاوت‌ها مربوط به لایه‌های عمیق و بنیادین (عقاید و ارزش‌های کلان: شرک، قبیله‌گرایی و نژادپرستی در برابر توحید، کرامت انسان و خلافت الهی) است. تفاوت‌های مربوط به نمادها و هنجارها از نوع تفاوت‌های درون یک جهان اجتماعی‌اند، ولی با ظهور اسلام عقاید و ارزش‌های بنیادی جامعه‌ی جاهلی از بین رفت و جهان اجتماعی جدیدی پدید آمد؛ لایه‌های سطحی مانند زبان عربی حفظ شد ولی در خدمت جهان جدید قرار گرفت.

۴۲ صفحه ۳۷ موقعیت یادگیری

آیا جهان‌های اجتماعی در مسیر رشد و تحول خود نیز راه‌های متفاوتی را در پیش می‌گیرند یا همه‌ی آنها ناگزیر از پیمودن مسیر واحدی هستند؟

در ادامه‌ی درس دو دیدگاه مطرح می‌شود: عده‌ای معتقدند همه‌ی جوامع مسیر واحدی را می‌پیمایند (نگاه خطی)، ولی دیدگاه صحیح‌تر آن است که جهان‌های اجتماعی بر پایه‌ی عقاید و ارزش‌های کلان خود، فرهنگ و تمدن متناسب با خود را می‌سازند و مسیرهای متفاوتی را در رشد و تحول طی می‌کنند. بنابراین جهان‌های اجتماعی تاریخ (سرگذشت و سرنوشت) یکسانی ندارند.

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

۴۳ صفحه ۳۸ موقعیت یادگیری

اروپایی‌ها یک ضرب‌المثل قدیمی دارند که «همه‌ی راه‌ها به رم ختم می‌شوند». آیا به‌راستی جهان‌های اجتماعی مسیر رشد یگانه‌ای دارند یا راه‌های متفاوتی را می‌پیمایند؟ آیا جهان‌های اجتماعی، تاریخ (سرگذشت و سرنوشت) یکسانی دارند؟

خیر. جهان‌های اجتماعی مسیر رشد یگانه‌ای ندارند و تاریخ یکسانی را طی نمی‌کنند. هر جهان اجتماعی براساس آرمان‌ها و ارزش‌های خود، فرهنگ و تمدن مخصوص به خود را می‌سازد و مسیر متفاوتی می‌پیماید؛ برخی تمدن‌ها مدت طولانی دوام می‌آورند و برخی پس از مدتی از بین می‌روند. بنابراین جهان‌های اجتماعی مثل غرب، اسلام، چین و هند در عرض هم‌اند نه در طول هم (برخلاف دیدگاه خطی که همه‌ی جوامع را روی یک خط، از ابتدایی تا پیشرفته می‌گذارد). این جهان‌ها می‌توانند از تجربیات یکدیگر استفاده کنند ولی با حفظ هویت خود نمی‌توانند مسیر دیگری را ادامه دهند.

۴۴ صفحه ۳۹ تفسیر کنید

اگرچه انسان امروزی براساس تجربیات واقعی، استعمار را به معنی استثمار (بهره‌کشی به ناحق از دیگران و دسترنج آنها) درمی‌یابد؛ ولی در سده‌های پیشین، نظریه‌ی استعمار به معنای طلب آبادانی برای جوامع عقب‌مانده بود. درباره‌ی نظریه‌ی استعمار، تحقیق کنید. این نظریه محصول کدام یک از دیدگاه‌های بالا بود؟ نظریه‌ی استعمار را براساس آن دیدگاه، تفسیر کنید.

نظریه‌ی استعمار (به معنای آباد کردن و متمدن ساختن) محصول دیدگاه اول، یعنی **نگاه خطی به تاریخ** (جهان‌های اجتماعی در طول هم) بود. براساس این دیدگاه همه‌ی جوامع یک مسیر واحد رشد را می‌پیمایند؛ جوامع غربی پیشرفته‌ترین جوامع و الگوی حرکت هستند و جوامع دیگر عقب‌مانده و در مراحل «کودکی» به شمار می‌آیند. نتیجه این بود که کشورهای غربی خود را موظف می‌دانستند با حضور در سرزمین‌های دیگر و تحمیل فرهنگ، نظام اجتماعی و اقتصاد خود، آنها را آباد و متمدن کنند. در واقع این نظریه با بهانه‌ی «آبادانی»، سلطه و بهره‌کشی (استثمار) از ملت‌ها و غارت منابع آنها را توجیه می‌کرد و تنوع فرهنگ‌ها و تمدن‌ها و استعداد آنها را نادیده می‌گرفت.

۴۵ صفحه ۴۰ خلاصه‌ی درس

مفاهیم اساسی درس را بنویسید.

مطالب مهم درس را در قالب جمله یا گزاره بنویسید (خلاصه کنید).

آنچه از این درس آموختیم: جمله‌ها و گزاره‌ها را در قالب یک بند بنویسید.

مفاهیم اساسی: تنوع جهان‌های اجتماعی، جهان‌های اجتماعی در طول هم، جهان‌های اجتماعی در عرض هم، تفاوت‌های درون یک جهان اجتماعی و میان جهان‌های اجتماعی، غریزه.

- انسان‌ها در جهان‌های اجتماعی مختلفی زندگی می‌کنند.
- رفتار سایر موجودات زنده غریزی است ولی انسان آگاه و آفریننده است؛ تنوع آگاهی‌ها و اراده‌های انسان‌ها سبب پیدایش جهان‌های اجتماعی مختلف می‌شود.
- تفاوت‌های مربوط به لایه‌های سطحی (هنجارها و نمادها) درون یک جهان اجتماعی رخ می‌دهد؛ تفاوت‌های مربوط به لایه‌های عمیق (عقاید و ارزش‌های کلان) جهان اجتماعی دیگری پدید می‌آورد.
- برخی جامعه‌شناسان جهان‌های اجتماعی را شبیه به هم و در طول هم (در یک خط) می‌دانند؛ دیدگاه دیگر جهان‌های اجتماعی را متنوع و در عرض هم می‌داند که مسیرهای متفاوتی را می‌پیمایند.
- جهان اجتماعی زنده با حفظ هویت خود از تجربه‌ی دیگر جهان‌ها استفاده می‌کند.

انسان‌ها برخلاف حیوانات، بر پایه‌ی آگاهی و اراده، جهان‌های اجتماعی متنوعی می‌سازند. تفاوت در لایه‌های سطحی درون یک جهان اجتماعی رخ می‌دهد ولی تفاوت در عقاید و ارزش‌های بنیادی، جهان اجتماعی دیگری می‌آفریند. جهان‌های اجتماعی تاریخ و مسیر یکسانی ندارند و در عرض هم‌اند نه در طول هم.

۴۶ صفحه ۴۱ موقعیت یادگیری

آیا این بدان معناست که ما همواره می‌توانیم هرگونه بخواهیم جهان اجتماعی را بسازیم یا تغییر دهیم؟ یا اینکه جهان اجتماعی پیامدهایی دارد که بر اراده و فعالیت‌های ما تأثیر می‌گذارد؟
یکی از جامعه‌شناسان می‌گوید سهم مردگان در ساختن جهان اجتماعی بیشتر از سهم زندگان است؛ یعنی سهم پیشینیان ما در ساختن جهان اجتماعی بیشتر از ماست. همچنان‌که سهم ما در ساختن جهان آیندگان بیش از آنهاست. شما چه فکر می‌کنید؟
کلاس درس خود را در نظر بگیرید و سهم خودتان، معاصران و پیشینیان را در شکل‌گیری آن، شناسایی کنید. سهم کدام یک قابل انکار است؟

1. خیر؛ جهان اجتماعی با آگاهی و اراده‌ی انسان‌ها ساخته می‌شود، اما پس از شکل‌گیری، پیامدها و الزاماتی (فرصت‌ها و محدودیت‌ها) دارد که به قرارداد و اراده‌ی تک‌تک افراد وابسته نیست و موقعیت جدیدی برای کنش‌ها و انتخاب‌های بعدی ما فراهم می‌کند. پس ما هرگونه بخواهیم نمی‌توانیم جهان اجتماعی را بسازیم یا تغییر دهیم.

2. این سخن تا حد زیادی درست است؛ ما در جهانی متولد می‌شویم که پیشینیان ساخته‌اند و زبان، باورها، ارزش‌ها، هنجارها و نهادهای آن (مانند مدرسه، قانون، خانواده و شهر) از آنها به ما رسیده و بر زندگی ما شکل می‌دهد. در عین حال ما نیز با کنش‌های خود، جهان آیندگان را می‌سازیم و بخشی از آن را تغییر می‌دهیم؛ پس مسئولیت ما در قبال آیندگان سنگین است.

3. سهم پیشینیان: ساختن مدرسه و ساختمان، تعیین برنامه‌ی درسی و قوانین مدرسه، زبان و دانش و کتاب. سهم معاصران: معلم و مدیر و مسئولان، دانش‌آموزان قبلی و فعلی که فضای کلاس را شکل می‌دهند. سهم خودمان: رعایت یا نقض قوانین، مشارکت در بحث‌ها و فضای کلاس. سهم هیچ‌کدام قابل انکار نیست؛ اما اثر پیشینیان معمولاً بنیادی‌تر است و دانش‌آموزان فعلی بیشتر در لایه‌های سطحی مؤثرند.

۴۷ صفحه ۴۳ **تحلیل کنید**

برابر مقررات، همراه داشتن جزوه و کتاب درسی در جلسه‌ی امتحان ممنوع است. فرصت‌ها و محدودیت‌های این ممنوعیت را تحلیل کنید.

- **محدودیت‌ها:** دانش‌آموز نمی‌تواند از جزوه و کتاب استفاده کند و باید مطالب را حفظ یا فهم کرده باشد؛ اگر آمادگی نداشته باشد در تنگنا قرار می‌گیرد.
- **فرصت‌ها:** ارزیابی عادلانه و برابر از میزان یادگیری همه‌ی دانش‌آموزان؛ تشویق به مطالعه و یادگیری عمیق؛ جلوگیری از تقلب و حفظ ارزش نمره و مدرک؛ اعتماد جامعه به نتیجه‌ی ارزشیابی.
- این ممنوعیت نمونه‌ای از این است که فرصت‌ها و محدودیت‌ها به هم وابسته‌اند و دو روی یک سکه‌اند.

۴۸ صفحه ۴۳ **موقعیت یادگیری**

برخی گمان می‌کنند پیامدهای جهان اجتماعی محدودکننده‌ی افراد است و برخی دیگر معتقدند که فرصت‌های جدیدی برای انسان پدید می‌آورد. شما در این باره چه فکر می‌کنید؟
آیا یک خانه می‌تواند تنها از در، یا تنها از دیوار ساخته شده باشد؟
منظور از فرصت‌ها و محدودیت‌های جهان اجتماعی چیست؟

1. هر دو دیدگاه تا حدی درست‌اند؛ پیامدهای جهان اجتماعی هم محدودیت می‌آورند و هم فرصت، و این دو از هم جدا نیستند. مثلاً قوانین راهنمایی و رانندگی ما را محدود می‌کنند ولی رفت و آمد ایمن و سریع را ممکن می‌سازند.

2. خیر. اگر خانه فقط دیوار باشد ورود و خروج غیرممکن می‌شود و اگر همه‌اش در و پنجره باشد، امنیت و آرامش اهل خانه تأمین نمی‌شود؛ هر خانه به هر دو نیاز دارد.

3. جهان اجتماعی در قالب فرصت‌ها و محدودیت‌ها (بایدها و نبایدها) تحقق می‌یابد. فرصت‌ها امکان‌هایی‌اند که جهان اجتماعی برای کنش‌های ما پدید می‌آورد و محدودیت‌ها الزام‌ها و قیدهایی‌اند که انتخاب‌های ما را محدود می‌کنند (مانند در و دیوار برای خانه)؛ به صورت حقوق و تکالیف افراد ظاهر می‌شوند.

۴۹ صفحه ۴۴ موقعیت یادگیری

قوانین و مقررات راهنمایی و رانندگی را در نظر بگیرید. این قواعد را انسان‌ها وضع می‌کنند. اجرای این مقررات برای رانندگان و عابران محدودیت‌هایی پدید می‌آورد. آیا می‌توانید بعضی از این محدودیت‌ها را نام ببرید؟

به نظر شما اگر مقررات راهنمایی و رانندگی برداشته شود چه اتفاقی می‌افتد؟ آیا در آن صورت رانندگان و عابران می‌توانند با ایمنی تردد کنند؟

1. توقف پشت چراغ قرمز، رعایت سرعت مجاز، بستن کمربند ایمنی، حرکت در جهت مشخص‌شده و در خط مخصوص، ممنوعیت سبقت غیرمجاز و پارک در محل ممنوع، عبور عابران فقط از محل‌های مشخص (خط عابر پیاده).
2. هرج‌ومرج پدید می‌آید، تصادفات و ترافیک بیشتر می‌شود و رانندگان و عابران نمی‌توانند با ایمنی و سرعت تردد کنند. پس این مقررات با آنکه محدودیت می‌آورند، فرصت رفت و آمد ایمن و سریع را نیز فراهم می‌کنند.

۵۰ صفحه ۴۵ تحلیل کنید

در فعالیت آخر درس اول از شما خواسته شده است آیه‌ی ۳۸ سوره‌ی مدثر را تحلیل کنید. اکنون دوباره تلاش کنید و این آیه را دقیق‌تر تحلیل کنید. («آدمی در گرو عمل خویش است»)

آیه نشان می‌دهد انسان در گرو و وابسته‌ی کنش‌های خویش است؛ اما پس از آنکه جهان اجتماعی با کنش‌ها ساخته شد، پیامدهای آن (فرصت‌ها و محدودیت‌ها) بر زندگی ما اثر می‌گذارند. بنابراین ما در گرو کنش‌های خود و نیز کنش‌های گذشتگان و معاصران خود (که جهان اجتماعی را ساخته‌اند) هستیم. هر کس مسئول کنش‌های خویش است و باید با آگاهی از پیامدها، در ساختن و تداوم جهان اجتماعی مشارکت کند. همچنین چون کنش‌های ما فرصت‌ها و محدودیت‌هایی برای دیگران (و آیندگان) ایجاد می‌کند، در برابر آنها نیز مسئولیم.

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

۵۱ صفحه ۴۵ گفت‌وگو کنید

در طول تاریخ عدالت اجتماعی یکی از آرمان‌های اصیل انسانی بوده است. به نظر شما رابطه‌ی دوسویه‌ی نظم و آزادی در جامعه‌ی عادل چگونه است؟

در جامعه‌ی عادل، نظم و آزادی با هم تعارض ندارند، بلکه یکدیگر را تکمیل می‌کنند. آزادی افراد فقط در سایه‌ی نظم اجتماعی ممکن می‌شود (مثلاً وقتی همه قانون را رعایت می‌کنند، هر کس می‌تواند با امنیت رفت و آمد کند و کار کند)، و نظم عادلانه به معنای محروم کردن افراد از آزادی نیست؛ زیرا قوانین عادلانه حقوق همه را به‌طور برابر حفظ می‌کنند و مانع تجاوز افراد به حقوق یکدیگر می‌شوند. اگر نظم ظالمانه باشد، آزادی را از بین می‌برد و اگر آزادی بدون نظم باشد، قوی بر ضعیف ستم می‌کند و عدالت از بین می‌رود.

۵۲ صفحه ۴۶ تأمل کنید

فرصت‌ها و محدودیت‌ها یا بایدها و نبایدهای جهان اجتماعی به صورت حقوق و تکالیف افراد ظاهر می‌شوند. حقوق و تکالیف، به یکدیگر وابسته‌اند و هیچ‌کدام بدون دیگری محقق نمی‌شوند. برای شناخت عمیق‌تر فرصت‌ها و محدودیت‌های جهان اجتماعی، چند نمونه از حقوق و تکالیف خود را به عنوان عضو خانواده، مدرسه و کشور جمهوری اسلامی ایران نام ببرید.

نمونه‌ی حقوق و تکالیف

جایگاه	حقوق	تکالیف
عضو خانواده	برخورداری از محبت، غذا، پوشاک، مسکن و تحصیل؛ حمایت والدین	احترام به پدر و مادر و بزرگ‌ترها؛ همکاری در کارهای خانه؛ رعایت نظم و صداقت در خانه
دانش‌آموز مدرسه	آموزش با کیفیت؛ احترام و امنیت؛ بهره‌مندی از امکانات مدرسه	حضور به‌موقع؛ رعایت قوانین و احترام به معلمان؛ انجام تکالیف؛ حفظ اموال مدرسه
شهروند جمهوری اسلامی ایران	آموزش و بهداشت؛ امنیت؛ آزادی‌های قانونی؛ مشارکت در انتخابات	رعایت قوانین؛ پرداخت مالیات؛ دفاع از کشور؛ حفظ منافع و محیط زیست

irantooshe.ir

۵۳ صفحه ۴۶ موقعیت یادگیری

منظور از جهان متجدد، غرب بعد از رنسانس یعنی جهان غرب چهارصد سال اخیر است. به نظر شما ویژگی‌های این جهان کدام‌اند؟

جهان متجدد جهانی دنیوی و این‌جهانی است: به زندگی دنیا و تسلط انسان بر طبیعت توجه دارد؛ بر علوم تجربی و فناوری تکیه می‌کند؛ عقل و علم را به عقل ابزاری و تجربی محدود می‌داند؛ ارزش‌های معنوی و دینی را به حاشیه می‌راند؛ و به رشد صنعت، شهرنشینی و رفاه مادی اهمیت زیاد می‌دهد. (شرح بیشتر در متن درس آمده است.)

۵۴ صفحه ۴۷ موقعیت یادگیری

این سه جهان (دنیوی، اساطیری، توحیدی) چه تصویری از طبیعت دارند و چگونه با آن تعامل می‌کنند؟ جهان متجدد، چه نوع جهان اجتماعی است و چه فرصت‌ها و محدودیت‌هایی دارد؟

1. **جهان دنیوی:** طبیعت هیچ معنا، هدف و غایتی ندارد و ماده‌ی خامی در اختیار انسان است که هر طور بخواهد در آن دخل و تصرف می‌کند (بهره‌وری بی‌نظیر ولی بحران‌های زیست‌محیطی). **جهان اساطیری:** طبیعت را قلمرو قدرت‌های فوق‌طبیعی و محصور رازها و افسون‌ها می‌بیند و این باور بهره‌وری معقول از طبیعت را دشوار می‌کند (مانند منع خوردن گیاهان و حیوانات). **جهان توحیدی:** طبیعت موجودی زنده و آیت و نشانه‌ی خداوند حکیم است که به خواست او مسخر انسان شده؛ انسان خلیفه‌ی الهی و مسئول عمران و آبادانی آن است و تصرفاتش به اراده‌ی حکیمانه‌ی الهی مقید است.
2. جهان متجدد، جهانی دنیوی (سکولار) است که با رویکرد این‌جهانی به دنبال بهره‌مندی از زندگی دنیوی و تسلط بر طبیعت است. **فرصت‌ها:** رشد علوم تجربی و فناوری (عقلانیت ابزاری) که امکان پیش‌بینی و پیشگیری از حوادث و مسائل طبیعی مانند بیماری، زلزله و سیل را می‌دهد و رفاه و پیشرفت مادی. **محدودیت‌ها:** رواج کنش‌های حسابگرانه‌ی دنیوی و تنگ شدن عرصه بر کنش‌های عاطفی و اخلاقی؛ گرفتار شدن انسان در «قفس آهنین» نظام اجتماعی پیچیده و از دست رفتن اراده و آزادی؛ طرد عناصر معنوی و مقدس؛ و زوال عقلانیت ذاتی (از دست رفتن دانش اهداف و ارزش‌ها) و رها شدن داوری درباره‌ی ارزش‌ها به تمایلات افراد.

۵۵ صفحه ۴۹ تفسیر کنید

فیلم سینمایی «عصر جدید» را ببینید و تصویری را که چارلی چاپلین از انسان معاصر ارائه می‌کند، تفسیر کنید.

چاپلین در فیلم، انسان معاصر را کارگری نشان می‌دهد که در کارخانه به بخشی از ماشین و خط تولید تبدیل شده است؛ باید با سرعت و با حرکات تکراری و مکانیکی کار کند، فرصت فکر کردن، احساس و اراده ندارد و حتی استراحت و غذا خوردن او را نیز دستگاه‌ها تنظیم می‌کنند. این تصویر همان «قفس آهنین» وبر است: در جهان متجدد کنش‌های حسابگرانه و ابزاری که در پی سود و کارایی‌اند، بر همه‌ی ابعاد زندگی غلبه می‌کنند و انسان را اسیر نظام پیچیده‌ی اجتماعی ساخته‌ی خودش می‌کنند که اراده و آزادی او را از او می‌گیرد؛ ارزش‌های عاطفی و اخلاقی و معنوی کنار می‌روند و انسان به ابزار تبدیل می‌شود.

۵۶ صفحه ۴۹ موقعیت یادگیری

آیا راهی عقلانی و علمی برای ارزیابی فرصت‌ها و محدودیت‌های جهان‌های اجتماعی وجود دارد؟

بله. اگر علم را به علوم تجربی محدود نکنیم، علوم عقلی و وحیانی نیز علم‌اند و می‌توانند درباره‌ی ارزش‌ها و آرمان‌های بشری که پدیده‌هایی فراتجربی‌اند داوری کنند. با این علوم می‌توان آرمان‌ها و ارزش‌های هر جهان اجتماعی و فرصت‌ها و محدودیت‌هایی را که پدید می‌آورد (مثلاً اینکه استعدادهای انسان را شکوفا می‌کند یا نادیده می‌گیرد) با معیارهای حق و باطل ارزیابی کرد. (در درس بعد بیشتر توضیح داده می‌شود.)

۵۷ صفحه ۵۰ خلاصه‌ی درس

مفاهیم اساسی درس را بنویسید.

مطالب مهم درس را در قالب جمله یا گزاره بنویسید (خلاصه کنید).

آنچه از این درس آموختیم: جمله‌ها و گزاره‌ها را در قالب یک بند بنویسید.

مفاهیم اساسی: جهان متجدد، فرصت‌ها و محدودیت‌ها، حقوق و تکالیف، جهان دنیوی (سکولار)، جهان معنوی (توحیدی و اساطیری)، عقلانیت ابزاری، قفس آهنین.

- جهان اجتماعی با آگاهی و اراده‌ی انسان‌ها پدید می‌آید ولی پس از آن پیامدها و الزام‌هایی دارد که به قرارداد و اراده‌ی تک‌تک افراد وابسته نیست.
- هر جهان فرصت‌ها و محدودیت‌هایی دارد؛ این دو به هم وابسته‌اند و دو روی یک سکه‌اند و به صورت حقوق و تکالیف ظاهر می‌شوند.

- ما در برابر پیامدهای جهان اجتماعی صرفاً منفعل نیستیم؛ می‌توانیم آن را ادامه دهیم، گسترش دهیم یا به سوی جهان جدیدی حرکت کنیم.
- جهان‌های اجتماعی بر اساس فرهنگ به دنیوی و معنوی (توحیدی و اساطیری) تقسیم می‌شوند و تصویر متفاوتی از طبیعت دارند.
- جهان متجدد جهانی دنیوی است: گسترش عقلانیت ابزاری (علم تجربی و فناوری) و غلبه‌ی کنش‌های عقلانی دنیوی، فرصت‌ها و پیشرفت می‌آورد، ولی به قفس آهنین، طرد معنویت و زوال عقلانیت ذاتی می‌انجامد.

جهان اجتماعی را انسان می‌سازد ولی پس از ساخته شدن، فرصت‌ها و محدودیت‌هایی برای او ایجاد می‌کند که دو روی یک سکه‌اند. هر جهان اجتماعی را می‌توان با فرصت‌ها و محدودیت‌هایش سنجید؛ مثلاً جهان متجدد با تکیه بر علم تجربی، قدرت و رفاه دنیوی می‌آورد ولی انسان را در قفس آهنین گرفتار می‌کند و از معنویت و ارزش‌ها دور می‌سازد.

---

۵۸ صفحه ۵۱ **موقعیت یادگیری**

ارزش‌ها، راهنمای کنش اعضای جهان اجتماعی‌اند. وقتی مردم مطابق ارزش‌ها عمل کنند، ارزش‌ها به واقعیت تبدیل می‌شوند. ولی آیا مردم همواره مطابق ارزش‌های جهان اجتماعی خود عمل می‌کنند؟
آیا تمامی افراد و گروه‌ها برای تحقق ارزش‌ها و آرمان‌های جهان اجتماعی، به مسئولیت‌هایشان عمل می‌کنند؟

1. خیر. مردم همیشه مطابق ارزش‌ها عمل نمی‌کنند؛ هرچند برخی ارزش‌ها را اکثر مردم رعایت می‌کنند، بعضی گروه‌ها یا افراد برخی از آنها را در عمل رعایت نمی‌کنند (مثلاً دروغ‌گویی و رشوه را ناروا می‌دانند ولی گاه مرتکب می‌شوند).
2. خیر. با اینکه هر عضو جهان اجتماعی مسئولیتی در قبال تحقق ارزش‌ها دارد، همه‌ی افراد و گروه‌ها به مسئولیت‌هایشان عمل نمی‌کنند؛ به همین دلیل فاصله‌ای میان آنچه مردم باید انجام دهند (آرمان) و آنچه عملاً انجام می‌دهند (واقعیت) پدید می‌آید.

---

۵۹ صفحه ۵۳ **نمونه بیاورید**

در جدول زیر، سه نمونه از آرمان‌های جامعه‌ی خود را بنویسید که کمابیش بیرون از قلمرو واقعی یا درون آن قرار گرفته‌اند.

آرمان‌ها

بیرون از قلمرو واقعی	درون قلمرو واقعی
ناپسند بودن اسراف و تبذیر	استکبارستیزی
ساده‌زیستی	احترام به پدر و مادر
رعایت کامل قوانین راهنمایی و رانندگی و حقوق دیگران در خیابان	کمک به هم‌نوع و همدلی در حوادث (مانند زلزله و سیل)

توضیح: آرمان‌هایی که مردم رعایت آنها را لازم می‌دانند ولی در عمل کمتر به آنها عمل می‌کنند (مانند صرفه‌جویی و ساده‌زیستی) از قلمرو واقعی فاصله دارند؛ و آرمان‌هایی که اکثر مردم عملاً به آنها پایبندند، درون قلمرو واقعی‌اند.

۶۰ صفحه ۵۳ موقعیت یادگیری

آیا همه‌ی آرمان‌ها درست‌اند تا واقعیت‌ها را براساس آنها ارزیابی کنیم؟ آیا راهی برای ارزیابی آرمان‌ها وجود دارد؟

همه‌ی آرمان‌ها لزوماً درست نیستند؛ گاهی جوامع آرمان‌هایی باطل مانند نژادپرستی یا ثروت‌اندوزی دارند. بنابراین خود آرمان‌ها را نیز باید ارزیابی کرد. راه ارزیابی آنها، معیارهای حق و باطل است که با علم متناسب (علوم عقلی و وحیانی برای عقاید و ارزش‌های کلان، و علوم تجربی برای فنون و روش‌ها) شناخته می‌شود.

۶۱ صفحه ۵۴ موقعیت یادگیری

حال، خود آرمان‌ها را چگونه ارزیابی کنیم؟ آیا آرمان‌ها همواره حق‌اند؟ یا ممکن است برخی از آنها باطل باشند؟

آرمان‌ها همواره حق نیستند و ممکن است برخی باطل باشند. عقاید، ارزش‌ها و قواعدی که مردم دارند گاهی درست و گاهی اشتباه است. هر بخش از جهان اجتماعی که از نظر علمی قابل دفاع نباشد و بر پایه‌ی خرافات شکل گرفته باشد، باطل است و بخش‌هایی که از نظر علمی صحیح و مطابق فطرت انسان باشد، حق است. مثلاً توحید، وفای به عهد، مدارا با دیگران، دفاع از مظلومان و عدالت حق‌اند و ظلم، بی‌عدالتی، شرک و دنیاپرستی باطل. حق و باطل بودن هر لایه با علم متناسب با آن لایه شناخته می‌شود: علوم تجربی درباره‌ی فنون و روش‌های اجرایی داوری می‌کنند ولی حق و باطل بودن عقاید و ارزش‌های کلان را با علوم عقلی و وحیانی می‌توان شناخت.

۶۲ صفحه ۵۵ نمونه بیاورید

سه نمونه از آرمان‌های حق را که در اغلب یا همه‌ی فرهنگ‌ها حضور دارند، نام ببرید. (وفای به عهد، راست‌گویی، ...)

وفای به عهد، راست‌گویی، و **عدالت‌خواهی** (می‌توان نمونه‌هایی چون امانت‌داری، احترام به پدر و مادر، کمک به نیازمندان و حمایت از مظلومان را نیز آورد).

۶۳ صفحه ۵۵ موقعیت یادگیری

آیا حق و باطل نیز این‌گونه‌اند و در مکان‌ها و زمان‌های مختلف، جابه‌جا و دچار تغییر می‌شوند؟ یا حق و باطل، مستقل از پذیرش یا عدم پذیرش جهان‌های اجتماعی‌اند؟

حق و باطل مستقل از پذیرش یا عدم پذیرش جهان‌های اجتماعی‌اند و با تغییر زمان و مکان تغییر نمی‌کنند. آنچه تغییر می‌کند قرار گرفتن پدیده‌ها در قلمرو آرمانی یا واقعی است (مثلاً امنیت برای کشور آشوب‌زده در قلمرو آرمانی و برای جامعه‌ی بسامان در قلمرو واقعی است؛ استقلال سیاسی ایران پیش از انقلاب آرمان بود و با انقلاب واقعیت شد)، ولی حقانیت و بطلان آنها وابسته به خواست و عمل مردم نیست. جهان‌های اجتماعی می‌توانند بر مدار حق یا باطل بچرخند، اما حق و باطل بر مدار بینش و گرایش آنها دچار تغییر نمی‌شود.

۶۴ صفحه ۵۶ موقعیت یادگیری

چاپلوسی همیشه و همه‌جا عملی ناپسند بوده است. در چاپلوسی چه اتفاقی می‌افتد؟
برخی جهان‌های اجتماعی، حق و باطل بودن پدیده‌ها را به خواست و عمل افراد در موقعیت‌ها، زمان‌ها و مکان‌های متفاوت، وابسته می‌دانند و هیچ حقیقتی را ورای خواست و اراده‌ی افراد به رسمیت نمی‌شناسند. آیا به‌راستی حق و باطل بودن پدیده‌ها، به تمایلات افراد وابسته است؟

1. در چاپلوسی، شخص به‌جای گفتن حقیقت، آنچه را که مخاطب (به‌ویژه صاحب قدرت) دوست دارد می‌گوید؛ یعنی حق و باطل را تابع خواست و میل دیگران قرار می‌دهد و حقیقت را فدای منفعت می‌کند. همان‌طور که ندیم سلطان محمود یک بار بادمجان را مدح و بار دیگر نکوهش می‌کند. به همین دلیل چاپلوسی ناپسند است.

2. خیر. حق و باطل بودن عقاید، ارزش‌ها، هنجارها و کنش‌ها بر اساس آگاهی یا جهل و توجه یا بی‌توجهی مردم جهان‌های اجتماعی مختلف تعیین نمی‌شود. مثلاً نژادپرستی، استکبار، پول‌پرستی و شرک باطل‌اند و باطل بودنشان با نوع مواجهه‌ی جوامع تغییر نمی‌کند؛ همچنین آزادی انسان‌ها از موانع سعادت، عدالت و توحید حق‌اند و موافقت یا مخالفت آدمیان در حقانیت آنها اثر ندارد.

۶۵ صفحه ۵۷ بخوانیم و بدانیم

غربی‌ها خیلی سرد و بی‌احساس‌اند یا ایرانی‌ها بیش از حد ضعیف و احساساتی‌اند؟ (درباره‌ی تفاوت مراسم سوگواری و تشییع جنازه)

هیچ‌کدام. هر رسم و سنتی درون فرهنگ خود معنا و کارکردی دارد و درست نیست فرهنگ دیگران را بر اساس فرهنگ خودمان نقد و ارزیابی کنیم (مثلاً غربی‌ها اندوه را با آرامی و پنهان بروز می‌دهند و ایرانی‌ها آشکارا گریه می‌کنند؛ هر یک شیوه‌ی ابراز غم در فرهنگ خود است، نه نشانه‌ی سردی یا ضعف). با این حال به این معنا نیست که ارزیابی و داوری عقلانی و علمی فرهنگ‌ها ناممکن است؛ می‌توانیم فرهنگ خود و دیگران را براساس معیارهای حق ارزیابی کنیم و میزان نزدیکی یا دوری هر فرهنگ را از حق مشخص کنیم (مثلاً نقد پرخوری یا بی‌عدالتی در یک فرهنگ).

۶۶ صفحه ۵۸ شناسایی کنید

پدیده‌های باطلی در قلمرو آرمانی و واقعی بعضی جهان‌های اجتماعی وجود دارد. آیا می‌توانید مواردی را شناسایی کنید؟ (ارزش‌ها و هنجارهای باطل: تکاثر (مال‌اندوزی)، قبیله‌گرایی، ...)

ارزش‌ها و هنجارهای باطل

قلمرو آرمانی	قلمرو واقعی
تکاثر (مال‌اندوزی)	تکاثر (مال‌اندوزی)
قبیله‌گرایی	قبیله‌گرایی
نژادپرستی و برتر دانستن یک قوم	تبعیض نژادی (مانند آپارتاید)
دنیاپرستی و پول‌پرستی	مصرف‌گرایی و رقابت‌های مالی
شرک و بت‌پرستی	پرستش بت‌ها و قدرت‌های خیالی
استکبار و سلطه بر دیگر جوامع	استعمار و بهره‌کشی از ملت‌ها

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

۶۷ صفحه ۵۹ خلاصه‌ی درس

مفاهیم اساسی درس را بنویسید.

مطالب مهم درس را در قالب جمله یا گزاره بنویسید (خلاصه کنید).

آنچه از این درس آموختیم: جمله‌ها و گزاره‌ها را در قالب یک بند بنویسید.

مفاهیم اساسی: آرمان اجتماعی، قلمرو آرمانی، قلمرو واقعی، حق، باطل، ارزیابی جهان‌های اجتماعی.

- مجموعه‌ی اهداف و ارزش‌های مشترکی که اعضای یک جهان اجتماعی خواهان رسیدن به آنها هستند، «آرمان اجتماعی» نام دارد.
- ارزش‌هایی که مردم از آنها جانب‌داری می‌کنند و رعایتشان را لازم می‌دانند، قلمرو آرمانی و ارزش‌هایی که به آنها عمل می‌کنند، قلمرو واقعی جهان اجتماعی را می‌سازد.
- قلمرو واقعی و آرمانی به روی هم گشوده‌اند و مرز آنها با عمل مردم تغییر می‌کند.
- واقعیت‌های هر جهان اجتماعی را در پرتو آرمان‌های آن می‌توان ارزیابی کرد و خود آرمان‌ها را نیز با معیار حق و باطل.
- حق و باطل بودن عقاید و ارزش‌ها را با علوم عقلی و وحیانی می‌توان شناخت و علوم تجربی برای فنون و روش‌ها کاربرد دارند.
- حق و باطل مستقل از پذیرش جهان‌های اجتماعی‌اند؛ جهان‌های اجتماعی می‌توانند بر مدار حق یا باطل بچرخند ولی حق و باطل بر مدار آنها تغییر نمی‌کند.
- داوری درباره‌ی فرهنگ‌ها باید براساس معیارهای حق انجام شود نه براساس فرهنگ خودمان.

هر جهان اجتماعی آرمان‌هایی دارد که قلمرو آرمانی آن را می‌سازد و بخشی از آنها در عمل مردم تحقق می‌یابد (قلمرو واقعی). واقعیت‌ها را با آرمان‌ها و آرمان‌ها را با معیار حق و باطل می‌توان ارزیابی کرد. حق و باطل ثابت‌اند و تابع خواست جوامع نیستند؛ جوامع می‌توانند به حق نزدیک یا از آن دور شوند.

تـوشـه ای بـرای مـوفقیت

جامعه‌شناسی ۱ دهم - فصل دوم

هویت

فهرست

۶۸ صفحه ۶۳ · موقعیت یادگیری — موقعیت‌های پرسش «کیستی؟» ۴۵

۶۹ صفحه ۶۴ · تکمیل جدول — ویژگی‌های هویتی من ۴۵

۷۰ صفحه ۶۵ · تمرین کنید — معرفی خود در وب‌نوشت ۴۶

۷۱ صفحه ۶۷ · نمونه بیاورید — ابعاد هویت فردی و اجتماعی ۴۶

۷۲ صفحه ۶۸ · فعالیت — روابط میان ابعاد هویت ۴۶

۷۳ صفحه ۶۸ · تحلیل کنید — سازگاری هویت فردی و اجتماعی ۴۷

۷۴ صفحه ۷۰ · مباحثه کنید — تعامل ابعاد هویت فردی و اجتماعی ۴۷

۷۵ صفحه ۷۱ · مقایسه کنید — اخلاق پهلوانی و اخلاق قهرمانی ۴۹

۷۶ صفحه ۷۲ · تأمل کنید — خودآگاهی یا ناخودآگاهی؟ ۴۹

۷۷ صفحه ۷۳ · گفت‌وگو کنید — غفلت از هویت واقعی ۵۰

۷۸ صفحه ۷۴ · خلاصه‌ی درس — درس هشتم: هویت ۵۰

۷۹ صفحه ۷۵ · موقعیت یادگیری — غریزه و فعالیت گروهی ۵۱

۸۰ صفحه ۷۵ · تأمل کنید — جوجه‌تیغی و غریزه ۵۱

۸۱ صفحه ۷۶ · تأمل کنید — شناسنامه و ورود به جهان اجتماعی ۵۱

۸۲ صفحه ۷۷ · پاسخ دهید — شیوه‌ی جامعه‌پذیری ۵۲

۸۳ صفحه ۷۸ · نمونه بیاورید — نمونه‌هایی از کژروی اجتماعی ۵۲

۸۴ صفحه ۷۹ · نمونه بیاورید — روش‌های کنترل اجتماعی در مدرسه ۵۲

۸۵ صفحه ۷۹ · بخوانیم و بدانیم — کدام روش کنترل اجتماعی مناسب‌تر است؟ ۵۳

۸۶ صفحه ۸۰ · گفت‌وگو کنید — امر به معروف و نهی از منکر ۵۳

۸۷ صفحه ۸۰ · گفت‌وگو کنید — جذب به رشته‌ی پزشکی ۵۳

۸۸ صفحه ۸۰ · گفت‌وگو کنید — کژروی‌های پزشکی و کنترل آن ۵۴

۸۹ صفحه ۸۱ · خلاصه‌ی درس — درس نهم: بازتولید هویت اجتماعی ۵۴

۹۰ صفحه ۸۲ · موقعیت یادگیری — در آینده می‌خواهید چه‌کاره شوید؟ ۵۵

۹۱ صفحه ۸۳ · نمونه بیاورید — انواع تحرک اجتماعی ۵۵

۹۲ صفحه ۸۳ · تأمل کنید — معیارهای دیگر موقعیت اجتماعی ۵۵

۹۳ صفحه ۸۴ · نمونه بیاورید — تحرک درون‌نسلی و میان‌نسلی ۵۶

۹۴ صفحه ۸۴ · تأمل کنید — هویت‌های ممنوع و پذیرفته‌شده ۵۶

۹۵ صفحه ۸۵ · تأمل کنید — جامعه‌ی آپارتاید ۵۶

۹۶ صفحه ۸۶ · تأمل کنید — گفته‌ی رئیس‌جمهور آمریکا درباره‌ی الجزایر ۵۷

۹۷ صفحه ۸۷ · استدلال کنید — نوآوری و تعارض فرهنگی ۵۷

۹۸ صفحه ۸۸ · خلاصه‌ی درس — درس دهم: تغییرات هویت اجتماعی ۵۷

irantooshe.ir

۹۹ صفحه ۸۹ · موقعیت یادگیری — هویت جهان اجتماعی ۵۸

۱۰۰ صفحه ۹۰ · تأمل کنید — هویت فرهنگی و هویت اجتماعی افراد ۵۸

۱۰۱ صفحه ۹۱ · موقعیت یادگیری — تحولات فرهنگی ۵۹

۱۰۲ صفحه ۹۲ · موقعیت یادگیری — ارزیابی تحولات فرهنگی ۵۹

۱۰۳ صفحه ۹۳ · موقعیت یادگیری — جهان‌های اجتماعی دنیاگریز ۵۹

۱۰۴ صفحه ۹۴ · تحلیل کنید — بحران هویت فردی و بحران هویت جهان اجتماعی ۶۰

۱۰۵ صفحه ۹۵ · خلاصه‌ی درس — درس یازدهم: تحولات هویتی (علل درونی) ۶۰

۱۰۶ صفحه ۹۶ · موقعیت یادگیری — شکل‌های ارتباط جهان‌های اجتماعی ۶۱

۱۰۷ صفحه ۹۸ · موقعیت یادگیری — پذیرفته‌ها و ناپذیرفته‌های غرب از جهان اسلام ۶۱

۱۰۸ صفحه ۹۹ · تبیین کنید — راه تعامل جوامع غیرغربی با غرب ۶۱

۱۰۹ صفحه ۹۹ · پیشنهاد دهید — فضای مجازی و منازعه‌ی هویتی ۶۲

۱۱۰ صفحه ۱۰۰ · موقعیت یادگیری — از خودبیگانگی فرهنگی ۶۲

۱۱۱ صفحه ۱۰۱ · تحلیل کنید — از خودبیگانگی تاریخی و حقیقی ۶۳

۱۱۲ صفحه ۱۰۲ · خلاصه‌ی درس — درس دوازدهم: تحولات هویتی (علل بیرونی) ۶۳

۱۱۳ صفحه ۱۰۳ · تحلیل کنید — ابیات فردوسی و هویت ایرانی ۶۳

۱۱۴ صفحه ۱۰۵ · موقعیت یادگیری — مقابله‌ی جهان اسلام با هجوم‌ها ۶۴

۱۱۵ صفحه ۱۰۶ · تحقیق کنید — غرب‌زدگی، بازگشت به خویشتن، خدمات متقابل اسلام و ایران، فطرت ۶۵

۱۱۶ صفحه ۱۰۶ · موقعیت یادگیری — انقلاب اسلامی و هویت ایرانی ۶۵

۱۱۷ صفحه ۱۰۷ · موقعیت یادگیری — آثار هویتی انقلاب اسلامی ۶۶

۱۱۸ صفحه ۱۰۹ · تحلیل کنید — مسئله شدن حجاب در اروپا ۶۶

۱۱۹ صفحه ۱۱۰ · خلاصه‌ی درس — درس سیزدهم: هویت ایرانی (۱) ۶۷

۱۲۰ صفحه ۱۱۱ · درس چهاردهم (هویت ایرانی ۲) — درس نوشتنی با همکاری دبیر ۶۷

۱۲۱ صفحه ۱۱۶ · موقعیت یادگیری — رابطه‌ی مردم و حاکمان ۶۸

۱۲۲ صفحه ۱۱۷ · گفت‌وگو کنید — راه‌های تأثیرگذاری بر اراده‌ی دیگران ۶۸

۱۲۳ صفحه ۱۱۸ · موقعیت یادگیری — دوام قدرت همراه با اکراه ۶۸

۱۲۴ صفحه ۱۱۹ · موقعیت یادگیری — مقبولیت قدرت نامشروع ۶۹

۱۲۵ صفحه ۱۲۰ · گفت‌وگو کنید — نظام اقتصادی و نظام سیاسی ۶۹

۱۲۶ صفحه ۱۲۲ · گفت‌وگو کنید — جمهوری و دموکراسی از دیدگاه ارسطو ۶۹

۱۲۷ صفحه ۱۲۲ · موقعیت یادگیری — لیبرال دموکراسی و مشروعیت حقیقی ۷۰

۱۲۸ صفحه ۱۲۳ · مقایسه کنید — حضور مردم در لیبرال دموکراسی و جمهوری اسلامی ۷۰

۱۲۹ صفحه ۱۲۴ · خلاصه‌ی درس — درس پانزدهم: هویت ایرانی (۳) ۷۰

۱۳۰ صفحه ۱۲۵ · موقعیت یادگیری — جمعیت و هویت جامعه ۷۱

۱۳۱ صفحه ۱۲۷ · گفت‌وگو کنید — رابطه‌ی آگاهی، فرهنگ و هویت ۷۲

۱۳۲ صفحه ۱۳۰ · موقعیت یادگیری — آثار زیان‌بار کاهش جمعیت ۷۲

۱۳۳ صفحه ۱۳۰ · پیشنهاد دهید — سیاست‌های کلی جمعیت ۷۲

۱۳۴ صفحه ۱۳۱ · موقعیت یادگیری — هویت اقتصادی جامعه‌ی ما ۷۳

۱۳۵ صفحه ۱۳۲ · موقعیت یادگیری — نوسانات قیمت نفت و اقتصاد وابسته ۷۳

۱۳۶ صفحه ۱۳۳ · موقعیت یادگیری — اصلاحات ارضی و کشاورزی ایران ۷۳

۱۳۷ صفحه ۱۳۴ · پیشنهاد دهید — اقتصاد مقاومتی ۷۴

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

۱۳۸ صفحه ۱۳۵ · خلاصه‌ی درس — درس شانزدهم: هویت ایرانی (۴) ... ۷۴

ایران توشه
توشه ای برای موفقیت

۶۸ صفحه ۶۳ موقعیت یادگیری

افراد در موقعیت‌های گوناگون با پرسش «کیستی؟» مواجه می‌شوند، یا از خودشان می‌پرسند: به‌راستی «من کیستم؟» آیا می‌توانید برخی از این موقعیت‌ها را نام ببرید؟

- هنگام معرفی خود در اولین روز مدرسه، دانشگاه یا محل کار.
- هنگام پر کردن فرم‌های ثبت‌نام، شناسنامه، گذرنامه و مصاحبه‌ی استخدامی.
- وقتی در شهر یا کشور دیگری هستیم و دیگران درباره‌ی ملیت، قومیت یا دین ما می‌پرسند.
- در دوران نوجوانی که فرد دربارهٔ خود، علاقه‌ها و آینده‌اش فکر می‌کند و در پی یافتن جایگاه خویش است.
- هنگام تماس تلفنی یا مراجعه به اداره و بیمارستان که از ما می‌خواهند خود را معرفی کنیم.

۶۹ صفحه ۶۴ تکمیل جدول

در جدول زیر، چند ویژگی هویتی خود را بنویسید و اکتسابی یا انتسابی بودن، فردی یا اجتماعی بودن و ثابت یا متغیر بودن آنها را تعیین کنید.

نمونه‌ی پاسخ (هر دانش‌آموز می‌تواند ویژگی‌های دیگری بنویسد):

ویژگی‌های من	اکتسابی	انتسابی	فردی	اجتماعی	ثابت	متغیر
راستگو	✓		✓			✓
ایرانی		✓		✓	✓	
دانش‌آموز	✓			✓		✓
متولد دوم اسفند ۷۹		✓	✓		✓	
پسر / دختر بودن		✓	✓		✓	
باهوش		✓	✓			✓
صبور	✓		✓			✓
عضو یک خانواده‌ی مؤمن		✓		✓		✓

توضیح: ویژگی‌های انتسابی را در به‌دست آوردنشان نقشی نداریم و ویژگی‌های اکتسابی با تلاش و کنش خودمان به دست می‌آیند. ویژگی‌های اجتماعی از عضویت در گروه‌ها و جهان اجتماعی پدید می‌آیند، ولی ویژگی‌های فردی مستقل از عضویت گروهی‌اند.

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

این فایل توسط سایت ایران‌توشه تهیه شده است.
irantooshe.ir

۷۰ صفحه ۶۵ تمرین کنید

اگر بخواهید در یک وب‌نوشت، خود را معرفی کنید، چه می‌نویسید؟

نمونه‌ی پاسخ: «من [نام] هستم، دانش‌آموز پایه‌ی دهم رشته‌ی علوم انسانی و ایرانی و مسلمان. در شهر خود به دنیا آمده و در خانواده‌ای بزرگ شده‌ام که مهر و احترام در آن اهمیت دارد. به مطالعه، ورزش و کار گروهی علاقه‌مندم و می‌کوشم راستگو و وقت‌شناس باشم. آرزو دارم با علم و تقوا انسانی مفید برای خانواده و جامعه‌ام شوم.»

در این معرفی‌نامه، ویژگی‌های جسمانی (مکان تولد)، روانی و اخلاقی (راستگویی، علاقه‌مندی) و اجتماعی (دانش‌آموز بودن، ایرانی بودن، عضویت خانوادگی) را کنار هم آورده‌ایم؛ یعنی هر سه بُعد هویت در آن دیده می‌شوند.

۷۱ صفحه ۶۷ نمونه بیاورید

با یادآوری آنچه در سال گذشته خوانده‌اید، برای هر کدام از ابعاد هویت (بُعد جسمانی، بُعد نفسانی، بُعد اجتماعی) نمونه بیاورید.

- **بُعد جسمانی (بدن):** قد، رنگ پوست و چشم، جنسیت، تندرستی یا بیماری.
- **بُعد نفسانی (نفس و ویژگی‌های روانی و اخلاقی):** صبوری، راستگویی، شجاعت، خجالتی بودن، حیا، تقوا.
- **بُعد اجتماعی (نقش و عضویت فرد در جهان اجتماعی):** دانش‌آموز، معلم، ایرانی، عضو یک خانواده، کارمند، ورزشکار.

۷۲ صفحه ۶۸ فعالیت

آیا می‌توانید بگویید هر کدام از مثال‌های زیر نشانگر کدام‌یک از رابطه‌های میان ابعاد هویت است؟

۱) ترشح بیش از اندازه‌ی غده‌ی تیروئید موجب عصبانی شدن انسان می‌شود.

۲) برخی از بیماری‌های جسمانی با کمک قوای روانی درمان می‌شوند.

۳) در شرایط اقلیمی متفاوت، شیوه‌ی زندگی اجتماعی مردم متفاوت است.

۴) زندگی اجتماعی انسان‌ها، طبیعت را تهدید می‌کند.

۵) «یک انسان با تقوا، جهانی را تغییر می‌دهد.»

۶) جهان اجتماعی مانع شکوفایی برخی از اخلاقیات می‌شود.

1. تأثیر جهان طبیعی (بدن) بر جهان نفسانی (ویژگی‌های روانی).
2. تأثیر جهان نفسانی (قوای روانی) بر جهان طبیعی (بدن).
3. تأثیر جهان طبیعی (اقلیم) بر جهان اجتماعی.
4. تأثیر جهان اجتماعی بر جهان طبیعی.
5. تأثیر جهان نفسانی (تقوای فرد) بر جهان اجتماعی.
6. تأثیر جهان اجتماعی بر جهان نفسانی (اخلاق و روان فرد).

این شش رابطه، رابطه‌ی دوسویه‌ی میان سه جهان طبیعی، نفسانی و اجتماعی است و نشان می‌دهد ابعاد هویت از هم جدا نیستند و بر یکدیگر اثر می‌گذارند.

۷۳ صفحه ۶۸ **تحلیل کنید**

هویت فردی و اجتماعی چگونه با یکدیگر سازگار می‌شوند؟ آیا هر نوع هویت اجتماعی با هر نوع هویت فردی سازگار است؟

خیر. هویت اجتماعی هر فرد درون جهان اجتماعی و بر اساس عقاید و ارزش‌های آن شکل می‌گیرد. هر جهان اجتماعی با نوع خاصی از هویت اخلاقی و روانی افراد سازگار است، زمینه‌ی رشد همان را فراهم می‌کند و امکان رشد انواع دیگر را تضعیف می‌کند.

برای مثال جهان متجدد با ویژگی‌هایی مانند فردگرایی، دم‌غنیمت‌شماری، تجمل‌گرایی و مال‌اندوزی سازگار است و با قناعت، حیا، تقوا، توکل و رضای الهی که از ارزش‌های معنوی‌اند سازگار نیست؛ جهان معنوی اسلام نیز عکس آن را می‌پروراند.

۷۴ صفحه ۷۰ **مباحثه کنید**

با توجه به مباحث گفته‌شده درباره‌ی تعامل و تناسب ابعاد مختلف هویت فردی و اجتماعی، پدیده‌ها و رخدادهای زیر را تشریح کنید:

۱) وقوع جنبش‌های زیست‌محیطی در کشورهای غربی و تصویب قوانین سخت‌گیرانه در دفاع از محیط‌زیست، پدید آوردن تکنولوژی‌های سبز و صدور کارخانجات و صنایع سنگین این کشورها به سایر جوامع

۲) رواج شدید عمل‌های زیبایی در ایران؛ آیا تمامی عمل‌های زیبایی برخلاف ارزش‌ها و هنجارهای دینی است؟ آیا برخی از آنها در راستای ارزش‌ها و هنجارهای جهان دنیوی متجدد انجام نمی‌شوند؟

۳) وجود افراد متخلق به اخلاق الهی (تقوا، توکل، رضای الهی و...) در کشورهای غربی

۴) رواج ارزش‌های دنیوی (فردگرایی، تجمل‌گرایی، مال‌اندوزی و...) در کشورهای اسلامی

۵) آسیب‌ها و مسائل زیست‌محیطی تولیدشده به‌وسیله‌ی مردم و سازمان‌های عمومی و دولتی در ایران

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

۶) خروج آمریکا از پیمان پاریس (کاستن از انتشار گازهای گلخانه‌ای)

۷) حمایت مردم و دولت ایران از مظلومان جهان

۸) حمایت همه‌جانبه‌ی دولت‌های غربی و برخی دولت‌های اسلامی از رژیم اشغالگر قدس

1. جهان متجدد طبیعت را ابزار بهره‌برداری می‌بیند؛ اما پیامدهای مخرب آن (آلودگی و بحران زیست‌محیطی) هویت زندگی انسان‌ها را تهدید می‌کند. بنابراین مردم در جهان غرب به‌صورت جنبش و قانون واکنش نشان داده‌اند. با این حال همان جهانِ سودمحور، آلوده‌ترین صنایع را به جوامع دیگر صادر می‌کند تا منافع اقتصادی خود را حفظ کند؛ یعنی رابطه‌ی جهان اجتماعی دنیوی با طبیعت.
2. عمل‌هایی که برای درمان یک عیب جسمانی یا بیماری انجام می‌شوند، با ارزش‌های دینی ناسازگار نیستند. اما بسیاری از عمل‌های زیبایی ناشی از اهمیت یافتن بُعد جسمانی هویت در فرهنگ دنیوی است (ستایش زیبایی و تناسب اندام، مسابقات زیبایی و نمایش مد) و با تجمل‌گرایی و تقلید از غرب پیوند دارد؛ این‌ها در راستای ارزش‌های جهان متجدد است.
3. جهان اجتماعی دنیوی با اخلاق دنیوی سازگارتر است، ولی چون فطرت الهی انسان سرکوب نمی‌شود، افرادی هستند که با ارزش‌های معنوی هویت می‌یابند. این افراد بر خلاف سازگاری عمومی جهان اجتماعی خود حرکت می‌کنند و هویت فردی‌شان با هویت جهان اجتماعی ناسازگار است.
4. با ارتباط فرهنگی و تأثیر رسانه‌ها و غرب‌زدگی، بخشی از ارزش‌های دنیوی به جهان اسلام راه یافته است؛ این امر نشانه‌ی ناسازگاری هویت اجتماعی و فردی با ارزش‌های اسلامی و پیدایش تعارض فرهنگی است.
5. هر جهان اجتماعی بر اساس هویت و ارزش‌های خود با طبیعت رفتار می‌کند. اگر مردم و سازمان‌ها ارزش‌های اسلامی (خلیفه‌ی الهی بودن، عمران و آبادانی، حفظ طبیعت به‌عنوان آیت الهی) را رعایت نکنند و به ارزش‌های دنیوی (سودجویی، مصرف‌گرایی) روی آورند، آسیب‌های زیست‌محیطی پدید می‌آید.
6. نگاه دنیوی جهان متجدد و اقتصاد سرمایه‌داری، سود و منافع اقتصادی را بر حفظ طبیعت مقدم می‌دارد؛ از این رو دولتی در جهان غرب ممکن است از تعهد زیست‌محیطی خارج شود.
7. ایران اسلامی بر مبنای ارزش‌های دینی (عدالت، دفاع از مستضعفان و مظلومان) و هویت انقلابی و اسلامی خود با ارزش‌های جهانی و فطری هماهنگ است و از مظلومان حمایت می‌کند.
8. این حمایت نشان می‌دهد که سیاست و منافع دنیوی بر ارزش‌های اخلاقی و عدالت مقدم شده و هویت سیاسی و فرهنگی این دولت‌ها با فرهنگ دنیوی و سلطه‌گر سازگار است؛ برخی دولت‌های اسلامی نیز در این امر از هویت اسلامی خود فاصله گرفته‌اند.

۷۵ صفحه ۷۱ مقایسه کنید

با کمک دبیر خود، اخلاق ورزشکاران جهان اسلام (اخلاق پهلوانی) را با اخلاق ورزشی جهان جدید (اخلاق قهرمانی) مقایسه کنید و تناسب این دو نوع اخلاق را با ارزش‌های کلان اجتماعی بیان کنید. در ایران امروز ما، این دو نوع نظام اخلاقی چه جلوه‌هایی دارند؟

معیار	اخلاق پهلوانی (جهان اسلام)	اخلاق قهرمانی (جهان جدید)
هدف	رضای خدا، خدمت به مردم و حفظ کرامت انسان	پیروزی، کسب مدال، شهرت و ثروت
نگاه به حریف	حریف انسانی محترم است؛ جوانمردی و رعایت حال او مهم است	رقیبی که باید شکست بخورد؛ اصل، برد است
نگاه به بدن	بدن امانت و ابزار خدمت و بندگی است	بدن ابزار نمایش، زیبایی و کسب موفقیت است
ارزش‌های اخلاقی	تواضع، تقوا، بندگی خدا، نماز شکر پس از پیروزی	خودنمایی، تبلیغ، موفقیت مادی
نمونه	تختی و شهید طوقانی	مسابقات مسترالمپیا و ورزش حرفه‌ای تجاری

اخلاق پهلوانی با ارزش‌های معنوی و توحیدی جهان اسلام و اخلاق قهرمانی با ارزش‌های دنیوی جهان متجدد سازگار است. در ایران امروز هر دو دیده می‌شود: پهلوانانی مانند تختی و ورزشکاران شهید و همچنین فرهنگ ورزش حرفه‌ای و تجاری که گاه با ارزش‌های جهان دنیوی همسوست.

۷۶ صفحه ۷۲ تأمل کنید

به نظر شما افراد و گروه‌ها چقدر خود را می‌شناسند؟ شما چقدر خود را می‌شناسید؟ برای شناخت بیشتر و بهتر خود چه راه‌هایی وجود دارد؟

بخشی از هویت ما آگاهانه است؛ آن را می‌شناسیم یا دیگران آن را به ما بازگو می‌کنند، اما بخشی دیگر برای ما پنهان است. بنابراین افراد و گروه‌ها خود را کامل نمی‌شناسند و در شناخت خود دچار خطا می‌شوند (حتی کودکان خطاهای خود را موجه‌تر از خطای دیگران می‌دانند).

- تأمل و محاسبه‌ی اعمال و ویژگی‌های خود.
- پرسیدن از والدین، دوستان و معلمان درباره‌ی نقاط قوت و ضعف خود.
- مشورت با مشاوران و روان‌شناسان.
- مطالعه‌ی آثار جامعه‌شناسان، فیلسوفان و انسان‌شناسان.

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

- رجوع به آموزه‌های دین و پیامبران درباره‌ی ابعاد الهی و فطری انسان (مانند «خودشناسی»)، شناخت خدا و خود).

۷۷ صفحه ۷۳ **گفت‌وگو کنید**

دین و پیامبران الهی، فیلسوفان، روان‌شناسان، انسان‌شناسان و جامعه‌شناسان درباره‌ی غفلت و فراموشی انسان‌ها از هویت واقعی خود، نظریات متنوعی دارند. با راهنمایی دبیر خود درباره‌ی این نظریات گفت‌وگو کنید.

- **دین و پیامبران:** انسان خدا را فراموش کرده و در نتیجه خود را فراموش کرده است؛ (قرآن: «خدا را فراموش کردند و خدا هم آنها را از یاد خودشان برد»). راه بازگشت، توجه به ابعاد الهی و فطری و شناخت خدا و خود است.
- **فیلسوفان:** غفلت انسان از حقیقت خود و گرفتار شدن در امور روزمره؛ راه آن تأمل عقلی و خودشناسی است.
- **روان‌شناسان:** بخش ناخودآگاه ذهن ویژگی‌های ناشناخته دارد و فرد از انگیزه‌های رفتار خود بی‌خبر است؛ راه آن مشاوره و روان‌کاوی است.
- **جامعه‌شناسان:** هویت اجتماعی انسان را جهان اجتماعی شکل می‌دهد و او ممکن است از تأثیر آن بی‌خبر باشد؛ راه آن شناخت جهان اجتماعی و بازاندیشی در آن است.

۷۸ صفحه ۷۴ **خلاصه‌ی درس**

مفاهیم اساسی درس هشتم را بنویسید و مطالب مهم آن را به‌صورت جمله یا گزاره خلاصه کنید.

مفاهیم اساسی: هویت، هویت فردی و اجتماعی، ویژگی‌های اکتسابی و انتسابی، ابعاد هویت (جسمانی، نفسانی، اجتماعی)، تعامل و تناسب ابعاد هویت، خودآگاهی و ناخودآگاهی.

- پاسخ به پرسش «کیستی؟» هویت فرد را می‌سازد و با احساس مثبت یا منفی همراه است.
- هویت فرد ویژگی‌های انتسابی و اکتسابی، ثابت و متغیر، فردی و اجتماعی دارد.
- ابعاد هویت (جسمانی، نفسانی و اجتماعی) از هم جدا نیستند و بر یکدیگر اثر می‌گذارند.
- هویت اجتماعی هر فرد درون جهان اجتماعی و بر اساس عقاید و ارزش‌های آن شکل می‌گیرد.
- هر جهان اجتماعی با نوع خاصی از هویت اخلاقی و روانی افراد سازگار است.
- بخشی از هویت آگاهانه و بخشی ناخودآگاه است و امکان خطا در شناخت هویت وجود دارد.

۷۹ صفحه ۷۵ موقعیت یادگیری

در یک کندوی زنبور عسل چندین گروه زنبور وجود دارد. هر گروه به صورت غریزی وظایف خود را انجام می‌دهد. آیا انسان‌ها نیز به صورت غریزی فعالیت‌های گروهی و جمعی خود را انجام می‌دهند؟ به نظر شما، انسان‌ها چگونه به جایگاه اجتماعی خود پی می‌برند و هویت اجتماعی افراد چگونه شکل می‌گیرد؟

1. خیر. انسان برخلاف زنبور عسل، به صورت غریزی نمی‌داند چه موقعیتی در جهان اجتماعی دارد و چه وظایفی بر عهده‌ی اوست؛ باید این‌ها را بیاموزد.
2. انسان‌ها از طریق جامعه‌پذیری (آموزش در خانواده، مدرسه، رسانه‌ها و...) به جایگاه خود پی می‌برند، حقوق و تکالیف خود را یاد می‌گیرند و با عمل به آنها هویت اجتماعی خود را شکل می‌دهند.

۸۰ صفحه ۷۵ تأمل کنید

این جوجه‌تیغی‌ها که در جاده‌ها رفت‌وآمد می‌کنند، مطابق غریزه هنگام ترس به صورت یک گلوله‌ی تیغی درمی‌آیند و اتومبیل‌ها آنها را له می‌کنند. جوجه‌تیغی‌ها قادر نیستند خود و دیگران را از خطر آگاه سازند. چرا؟ به نظر شما چه عاملی در زندگی انسان‌ها این خلأ را پر می‌کند؟

رفتار جوجه‌تیغی غریزی است و غریزه قابل دست‌کاری و تغییر نیست؛ پس جوجه‌تیغی نمی‌تواند رفتار خود را با شرایط جدید (جاده و اتومبیل) تطبیق دهد و تجربه‌اش را به دیگران منتقل کند. در زندگی انسان‌ها «آگاهی و اراده» و «فرهنگ» این خلأ را پر می‌کند؛ انسان با جامعه‌پذیری، تجربه‌ها و آگاهی‌های گذشتگان را می‌آموزد و می‌تواند رفتار خود را تغییر دهد.

۸۱ صفحه ۷۶ تأمل کنید

در مورد فرایند صدور شناسنامه برای نوزادان و نهادها و سازمان‌های مرتبط با آن چیزی می‌دانید؟

پس از تولد نوزاد، والدین با مدارک شناسایی خود (شناسنامه و کارت ملی) و گواهی تولد (که توسط بیمارستان یا مرکز بهداشت صادر می‌شود) به اداره‌ی ثبت احوال مراجعه می‌کنند. ثبت احوال با ثبت مشخصات نوزاد (نام، تاریخ و محل تولد، نام والدین) برای او شناسنامه صادر می‌کند. با این کار جهان اجتماعی نوزاد را به عنوان یکی از اعضای خود به رسمیت می‌شناسد. نهادهایی مانند ثبت احوال، وزارت بهداشت و درمان (بیمارستان‌ها)، خانواده و دولت در این فرایند نقش دارند.

۸۲ صفحه ۷۷ پاسخ دهید

آیا جامعه‌پذیری در جوامع مختلف، شیوه‌ی واحد و ثابتی دارد؟ توضیح دهید.

خیر. جهان‌های اجتماعی مختلف، عقاید، ارزش‌ها و شیوه‌ی زندگی گوناگونی دارند؛ پس آنچه به افراد آموزش می‌دهند و روش آموزش آنها یکسان نیست. برای مثال در جامعه‌ی اسلامی به فرزندان توحید، تقوا و عدالت آموزش داده می‌شود و در جامعه‌ی قبیله‌ای بر وفاداری به قبیله تأکید می‌شود. همچنین جامعه‌پذیری رسمی (مدرسه) و غیررسمی (خانواده و همسالان) در جوامع مختلف و در زمان‌های مختلف متفاوت است.

۸۳ صفحه ۷۸ نمونه بیاورید

آیا می‌توانید نمونه‌هایی از کژروی اجتماعی را نام ببرید؟

- دزدی، رشوه‌گیری و رشوه‌دادن، دروغ‌گویی و تقلب در امتحان.
- نادیده گرفتن قوانین راهنمایی و رانندگی و رانندگی خطرناک.
- اعتیاد به مواد مخدر، سیگار و قلیان.
- بی‌احترامی به والدین و معلمان، پرخاشگری و خشونت.
- اختلاس و فرار مالیاتی.

هر کنشی که برخلاف عقاید، ارزش‌ها و هنجارهای جامعه باشد، کژروی اجتماعی است.

۸۴ صفحه ۷۹ نمونه بیاورید

نمونه‌هایی از روش‌های مذکور (تبلیغ و اقناع، تشویق و پاداش، تنبیه و مجازات) را در مدرسه‌ی خود بیابید.

روش	نمونه در مدرسه
تبلیغ و اقناع	سخنرانی صبحگاه، پوسترهای دیواری و برنامه‌های پرورشی درباره‌ی اهمیت نظم، حجاب، درس خواندن و رعایت مقررات؛ جلسه‌ی مشاوره با دانش‌آموز
تشویق و پاداش	آفرین معلم، دادن نمره‌ی بیشتر، لوح تقدیر و جایزه برای دانش‌آموز نمونه یا برتر، تشویق دانش‌آموزان کوشا در جمع
تنبیه و مجازات	تذکر، کسر نمره‌ی انضباطی، احضار ولی، دادن تکلیف اضافی، محرومیت از برخی فعالیت‌ها برای دانش‌آموز متخلف

۸۵ صفحه ۷۹ بخوانیم و بدانیم

کدام یک از روش‌های کنترل اجتماعی مناسب‌ترند؟

هر کدام از روش‌ها (اقناع، تشویق و پاداش، تنبیه و مجازات) مزایا و معایبی دارند و ممکن است در عمل به موفقیت یا شکست برسند. تحقیقات نشان می‌دهد والدین موفق‌تر آنهایی هستند که متناسب با رفتار خوب و بد فرزندان، از این روش‌ها به‌درستی و به‌جا استفاده می‌کنند. بنابراین روش مناسب بسته به موقعیت و رفتار فرد انتخاب می‌شود. اقناع نیز، چون فرهنگ را در درون افراد جای می‌دهد، ماندگاری بیشتری دارد.

۸۶ صفحه ۸۰ گفت‌وگو کنید

امر به معروف و نهی از منکر در چه مواقعی مسئولیتی همگانی و در چه مواقعی وظیفه‌ی نهادها و سازمان‌های رسمی است؟

- **مسئولیت همگانی:** در مواردی مانند تذکر دوستانه و مهربانانه به همسایه، دوست و اعضای خانواده، یادآوری رعایت ادب، حجاب و نظافت و دعوت به خیر؛ که از عهده‌ی همه‌ی افراد جامعه برمی‌آید و ابزار آن زبان و تذکر است.
- **وظیفه‌ی نهادهای رسمی:** در مواردی مانند مقابله با قاچاق، احتکار، رشوه، تخلفات رانندگی و جرایمی که نیازمند اِعمال قدرت و مجازات قانونی است؛ توسط پلیس، دادگاه، سازمان‌های نظارتی و دولت انجام می‌شود.

۸۷ صفحه ۸۰ گفت‌وگو کنید

جامعه برای حفظ سلامت عمومی به پزشکان نیازمند است. تحصیل در رشته‌ی پزشکی، کاری دشوار است. به نظر شما در جامعه برای جذب افراد به رشته‌ی پزشکی چه کارهایی انجام می‌شود؟ رشته‌ی پزشکی در کشور ما از این جهت چه وضعیتی دارد؟

جامعه با روش‌های تبلیغ و اقناع (ترویج اهمیت خدمت به بیماران و احترام به پزشکان)، تشویق و پاداش (منزلت اجتماعی و درآمد بالا، ورود به دانشگاه‌های معتبر، بورسیه و امکانات آموزشی) و حمایت‌های رسمی افراد را به این رشته جذب می‌کند. در کشور ما نیز پزشکی از رشته‌های پرطرفدار و پراعتبار است؛ رقابت برای ورود به آن بسیار زیاد است و پزشکان از منزلت اجتماعی و اقتصادی بالایی برخوردارند.

۸۸ صفحه ۸۰ گفت‌وگو کنید

برخی پزشکان ممکن است برخلاف هنجارهای پذیرفته‌شده عمل کنند. برخی کژروی‌های پزشکی را نام ببرید و راه‌ها و شیوه‌های پیشگیری و کنترل آن را بیان کنید.

نمونه‌ها: دریافت مبالغ بیش از تعرفه، تجویز غیرضروری دارو و آزمایش، پرداخت یا دریافت زیرمیزی، افشای اسرار بیمار، سهل‌انگاری در درمان و رفتار نامناسب با بیمار.

پیشگیری و کنترل: آموزش اخلاق پزشکی و منشور اخلاقی پزشکان (جامعه‌پذیری و اقناع)، نظارت سازمان نظام پزشکی و وزارت بهداشت، تشویق و تقدیر از پزشکان نمونه و در صورت تخلف مجازات‌هایی مانند توبیخ، جریمه، تعلیق یا لغو پروانه‌ی پزشکی و پیگیری قضایی، و آگاهی‌بخشی به مردم برای شکایت از تخلفات.

۸۹ صفحه ۸۱ خلاصه‌ی درس

مفاهیم اساسی درس نهم را بنویسید و مطالب مهم آن را خلاصه کنید.

مفاهیم اساسی: تداوم (بازتولید) هویت اجتماعی، جامعه‌پذیری، کنترل اجتماعی، کژروی اجتماعی، تبلیغ و اقناع، تشویق و پاداش، تنبیه و مجازات، امر به معروف و نهی از منکر.

- انسان به صورت غریزی جایگاه و وظایف خود را نمی‌داند؛ آنها را از طریق جامعه‌پذیری می‌آموزد.
- جامعه‌پذیری فرایندی است که فرد برای مشارکت در زندگی اجتماعی می‌پیماید (خانواده، مدرسه، همبازی‌ها، رسانه‌ها و...).
- برخی افراد جامعه‌پذیر نمی‌شوند و کژروی اجتماعی (کنش برخلاف عقاید، ارزش‌ها و هنجارها) انجام می‌دهند.
- جامعه برای کنترل کژروی‌ها از تبلیغ و اقناع، تشویق و پاداش، تنبیه و مجازات استفاده می‌کند.
- بازتولید هویت اجتماعی از طریق جامعه‌پذیری و کنترل اجتماعی انجام می‌شود.
- در جهان اسلام امر به معروف و نهی از منکر نقش مهمی در جامعه‌پذیری و کنترل اجتماعی دارد.

۹۰ صفحه ۸۲ موقعیت یادگیری

موضوع «در آینده می‌خواهید چه‌کاره شوید؟» چه اهمیتی دارد که برخی معلمان نگارش اصرار دارند دانش‌آموزان درباره‌ی آن مطلب بنویسند؟ آیا منظور، صرفاً پرسش از شغل آینده‌ی آنهاست؟ شما چه برداشتی از این پرسش دارید و چگونه به آن پاسخ می‌دهید؟

منظور فقط شغل نیست؛ این پرسش در واقع درباره‌ی «هویت اجتماعی» و «موقعیت اجتماعی» آینده‌ی فرد است؛ یعنی می‌خواهد بداند در آینده در چه جایگاه و نقشی، چه ویژگی‌های اخلاقی و چه نسبتی با خانواده و جامعه خواهد داشت. نوشتن درباره‌ی آن دانش‌آموز را به فکر برنامه‌ریزی برای هویت اکتسابی خود وامی‌دارد.

نمونه‌ی پاسخ: «می‌خواهم انسانی مؤمن، دانا و مفید برای جامعه‌ام باشم؛ در رشته‌ای که به آن علاقه دارم (مثلاً معلمی یا پزشکی) تحصیل کنم و با تلاش و تقوا، هم برای خانواده‌ام باقیات صالحات باشم و هم به آبادانی کشورم کمک کنم.»

۹۱ صفحه ۸۳ نمونه بیاورید

آیا می‌توانید برای هر یک از انواع تحرک اجتماعی نمونه‌های دیگری مثال بزنید؟

- **صعودی:** دانش‌آموزی که با تلاش به رتبه‌ی برتر و دانشگاه می‌رسد و پزشک می‌شود؛ معلمی که مدیر مدرسه می‌شود؛ سرباز که به درجه‌ی افسری می‌رسد.
- **نزولی:** مدیری که از مدیریت برکنار می‌شود؛ تاجری که ورشکست می‌شود؛ ورزشکار قهرمانی که به دلیل تخلف از ورزش محروم می‌شود.
- **افقی:** معلمی که از یک مدرسه به مدرسه‌ی دیگر منتقل می‌شود؛ کارمندی که از یک اداره به اداره‌ی دیگر با همان مرتبه می‌رود؛ شغل تغییر می‌کند ولی موقعیت اجتماعی همان است.

۹۲ صفحه ۸۳ تأمل کنید

آیا می‌توانید به ملاک‌های دیگری که موقعیت اجتماعی افراد به آنها بستگی دارد (غیر از شغل) اشاره کنید؟

موقعیت اجتماعی افراد صرفاً تابع شغلشان نیست؛ علم و دانش، ایمان و تقوا، هنر، اخلاق و رفتار نیکو، ثروت، قدرت، خدمت به مردم، تخصص و مهارت، اصالت و تبار خانوادگی و محبوبیت میان مردم نیز در جایگاه اجتماعی افراد مؤثرند.

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

۹۳ صفحه ۸۴ نمونه بیاورید

نمونه‌هایی از تحرک اجتماعی درون‌نسلی و میان‌نسلی را بیان کنید.

- **درون‌نسلی (تغییر موقعیت یک فرد در طول زندگی خودش):** کارمندی که ابتدا کارمند عادی بود و پس از سال‌ها به مدیرکلی رسید؛ شاگرد مغازه‌ای که پس از سال‌ها صاحب کارخانه شد.
- **میان‌نسلی (تغییر موقعیت یک فرد نسبت به والدینش):** پدر کارگر ساده‌ای است ولی فرزندش با تحصیل پزشک می‌شود (صعودی)؛ یا پدر مدیر ثروتمندی است ولی فرزند او به شغل ساده‌ای مشغول است (نزولی).

۹۴ صفحه ۸۴ تأمل کنید

هر جامعه‌ای برخی هویت‌ها را می‌پذیرد و برخی را منع می‌کند. آیا می‌توانید مواردی را مثال بزنید؟

- جامعه‌ی اسلامی هویت‌هایی مانند رباخوار، محتکر و قاچاقچی را نمی‌پذیرد، ولی هویت‌های عالم، معلم، پزشک متعهد و زارع را تشویق می‌کند.
- جامعه‌ی آپارتاید فقط برای یک نژاد امکان تحرک صعودی را فراهم می‌کرد و هویت سیاهان را پست می‌شمرد.
- جوامع سکوالر هویت دینی و معنوی (مانند محجبه بودن در مدرسه) را در عرصه‌ی اجتماعی نمی‌پذیرند.
- جامعه‌ی سرمایه‌داری هویت‌های اقتصادی (سرمایه‌دار و ثروتمند) را ارج می‌نهد و نگاه خوبی به افراد فقیر ندارد.

۹۵ صفحه ۸۵ تأمل کنید

درباره‌ی جامعه‌ی آپارتاید (جدانژادی) چه می‌دانید؟

آپارتاید نظام تبعیض نژادی رسمی در آفریقای جنوبی بود (از دهه‌ی ۱۹۴۰ تا اوایل دهه‌ی ۱۹۹۰ میلادی). در این نظام، سفیدپوستان صاحب همه‌ی امتیازها بودند و سیاه‌پوستان و رنگین‌پوستان از حق رأی، تحصیل، اشتغال، سکونت در محله‌های خاص و ازدواج با سفیدپوستان محروم بودند. بنابراین موقعیت اجتماعی افراد بر اساس ویژگی انتسابی (نژاد) تعیین می‌شد و راه تحرک اجتماعی صعودی برای سیاه‌پوستان بسته بود (انسداد اجتماعی). این نظام با مبارزات مردمی به رهبری افرادی مانند نلسون ماندلا سرانجام برچیده شد.

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

۹۶ صفحه ۸۶ تأمل کنید

اکثریت مردم الجزایر در سال ۱۹۹۱ میلادی به حاکمیت اسلامی رأی دادند، اما کودتای نظامی مانع از اجرای نتایج انتخابات شد. رئیس‌جمهور وقت آمریکا در دفاع از این کودتا گفت که مردم الجزایر نیاز به «دموکراسی کنترل‌شده» دارند. از گفته‌ی رئیس‌جمهور آمریکا چه می‌فهمید؟

از این گفته می‌فهمیم که در جهان سکوالر و دنیوی، «دموکراسی» تا زمانی پذیرفته است که نتیجه‌ی آن با عقاید و ارزش‌های دنیوی (سکولار) سازگار باشد. اگر مردم هویتی دینی و معنوی را انتخاب کنند، این هویت‌ها پذیرفته نمی‌شوند و برای جلوگیری از آن، حتی دموکراسی «کنترل» می‌شود. یعنی شعار آزادی و حاکمیت مردم به معنای آن نیست که هر نوع تغییر هویتی اجازه داشته باشد؛ بلکه فقط تغییرات در چارچوب ارزش‌های جهان سکوالر مجاز است. این تناقض نشان می‌دهد که جهان سکوالر امکان رأی دادن به قوانین الهی را نمی‌پذیرد.

۹۷ صفحه ۸۷ استدلال کنید

آیا هر نوع ابداع و نوآوری یا هر نوع مواجهه با جهان‌های اجتماعی دیگر، به تعارضات فرهنگی منجر می‌شود؟ برای هر مورد نمونه‌هایی ذکر کنید.

خیر. تغییرات هویتی که در چارچوب عقاید و ارزش‌های جهان اجتماعی باشد با هویت آن جهان سازگار است و مورد تشویق قرار می‌گیرد؛ تعارض فرهنگی فقط وقتی پدید می‌آید که تغییر بیرون از مرزهای مقبول جهان اجتماعی باشد و شیوه‌هایی از زندگی را به دنبال بیاورد که با عقاید و ارزش‌ها در تقابل است.

- **نوآوری بدون تعارض:** پیشرفت در سلول‌های بنیادی در پژوهشگاه رویان، فناوری نانو و اختراعات علمی که در خدمت ارزش‌ها و رفاه جامعه است. همچنین اخذ دانش‌های عقلی و علمی یونان و روم توسط مسلمانان.
- **نوآوری یا مواجهه‌ی همراه با تعارض:** رواج مدل‌های زندگی غربی مانند زندگی مشترک بدون ازدواج، یا الگوبرداری بدون گزینش از جهان غرب، و ابداعاتی که با ارزش‌های بنیادین جامعه ناسازگارند.

۹۸ صفحه ۸۸ خلاصه‌ی درس

مفاهیم اساسی درس دهم را بنویسید و مطالب مهم آن را خلاصه کنید.

مفاهیم اساسی: موقعیت اجتماعی، تحرک اجتماعی (صعودی، نزولی، افقی؛ درون‌نسلی و میان‌نسلی)، انسداد اجتماعی، تعارض فرهنگی.

- جابه‌جایی افراد از یک موقعیت اجتماعی به موقعیت دیگر را تحرک اجتماعی می‌گویند.

- تحرک اجتماعی سه نوع صعودی، نزولی و افقی دارد و می‌تواند درون یک نسل یا میان دو نسل رخ دهد.
- هر جهان اجتماعی به تناسب عقاید و ارزش‌های خود برخی تغییرات هویتی را تشویق و برخی را منع می‌کند.
- بسته بودن راه تحرک صعودی را انسداد اجتماعی می‌گویند.
- اگر تغییرات هویتی از مرزهای ارزش‌های جهان اجتماعی فراتر رود، تعارض فرهنگی پدید می‌آید.
- تعارض فرهنگی ممکن است علل درونی (نوآوری‌ها) یا علل بیرونی (تأثیر از جهان‌های دیگر) داشته باشد.

۹۹ صفحه ۸۹ موقعیت یادگیری

منظور از هویت جهان اجتماعی چیست و چه تفاوتی با هویت اجتماعی افراد دارد؟

هویت فرهنگی جهان اجتماعی چیست؟

1. هویت اجتماعی افراد محصول عضویت گروهی آنهاست (مثلاً دانش‌آموز بودن یا شهری و روستایی بودن)، اما جهان اجتماعی نیز هویت خاصی دارد که پاسخ به پرسش «کیستی؟» دربارهٔ خود جهان اجتماعی است. هویت جهان اجتماعی گسترده‌تر است و هویت اجتماعی افراد در پرتو آن شکل می‌گیرد.
2. هویت فرهنگی جهان اجتماعی همان هویتی است که بر اساس عقاید و ارزش‌های اجتماعی آن جهان شکل می‌گیرد و هنگامی محقق می‌شود که در میان مردم عقاید و ارزش‌های مشترکی پدید آید و به رسمیت شناخته شود.

۱۰۰ صفحه ۹۰ تأمل کنید

هویت فرهنگی جهان اجتماعی چه رابطه‌ای با هویت اجتماعی افراد دارد؟ آیا این دو می‌توانند مستقل از یکدیگر وجود داشته باشند؟ برای پاسخ، از نمونه‌ی زیر کمک بگیرید.

این دو مستقل از هم نیستند و رابطه‌ای دوسویه دارند. هویت فرهنگی جهان اجتماعی فرصت شکل‌گیری هویت‌های اجتماعی (خانوادگی، شغلی و...) متناسب با خود را فراهم می‌کند و در برابر هویت‌هایی که با عقاید و ارزش‌هایش ناسازگارند مقاومت می‌کند. از طرف دیگر هویت فرهنگی تا زمانی دوام می‌آورد که افراد و گروه‌ها عقاید و ارزش‌های آن را بپذیرند و بر اساس آن عمل کنند.

در نمونه‌ی خانواده: در هر جهان اجتماعی هر شکلی از زندگی «خانواده» نامیده نمی‌شود، بلکه تنها شکلی پذیرفته است که با عقاید، ارزش‌ها و هنجارهای نهاد خانواده سازگار باشد. در مقابل، نهاد خانواده نیز تا وقتی دوام می‌آورد که گروه‌های خانوادگی عقاید، ارزش‌ها و هنجارهای آن را بپذیرند و عمل کنند. زنجیره: هویت خانوادگی افراد ↔ خانواده‌ها ↔ نهاد خانواده ↔ هویت فرهنگی جهان اجتماعی.

۱۰۱ صفحه ۹۱ موقعیت یادگیری

به نظر شما جهان اجتماعی چگونه دچار تحولات فرهنگی می‌شود؟
آیا هر تعارض فرهنگی به تحول هویت فرهنگی جهان اجتماعی می‌انجامد؟

1. تغییراتی که هویت جهان اجتماعی را متحول و آن را به جهان اجتماعی دیگری تبدیل می‌کنند، تحول فرهنگی نام دارند. این تحول معمولاً ناگهانی نیست و مسیری تدریجی دارد (همانند بیماری‌ها که معمولاً در طول زمان به مرگ می‌انجامند): تعارض فرهنگی ← تزلزل فرهنگی ← بحران هویت ← تحول فرهنگی.
2. خیر. هر تعارض فرهنگی به تحول نمی‌انجامد؛ مانند بیماری که همیشه به مرگ ختم نمی‌شود، ممکن است جهان اجتماعی آن را کنترل و برطرف کند. اما اگر تعارض ادامه یابد و جهان اجتماعی نتواند کنش‌ها را بر اساس فرهنگ خود سامان دهد، به تزلزل فرهنگی و در ادامه به بحران هویت و تحول فرهنگی می‌رسد.

۱۰۲ صفحه ۹۲ موقعیت یادگیری

تحولات فرهنگی می‌تواند مثبت یا منفی باشد. آیا راهی برای تشخیص و ارزیابی اینگونه تحولات وجود دارد؟

بله، ملاک ارزیابی حق یا باطل بودن فرهنگ‌هاست. اگر فرهنگی که گرفتار تزلزل، بحران و تحول می‌شود فرهنگ باطل باشد و جهت تغییر به سوی فرهنگ حق باشد، تحول فرهنگی مثبت است؛ اما اگر فرهنگ حقی اعتبار اجتماعی‌اش را از دست بدهد و جهت تغییر به سوی فرهنگ باطل باشد، تحول فرهنگی منفی است. مثال: تحول جامعه‌ی جاهلی به جامعه‌ی نبوی، تحولی مثبت و تحول جامعه‌ی نبوی به جامعه‌ی اموی، تحولی منفی بود.

۱۰۳ صفحه ۹۳ موقعیت یادگیری

درباره‌ی جهان‌های اجتماعی که فرهنگ دنیاگریز دارند، چه می‌دانید؟

در جهان‌های اجتماعی دنیاگریز (مانند برخی آیین‌های رهبانی و ریاضت‌کشی هندی)، فرهنگ به‌جای پاسخ به نیازهای طبیعی و جسمانی انسان، دنیا و زندگی اجتماعی را رها می‌کند و بر ریاضت، گوشه‌نشینی و چشم‌پوشی از دنیا (راهبه‌ها در صومعه، مرتاض‌ها) تأکید دارد. چنین جهانی از پاسخگویی به نیازهای طبیعی و جسمانی انسان‌ها بازمی‌ماند و دچار کاستی و بن‌بست درونی می‌شود؛ این کاستی‌ها از علل درونی تحولات فرهنگی‌اند. (به همین ترتیب جهان‌های اجتماعی که به نیازهای معنوی و روحی پاسخ نمی‌دهند نیز با یأس، ناامیدی و خودکشی روبه‌رو می‌شوند.)

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

۱۰۴ صفحه ۹۴ تحلیل کنید

با هویت اجتماعی افراد و هویت فرهنگی جهان اجتماعی آشنا شدید. آیا هر نوع بحران هویت اجتماعی، به بحران هویت فرهنگی منجر می‌شود؟ در چه صورتی بحران هویت در سطح افراد، به بحران هویت در سطح جهان اجتماعی می‌انجامد؟

مثلاً ممکن است در ایران برخی افراد یا خانواده‌ها دچار بحران هویت باشند؛ ولی نهاد خانواده دچار بحران هویت نباشد. در چه صورتی بحران هویت افراد و خانواده‌ها به بحران هویت در نهاد خانواده منجر می‌شود؟

خیر؛ هر بحران هویت فردی به بحران هویت فرهنگی جهان اجتماعی نمی‌انجامد. هویت فرهنگی جهان اجتماعی گسترده‌تر از هویت افراد است و تا زمانی که عقاید و ارزش‌های آن نزد اعضای جامعه مهم و پذیرفته باشد، با بحران‌های فردی یا خانوادگی محدود دوام می‌آورد.

اما اگر بحران هویت در میان بسیاری از افراد و گروه‌ها شایع شود، عقاید و ارزش‌های جهان اجتماعی در نزد اعضا اعتبار خود را از دست بدهد و جهان اجتماعی نتواند از آنها دفاع کند، بحران فردی به بحران هویت فرهنگی تبدیل می‌شود.

در مورد خانواده نیز تا زمانی که نهاد خانواده بتواند از ارزش‌ها و هنجارهایش دفاع کند، بحران برخی خانواده‌ها نهاد را دچار بحران نمی‌کند. اما اگر تأخیر در ازدواج و افزایش طلاق به حدی برسد که بسیاری زندگی مجردی را ترجیح دهند (تزلزل فرهنگی) و بدیل‌هایی مانند زندگی مشترک بدون ازدواج در عرض خانواده شیوع یابد و جهان اجتماعی نتواند از آن دفاع کند، نهاد خانواده دچار بحران هویت می‌شود. تحلیل مشابهی را می‌توان برای گروه‌های تحصیلی، شغلی و ورزشی نیز به کار برد.

۱۰۵ صفحه ۹۵ خلاصه‌ی درس

مفاهیم اساسی درس یازدهم را بنویسید و مطالب مهم آن را خلاصه کنید.

مفاهیم اساسی: هویت فرهنگی جهان اجتماعی، تحول فرهنگی، تزلزل فرهنگی، بحران هویت، علل درونی تحولات فرهنگی.

- هویت فرهنگی جهان اجتماعی بر اساس عقاید و ارزش‌های مشترک شکل می‌گیرد و گسترده‌تر از هویت اجتماعی افراد است.
- هویت اجتماعی افراد در پرتو هویت فرهنگی جهان اجتماعی شکل می‌گیرد و هویت فرهنگی با پذیرش افراد دوام می‌آورد.
- تعارض فرهنگی ← تزلزل فرهنگی ← بحران هویت ← تحول فرهنگی (تبدیل یک جهان اجتماعی به جهان دیگر).
- تحول فرهنگی مثبت یا منفی است؛ ملاک آن حق یا باطل بودن فرهنگ‌هاست.

- علل درونی تحولات: نوآوری‌ها و ابداعات اعضا و کاستی‌ها و بن‌بست‌های هویت فرهنگی جهان اجتماعی.

۱۰۶ صفحه ۹۶ موقعیت یادگیری

به نظر شما شکل‌های صحیح و مفید یا غلط و مضر ارتباط جهان‌های اجتماعی کدام‌اند؟

- **شکل صحیح و مفید:** تعامل و داد و ستد با حفظ عقاید، آرمان‌ها و ارزش‌های خود؛ گرفتن عناصر سازگار در سطح هنجارها و شیوه‌ی زندگی و بازسازی آنها در صورت لزوم. این شکل زمینه‌ی گسترش و پیشرفت جهان اجتماعی را فراهم می‌کند (مانند تعامل جهان اسلام با دانش‌های یونان و روم).
- **شکل غلط و مضر:** داد و ستد بدون پافشاری بر عقاید و ارزش‌های خود که به لایه‌های عمیق سرایت می‌کند و به تحول هویتی یا خودباختگی فرهنگی می‌انجامد؛ یعنی تقلید بدون تحقیق و گزینش، مانند غرب‌زدگی.

۱۰۷ صفحه ۹۸ موقعیت یادگیری

آیا می‌دانید جهان غرب در قرون وسطی، چه بخش‌هایی از فرهنگ اسلامی را پذیرفت و چه بخش‌هایی از آن را قبول نکرد؟ آیا عقاید و ارزش‌های جهان اسلام را اخذ کرد یا در لایه‌های دیگری دست به انتخاب زد؟

جهان غرب در جنگ‌های صلیبی و پس از آن، با فرهنگ اسلامی روبه‌رو شد و بخش‌هایی از لایه‌های آن را، یعنی علوم و دانش‌های مسلمانان (فلسفه، پزشکی، ریاضیات، نجوم و روش‌های علمی) و آثار علمای مسلمان را ترجمه و اخذ کرد (مانند ترجمه‌ی آثار ابن‌سینا، ابن‌رشد، ابن‌عربی)؛ اما عقاید و ارزش‌های توحیدی اسلام را نپذیرفت و به آن ملحق نشد. این جهان بعد از آن با عبور از عقاید و ارزش‌های مسیحیت قرون وسطی به عقاید و ارزش‌های دنیوی و سکولار روی آورد و هویت جدیدی یافت.

۱۰۸ صفحه ۹۹ تبیین کنید

غرب‌زدگی جوامع غیرغربی مهم‌ترین مانع تعامل آنها با جهان غرب است. به نظر شما این جوامع برای دستیابی به تعامل با جهان غرب باید چه مسیری را بپیمایند؟

برای تعامل درست با جهان غرب باید از خودباختگی فرهنگی (غرب‌زدگی) خارج شد. این جوامع باید:

- هویت فرهنگی، تاریخی و دینی خود را بشناسند و بر عقاید و ارزش‌های خود پافشاری کنند و از مرعوب شدن در برابر قدرت اقتصادی و سیاسی غرب بپرهیزند.
- به‌صورت فعال و خلاق، بر اساس نیازها و مسائل خود، با غرب روبه‌رو شوند و عناصر فرهنگی را با تحقیق و گزینش (نه تقلید) بگیرند.

- عناصر سازگار با هویت خود را (مانند دانش و فناوری) بگیرند و در صورت نیاز بازسازی کنند، همان‌گونه که جهان اسلام با فرهنگ یونان و روم چنین کرد.

۱۰۹ صفحه ۹۹ پیشنهاد دهید

فضای مجازی چه فرصت‌ها و تنگناهایی برای ساماندهی معقول این منازعه‌ی هویتی دارد؟ ما برای پاسداری از هویت فرهنگی خود چه ظرفیت‌هایی داریم؟ برای حفظ و بسط هویت فرهنگی خودمان در سطح فردی و اجتماعی (محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی) چه تکالیفی داریم؟ شما چه پیشنهاداتی دارید؟

- **فرصت‌ها:** امکان معرفی و گسترش فرهنگ ایرانی ـ اسلامی به همه‌ی جهان با هزینه‌ی کم، دسترسی همگانی به محتوا، امکان نقد و پاسخ به شبهات و تعامل با ملت‌های دیگر.
- **تنگناها:** دسترسی همزمان به عقاید و ارزش‌های دنیوی و اسطوره‌ای با کمیت و کیفیت نابرابر، سرایت تعامل فرهنگی از هنجارها به عمق عقاید و ارزش‌ها، و آسیب‌پذیری نوجوانان.
- **ظرفیت‌ها:** میراث غنی دینی، زبان فارسی، ادبیات و هنر ایرانی ـ اسلامی، نیروی انسانی جوان و نخبه، نهاد خانواده و مدرسه.
- **تکالیف و پیشنهادها:** تولید محتوای باکیفیت و جذاب فارسی و بین‌المللی، رسانه‌سواد شدن (گزینش و نقد)، ساخت و حمایت از رسانه‌های بومی، آموزش هویت دینی و ملی در خانواده و مدرسه و همکاری با دیگر کشورهای اسلامی.

۱۱۰ صفحه ۱۰۰ موقعیت یادگیری

جهان اجتماعی چگونه از خود بیگانه می‌شود؟ از خودبیگانگی فرهنگی به چه معناست؟

«از خودبیگانگی» یعنی بیگانه شدن انسان با خودش؛ این وضعیت برای جهان‌های اجتماعی نیز ممکن است و از خودبیگانگی فرهنگی نام دارد که دو معنا دارد: (۱) **از خودبیگانگی تاریخی:** جهان اجتماعی فرهنگ تاریخی خود را فراموش کند (مانند جوامع خودباخته که در مواجهه با فرهنگ دیگر هویت خود را از یاد می‌برند)؛ (۲) **از خودبیگانگی حقیقی (فطری):** عقاید و ارزش‌های جهان اجتماعی مانع آشنایی اعضا با حقیقت انسان و جهان شود (مانند جهان‌های مشرکانه و سکولار).

۱۱۱ صفحه ۱۰۱ تحلیل کنید

از خودبیگانگی تاریخی و حقیقی چه ارتباطی با هم دارند؟ آیا اگر جهان اجتماعی به یکی از معانی از خودبیگانگی دچار شود، ناگزیر به دیگری هم مبتلا می‌شود؟ یا ممکن است جامعه‌ای در یک معنا از خودبیگانه نباشد، ولی در معنای دیگر، از خود بیگانه باشد؟

این دو معنا از هم مستقل‌اند و ناگزیر همراه هم نیستند؛ پس ممکن است جامعه‌ای در یک معنا از خود بیگانه نباشد و در معنای دیگر باشد:

- جامعه‌ای که واقعیت‌ها و آرمان‌های تاریخی خود را فراموش نکرده و به آنها تعلق خاطر دارد، هویت تاریخی دارد؛ ولی اگر آن آرمان‌ها و ارزش‌ها مطابق حق و فطرت نباشند (مثلاً جامعه‌ی سنتی مشرکانه)، از خودبیگانگی حقیقی دارد.
- جامعه‌ای که بر اساس عقاید حق شکل گرفته (هویت حقیقی دارد) اگر تاریخ و فرهنگ خود را فراموش کند و مرعوب فرهنگ دیگر شود (مانند برخی جوامع اسلامی غرب‌زده) دچار از خودبیگانگی تاریخی است.
- جهان اجتماعی ای که هم هویت تاریخی دارد و هم عقاید و آرمان‌هایش حق است، دارای هویت حقیقی و تاریخی است.

۱۱۲ صفحه ۱۰۲ خلاصه‌ی درس

مفاهیم اساسی درس دوازدهم را بنویسید و مطالب مهم آن را خلاصه کنید.

مفاهیم اساسی: علل بیرونی تحولات فرهنگی، تعامل جهان‌های اجتماعی، خودباختگی فرهنگی، غرب‌زدگی، از خودبیگانگی فرهنگی (تاریخی و حقیقی).

- ارتباط جهان‌های اجتماعی اگر با حفظ عقاید و ارزش‌ها باشد و در سطح هنجارها و شیوه‌ی زندگی عناصری گرفته شود، به گسترش و پیشرفت می‌انجامد.
- پافشاری نکردن بر عقاید و ارزش‌ها، تحول هویتی و پیوستن به جهان اجتماعی دیگر را در پی دارد (مانند مصر و ایران در تعامل با اسلام).
- خودباختگی فرهنگی یعنی مبهوت و مقهور شدن در برابر جهان دیگر و تقلید بدون گزینش؛ خودباختگی جوامع غیرغربی در برابر غرب، غرب‌زدگی نام دارد.
- از خودبیگانگی فرهنگی دو نوع است: تاریخی و حقیقی (فطری).
- تنها جهان اجتماعی توحیدی انسان را با حقیقت خود و جهان آشنا می‌کند.

۱۱۳ صفحه ۱۰۳ تحلیل کنید

ایران و ایرانی با چه ویژگی‌هایی شناخته می‌شود؟ اسلام چه تأثیری در هویت ایرانی داشته است؟

فردوسی در این ابیات چه تصویری از هویت ایرانی ارائه می‌کند؟

ایران با ویژگی‌هایی مانند سرزمین کهن با قدمت بیش از هفت هزار سال، اقوام گوناگون، زبان فارسی، فرهنگ و تمدن غنی، ادب و هنر شناخته می‌شود. اسلام عناصر مشرکانه و اساطیری هویت ایرانی را کنار زد، به آن تفسیری توحیدی داد و ایران را به جهان اسلام ملحق کرد.

فردوسی در این ابیات ایران را سرزمینی ارزشمند می‌داند که ایرانیان برای آن جان‌فشانی می‌کنند: «ایران» را همه‌ی هستی خود می‌داند («چو ایران نباشد تن من مباد»)، ایرانیان را اهل هنر، یکدل، یزدان‌شناس، نیکی‌دوست و بی‌باک از بدی می‌شمارد و دفاع از سرزمین را تا پای جان واجب می‌داند («از آن به که کشور به دشمن دهیم»). یعنی هویت ایرانی، هویتی توحیدی و مرتبط با سرزمین، هنر و شجاعت است.

۱۱۴ صفحه ۱۰۵ موقعیت یادگیری

جهان اسلام چگونه با این هجمه‌ها (هجوم نظامی و سیاسی اقوام مختلف) مقابله می‌کرد؟

جهان اسلام طی سده‌های مختلف یا مانند جنگ‌های صلیبی به دفع مهاجمان پرداخت، یا مانند حمله‌ی مغول، مهاجمان را درون خود جذب و هضم کرد. اما برخورد جهان غرب با جهان اسلام تجربه‌ای جدید است که هنوز به پایان نرسیده است؛ قدرت سیاسی و نظامی غرب بخشی از ذهنیت مسلمانان را دچار خودباختگی فرهنگی کرد و تصویر مستشرقان از هویت جهان اسلام را در جوامع اسلامی رواج داد.

ایران توشه
توشه ای برای موفقیت

۱۱۵ صفحه ۱۰۶ تحقیق کنید

آیا نویسندگان کتاب‌های «غرب‌زدگی»، «بازگشت به خویشتن»، «خدمات متقابل اسلام و ایران» و «فطرت» را می‌شناسید؟ درباره‌ی این آثار و نویسندگان آنها تحقیق کنید.

کتاب	نویسنده	معرفی کوتاه
غرب‌زدگی	جلال آل‌احمد (نویسنده و اندیشمند ایرانی، ۱۳۰۲ تا ۱۳۴۸)	نقد رویکرد تقلیدی و بی‌گزینش جامعه‌ی ایران به فرهنگ و تمدن غرب؛ نویسنده غرب‌زدگی را «بیماری» ای می‌داند که ماشین‌پرستی و از دست رفتن هویت بومی را به همراه دارد.
بازگشت به خویشتن	دکتر علی شریعتی (جامعه‌شناس و اندیشمند، ۱۳۱۲ تا ۱۳۵۶)	فراخوان به بازگشت به هویت و فرهنگ اسلامی ـ ایرانی و نقد تقلید از غرب و هویت‌های کاذب.
خدمات متقابل اسلام و ایران	شهید مرتضی مطهری (۱۲۹۸ تا ۱۳۵۸)	بررسی نقش اسلام در تحول فرهنگ ایرانی و نقش ایرانیان در تولید علم، فرهنگ و گسترش اسلام؛ و نشان‌دادن پیوند افتخارآمیز اسلام و ایران.
فطرت	شهید مرتضی مطهری	شرح مفهوم فطرت (بینش‌ها و گرایش‌های الهی انسان مانند حقیقت‌جویی و پرستش) و نقش آن در شناخت و هویت انسان.

این جواب ممکن است دقیق نباشد.

۱۱۶ صفحه ۱۰۶ موقعیت یادگیری

انقلاب اسلامی ایران چه ارتباطی با هویت ایران و ایرانی دارد؟ و چه تأثیری در احیای هویت جهان اسلام داشته است؟

انقلاب اسلامی حاصل یک سده مقاومت هویت اسلامی ایران در برابر هجوم سیاسی و اقتصادی غرب بود. این انقلاب بازگشت به خویشتن الهی و توحیدی ایران بود؛ نه فقط خویشتن تاریخی و جغرافیایی که با اندیشه‌های دنیوی غربی تفسیر می‌شد. ایران با رهبری امام خمینی و آموزه‌های قرآن و اهل بیت، تاریخ و جغرافیای خود را ذیل آسمان معنوی توحید قرار داد. این انقلاب به اسلام به‌عنوان یک قطب فرهنگی اعتبار تازه‌ای بخشید و جهان اسلام با الهام از آن هویت خود را بیرون از تصاویری که غرب القا می‌کرد جست‌وجو می‌کند.

irantooshe.ir

۱۱۷ صفحه ۱۰۷ موقعیت یادگیری

انقلاب اسلامی چه آثار هویتی‌ای در ایران و جهان به دنبال آورد؟

- **در ایران:** بازگشت به هویت اسلامی و توحیدی؛ قرار گرفتن تاریخ و جغرافیای ایران در ذیل آسمان معنوی توحید؛ دفاع هشت ساله از مرزهای جامعه‌ی ایمانی و مقاومت تا امروز؛ آفرینش هویتی مستقل، فعال و اثرگذار.
- **در جهان:** تبدیل ایران به قلب تپنده‌ی بیداری اسلامی؛ جست‌وجوی جهان اسلام برای هویت خود بیرون از تصاویر غرب؛ ظهور اسلام به‌عنوان یک قطب فرهنگی؛ گشوده شدن افق‌های تازه‌ی معنوی به روی اندیشمندان غرب و بازنگری آنان در نظریه‌ی حتمی بودن سکولاریسم؛ حمایت ایران از مظلومان جهان.

۱۱۸ صفحه ۱۰۹ تحلیل کنید

حجاب و پوشش به‌عنوان نماد هویت جهان اسلام در صد سال اخیر، فراز و فرودهایی داشته است. در دوران رضاخان حجاب مسئله و معضل درون جامعه‌ی ایران بود و زنان مسلمان اجازه‌ی رعایت ضوابط دینی خود را نداشتند. اینک حجاب مسئله‌ی کشورهای اروپایی شده است و برخی از کشورهای اروپایی از ورود زنان با حجاب به مراکز آموزشی ممانعت می‌کنند. مسئله شدن حجاب در کشورهای اروپایی را با توجه به هویت جهان اسلام تحلیل کنید.

حجاب نماد هویت دینی و معنوی جهان اسلام است. در دوران رضاخان، حکومت وابسته به غرب و دنباله‌رو فرهنگ دنیوی، با کشف حجاب هویت اسلامی جامعه را هدف قرار داد. اکنون جهان غرب که سکولار و دنیوی است و هویت دینی و معنوی نباید در عرصه‌ی اجتماعی بروز داشته باشد، با فعالیت‌هایی که هویت دینی افراد را آشکار می‌کند مخالفت می‌کند (مانند ممنوعیت حجاب در مدارس فرانسه که با شعار «آزادی، برابری و برادری» انقلاب فرانسه نیز در تضاد است).

با بازگشت جهان اسلام به هویت اسلامی (احیای هویت پس از انقلاب اسلامی) و گسترش حجاب در دنیا، این نماد برای غرب که هویت دنیوی دارد تهدیدی برای هویت سکولار تلقی می‌شود؛ بنابراین حجاب به مسئله‌ی هویتی کشورهای اروپایی تبدیل شده است.

۱۱۹ صفحه ۱۱۰ خلاصه‌ی درس

مفاهیم اساسی درس سیزدهم را بنویسید و مطالب مهم آن را خلاصه کنید.

مفاهیم اساسی: هویت ایرانی، هویت اسلامی، هویت انقلابی، زبان فارسی، بُعد جغرافیایی و تاریخی هویت، بازگشت به خویشتن.

- هویت ایرانی پیش از اسلام توحیدی و دینی و در مواردی آمیخته با اساطیر بود و با اسلام تفسیر توحیدی یافت و بخشی از هویت جهان اسلام شد.
- زبان فارسی دومین زبان فرهنگی جهان اسلام است.
- سرزمین (بُعد جغرافیایی) و خاطره‌ی جمعی (بُعد تاریخی) از ابعاد هویت جامعه‌اند.
- برخورد غرب با جهان اسلام باعث خودباختگی بخشی از جوامع اسلامی شد و متفکران ایرانی با آثاری مانند غرب‌زدگی و بازگشت به خویشتن به آن واکنش نشان دادند.
- انقلاب اسلامی بازگشت به خویشتن الهی و توحیدی بود و جهان اسلام را به هویت خود بازگرداند.

۱۲۰ صفحه ۱۱۱ درس چهاردهم (هویت ایرانی ۲)

این درس را شما با همکاری دبیرتان و با هدایت و نظارت ایشان بنویسید... (اهداف شایستگی‌های درس: خانواده‌ی مطلوب و ویژگی‌های آن، نقش خانواده در هویت‌یابی، حقوق و تکالیف در خانواده، و کارکردهای خانواده به‌ویژه انتقال فرهنگ و پرورش محبت و مودت)

نمونه‌ی خلاصه‌ی درس بر اساس اهداف چاپ‌شده:

- **خانواده‌ی مطلوب:** خانواده‌ای که بر پایه‌ی هویت تاریخی خانواده در ایران (ارزش‌ها و سنت‌های ایرانی ـ اسلامی) و هویت فطری خانواده (مودت و رحمت میان زن و شوهر و فرزندان، آرامش) شکل گرفته باشد.
- **نقش خانواده در هویت‌یابی:** خانواده نخستین و مهم‌ترین محل آشنایی فرد با جهان اجتماعی است؛ و امروزه نهاد خانواده یکی از مهم‌ترین عوامل تمایز جامعه‌ی ما از جوامع غربی است.
- **حقوق و تکالیف:** هر عضو خانواده (پدر، مادر، فرزند) حقوق و تکالیفی دارد و آگاهی از آنها به بهبود عملکرد خانواده کمک می‌کند.
- **کارکردهای خانواده:** تأمین جمعیت و فرزندآوری، انتقال فرهنگ، پرورش محبت و مودت، تأمین آرامش، جامعه‌پذیری و تربیت.

این جواب ممکن است دقیق نباشد.

۱۲۱ صفحه ۱۱۶ **موقعیت یادگیری**

بیانات زیر چه رابطه‌ای میان مردم و حاکمان و کارگزاران ترسیم می‌کند؟ «عمّالکم أعمالکم، کما تکونون، یولّی علیکم»؛ «الناس بأمرائهم أشبه منهم بآبائهم».

وجه اشتراک پدیده‌هایی چون شناسنامه، گذرنامه، پرچم، روزها و جشن‌های ملی، مرزهای سیاسی، نیروهای مسلح، قوه‌ی مقننه، قوه‌ی مجریه و... چیست؟

1. این بیانات می‌گویند میان مردم و حاکمان رابطه‌ی تأثیر متقابل و تناسب وجود دارد: حاکمان و کارگزاران نتیجه و آینه‌ی عمل و فرهنگ مردم‌اند و حکومت متناسب با عقاید و ارزش‌ها و رفتار مردم شکل می‌گیرد.
2. همه‌ی این پدیده‌ها نشانی از هویت (سیاسی) جهان اجتماعی دارند؛ هر جهان اجتماعی علاوه بر هویت فرهنگی از هویت سیاسی نیز برخوردار است و نظام سیاسی نشان‌دهنده‌ی آن است.

۱۲۲ صفحه ۱۱۷ **گفت‌وگو کنید**

درباره‌ی راه‌های تأثیرگذاری بر اراده‌ی دیگران گفت‌وگو کنید.

- تهدید و ترس (تبعیت با کراهت) مانند مجازات‌ها و محرومیت‌ها؛
- پاداش و تشویق و ایجاد انگیزه‌ی مادی یا معنوی؛
- اقناع، استدلال و آموزش و ایجاد باور و ارزش مشترک (تبعیت با رضایت)؛
- محبوبیت، جاذبه‌ی اخلاقی، الگو بودن و اعتماد (مانند گاندی، رئیس‌علی دلواری و محمد صلاح)؛
- تبلیغ و استفاده از رسانه‌ها و سازمان‌دهی گروه‌ها و نهادها.

۱۲۳ صفحه ۱۱۸ **موقعیت یادگیری**

به نظر شما قدرتی که با اکراه طرف مقابل اعمال می‌شود تا چه زمانی می‌تواند تداوم داشته باشد؟

قدرتی که با اکراه، تهدید و ترس اعمال شود مقبولیت ندارد و تا زمانی دوام دارد که ابزار تهدید و ترس وجود داشته باشد. هرگاه توان تهدید کاهش یابد یا ترس از بین برود، مردم از تبعیت سر باز می‌زنند و آن قدرت از بین می‌رود؛ بنابراین قدرتی بی‌دوام است (مانند استالین که در تنهایی جان داد و کسی جرئت نکرد در بزند). اما قدرت همراه با مقبولیت و رضایت، پایدارتر است.

ایران توشه
توشه ای برای موفقیت

۱۲۴ صفحه ۱۱۹ موقعیت یادگیری

به نظر شما آیا در کشوری که فرهنگ عمومی مردم، فرهنگ دینی باشد، قدرت نامشروع می‌تواند مقبولیت داشته باشد؟

به طور معمول خیر یا بسیار دشوار و ناپایدار؛ زیرا مشروعیت حقیقی بر اساس حکم و قانون الهی است و در جامعه‌ی دینی، مردم ملاک حق و باطل را می‌شناسند و قدرتی که برخلاف عقاید و ارزش‌های دینی اعمال شود با اکراه و نارضایتی مردم روبه‌رو می‌شود. ممکن است برای مدتی با تبلیغات و ایدئولوژی‌های ساختگی مقبولیت ظاهری یابد، ولی با آگاهی مردم اقتدار آن از بین می‌رود. (جدایی مقبولیت از مشروعیت در موارد استثنایی ممکن است، مانند محبوبیت یک حاکم غیردینی در میان مردمی که از دین دور شده‌اند.)

۱۲۵ صفحه ۱۲۰ گفت‌وگو کنید

به نظر شما چه رابطه‌ای میان نظام اقتصادی و نظام سیاسی وجود دارد؟ در این باره گفت‌وگو کنید.

نظام سیاسی مستقل از نظام‌های دیگر نیست و با نظام اقتصادی رابطه‌ی دوسویه دارد. نظام سیاسی با سیاست‌گذاری، قانون‌گذاری، نظارت و تنظیم بازار و مالیات بر اقتصاد اثر می‌گذارد؛ و نظام اقتصادی با تأمین منابع مالی، قدرت و منافع گروه‌های اقتصادی بر سیاست‌ها و تصمیم‌های سیاسی تأثیر دارد. هر دو نیز تحت تأثیر نظام فرهنگی‌اند؛ مثلاً در جهان سرمایه‌داری نظام سیاسی در خدمت منافع اقتصادی است و در جهان اسلام اقتصاد باید در چارچوب ارزش‌هایی مانند عدالت و حفظ کرامت انسان سازمان یابد. نمونه‌ی ملموس: تحریم‌های اقتصادی ابزاری سیاسی است.

۱۲۶ صفحه ۱۲۲ گفت‌وگو کنید

درباره‌ی تفاوت جمهوری و دموکراسی از دیدگاه ارسطو گفت‌وگو کنید.

ارسطو بر اساس تعداد حاکمان و شیوه‌ی حکومت، شش نوع حکومت را نام می‌برد. در هر دو، حاکمیت اکثریت مردم است، اما تفاوت در مدار آن است: در **دموکراسی** اکثریت مردم بر اساس خواست‌ها و تمایلات نفسانی خود حکومت می‌کنند؛ ولی در **جمهوری (پولیتی)** اکثریت مردم بر اساس حقیقت و فضیلت در حکومت حضور و فعالیت دارند. پس جمهوری حکومت اکثریت بر مدار فضیلت و دموکراسی حکومت اکثریت بر مدار خواست و میل افراد است.

۱۲۷ صفحه ۱۲۲ موقعیت یادگیری

آیا در اندیشه‌ی لیبرال دموکراسی می‌توان از مشروعیت حقیقی سخن گفت؟ چرا؟

خیر. مشروعیت حقیقی یعنی اعمال قدرت بر اساس حکم و قانون الهی و حق؛ اما لیبرال دموکراسی هیچ حقیقت و فضیلت فطری و جهان‌شمولی را به رسمیت نمی‌شناسد، همه چیز را مباح می‌داند و فقط بر خواست و اراده‌ی اکثریت و ارزش‌های دنیوی و این‌جهانی تکیه می‌کند. بنابراین مدار آن حق و باطل نیست و بحث از مشروعیت حقیقی در آن معنا ندارد.

۱۲۸ صفحه ۱۲۳ مقایسه کنید

حضور مردم در یک حکومت لیبرال دموکراسی چه تفاوتی با حضور مردم در جمهوری اسلامی دارد؟

معیار	لیبرال دموکراسی	جمهوری اسلامی (مردم‌سالاری دینی)
مبنای حضور مردم	خواست و اراده‌ی اکثریت و میل‌های آنان	حضور مؤثر مردم بر اساس عقاید و ارزش‌های اسلامی
حقیقت و فضیلت	حقیقت و فضیلت فطری و جهان‌شمول را به رسمیت نمی‌شناسد	عقل و وحی راه شناخت ارزش‌های الهی‌اند و مردم مسئول شناخت و اجرای آنهایند
قوانین	قوانین بر اساس خواست اکثریت و ارزش‌های دنیوی	احکام و مقررات با خواست مردم و در ذیل اراده و مشیت خداوند
نوع حکومت و مشروعیت	دنیوی و سکولار؛ مشروعیت حقیقی ندارد	دینی؛ مشروعیت حقیقی (الهی) و مقبولیت مردمی
نقش مردم	مشارکت برای تأمین منافع و خواسته‌های خود	مشارکت به عنوان وظیفه‌ای الهی؛ شکل‌دهی هوشمندانه‌ی امامت و ولایت الهی و پرهیز از پذیرش طاغوت

۱۲۹ صفحه ۱۲۴ خلاصه‌ی درس

مفاهیم اساسی درس پانزدهم را بنویسید و مطالب مهم آن را خلاصه کنید.

مفاهیم اساسی: هویت سیاسی، قدرت اجتماعی، مقبولیت، اقتدار، مشروعیت، نظام سیاسی، جمهوری اسلامی، لیبرال دموکراسی.

- هر جهان اجتماعی علاوه بر هویت فرهنگی، هویت سیاسی نیز دارد.

- قدرت اجتماعی یعنی توان تأثیر بر اراده‌ی دیگران و بدون پذیرش و توافق آنها پدید نمی‌آید.
- قدرتِ همراه با رضایت مقبولیت دارد و اگر رسمی هم باشد اقتدار است؛ مشروعیت حقیقی یعنی اعمال قدرت بر اساس حکم و قانون الهی.
- سیاست، اِعمال قدرت سازمان‌یافته برای دستیابی به هدفی معین است و نظام سیاسی مجموعه‌ی سازوکارهای اعمال سیاست‌هاست.
- نظام‌های سیاسی بر اساس تعداد افراد مؤثر، روش تصمیم‌گیری و دین‌مداری یا دنیامداری دسته‌بندی می‌شوند.
- جمهوری اسلامی (مردم‌سالاری دینی) نظامی است که حضور مؤثر مردم را بر مبنای عقاید و ارزش‌های اسلامی سازمان می‌دهد.

۱۳۰ صفحه ۱۲۵ موقعیت یادگیری

چه رابطه‌ای میان جمعیت و هویت جوامع وجود دارد؟

به نظر شما جمعیت هر جامعه، بر ثروت، امنیت، قدرت و منزلت آن در میان سایر جوامع چه تأثیری دارد؟

جوامع مختلف برای تأمین جمعیت مطلوب خود چه می‌کنند؟ جامعه‌ی ما از این نظر چه وضعیتی دارد؟

جمعیت نخستین شرط بقای هر جامعه و بخشی از هویت آن است؛ هرچه حاملان و عاملان فرهنگ بیشتر باشند، فرهنگ و هویت جهان اجتماعی بیشتر گسترش می‌یابد و کاهش جمعیت گستره‌ی آن را محدود و زمینه‌ی بسط جهان‌های دیگر را فراهم می‌کند.

جمعیت (به‌ویژه جمعیت مسئول و کارآمد) بر نیروی کار، تولید و ثروت، دفاع و امنیت، قدرت و منزلت جامعه تأثیر می‌گذارد. جوامع برای تأمین جمعیت مطلوب «سیاست‌های جمعیتی» (تشویقی یا کنترلی) اجرا می‌کنند. جامعه‌ی ما در دو دوره سیاست کاهش جمعیت اجرا کرد (۱۳۴۵ تا انقلاب و ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۰) و اکنون با کاهش رشد جمعیت و خطر پیری جمعیت روبه‌روست و از سال ۱۳۹۳ اصول کلی سیاست‌های جمعیتی تصویب شده است.

ایران توشه
توشه ای برای موفقیت

۱۳۱ صفحه ۱۲۷ گفت‌وگو کنید

یک بار دیگر رابطه‌ی آگاهی (معنا)، فرهنگ و هویت جهان اجتماعی را در کلاس بازگو کنید.

جهان اجتماعی پدیده‌ای معنادار است. آگاهی‌ها و معانی مشترکی که جهان اجتماعی بر اساس آن ساخته می‌شود «فرهنگ» نام دارد. هویت هر جهان اجتماعی بر اساس فرهنگ (عقاید و ارزش‌های کلان) آن شکل می‌گیرد و به همین دلیل «هویت فرهنگی» نامیده می‌شود. پس معانی ← فرهنگ ← هویت؛ و گسترش جهان اجتماعی از راه گسترش فرهنگ و معانی آن (با شناختن، پذیرفتن و عمل کردن اعضا) انجام می‌شود. افزایش جمعیت یعنی افزایش حاملان و عاملان معانی و بسط هویت جهان اجتماعی.

۱۳۲ صفحه ۱۳۰ موقعیت یادگیری

تداوم این روند (کاهش رشد سالانه‌ی جمعیت) در آینده می‌تواند آثار زیان‌باری در پی داشته باشد. آیا می‌توانید به برخی از آنها اشاره کنید؟

- پیر و سالمند شدن جمعیت و افزایش هزینه‌های درمان و بازنشستگی؛
- کاهش نیروی کار جوان و فعال و کند شدن رشد اقتصادی و تولید؛
- ضعف نیروی دفاعی و کاهش امنیت و قدرت جامعه؛
- محدود شدن گستره‌ی فرهنگ و هویت جامعه و زمینه‌ساز بسط جهان‌های اجتماعی دیگر؛
- ضعف نهاد خانواده و کاهش نشاط اجتماعی.

۱۳۳ صفحه ۱۳۰ پیشنهاد دهید

متن «سیاست‌های کلی جمعیت» در جمهوری اسلامی ایران را در کلاس مطالعه کنید، سپس یک بند از آن را به دلخواه انتخاب کنید و بگویید اگر شما به جای مدیران و مسئولان کشور بودید، برای تحقق آنچه می‌کردید؟

نمونه‌ی پاسخ: بندی از این سیاست‌ها «تسهیل و تشویق ازدواج آسان، به هنگام و پایدار و فرزندآوری» است. اگر من مسئول بودم: وام ازدواج و مسکن جوانان را افزایش می‌دادم و پرداخت را آسان می‌کردم؛ برای فرزندآوری، حمایت شغلی و بیمه‌ای از مادران (مرخصی و ساعت کار انعطاف‌پذیر) و مهدکودک ارزان فراهم می‌کردم؛ و با رسانه‌ها و آموزش در مدرسه، ارزش خانواده و فرزندآوری را ترویج می‌کردم.

این جواب ممکن است دقیق نباشد.

۱۳۴ صفحه ۱۳۱ موقعیت یادگیری

منظور از هویت اقتصادی جامعه چیست؟ شیوه‌های تقویت و تضعیف آن کدام‌اند؟

ویژگی‌های هویت اقتصادی جامعه‌ی ما کدام‌اند؟

هویت اقتصادی جامعه یعنی ویژگی‌هایی که جامعه را از نظر کنش‌ها، روابط و قواعد مربوط به تولید، مصرف و توزیع کالا و خدمات و ثروت (نهاد اقتصاد) از دیگر جوامع متمایز می‌کند؛ مانند اقتصاد دانش‌بنیان، نفتی (تک‌محصولی)، مقاوم یا شکننده، دستوری یا غیردستوری، سرمایه‌داری، سوسیالیستی یا اسلامی. هویت اقتصادی با تولید ملی، کارآفرینی، خودباوری و عدالت تقویت می‌شود و با وابستگی به نفت، خام‌فروشی، تورم، واردات بی‌رویه و فرهنگ مصرف‌گرایی و تحریم‌ها تضعیف می‌شود.

جامعه‌ی ما: اقتصادی با دستاوردهایی مانند گسترش آب و برق و گاز، زیرساخت‌های سدها و نیروگاه‌ها، ارتقای بهداشت و درمان، موفقیت‌های علم و فناوری و مقابله با تحریم‌ها؛ و در عین حال دارای معضلاتی چون تورم، بیکاری، وابستگی به نفت، توزیع نابرابر امکانات، تجمل‌گرایی و غلبه‌ی فرهنگ مصرفی.

۱۳۵ صفحه ۱۳۲ موقعیت یادگیری

آیا درباره‌ی آثار نوسانات قیمت نفت بر یک اقتصاد وابسته چیزی می‌دانید؟

در اقتصاد وابسته به نفت، رشد و افول اقتصاد به قیمت و درآمد نفتی وابسته است. با کاهش قیمت نفت یا تحریم فروش آن، درآمد دولت و بودجه کاهش می‌یابد، کسری بودجه و تورم و بیکاری افزایش می‌یابد، ارزش پول ملی کم می‌شود و تولید ملی ضعیف و شکننده به‌سختی آسیب می‌بیند. با افزایش قیمت، ظاهراً احساس رفاه ایجاد می‌شود ولی پایدار نیست و بی‌رویه خرج کردن و وابستگی بیشتر را در پی دارد. این وضعیت اقتصاد را در برابر طمع‌ورزی و فشار قدرت‌های خارجی آسیب‌پذیر می‌کند.

۱۳۶ صفحه ۱۳۳ موقعیت یادگیری

در مورد نقش اصلاحات ارضی در تخریب کشاورزی ایران چه می‌دانید؟

اصلاحات ارضی (۱۳۴۱ در دوران پهلوی) با ادعای بهبود وضع روستاییان انجام شد، اما در عمل زمین‌ها خُرد و تقسیم شد و کشاورزان بدون سرمایه و ابزار و دانش کافی ماندند؛ بسیاری از روستاییان مهاجرت کردند، تولید محصولات کشاورزی کاهش یافت و کشور به واردات محصولات غذایی (به‌ویژه از آمریکا) وابسته شد. به این ترتیب بنیان‌های تولید ملی تضعیف شد.

این جواب ممکن است دقیق نباشد.

ایران توشه
توشه‌ای برای موفقیت

۱۳۷ صفحه ۱۳۴ پیشنهاد دهید

متن «سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی» در جمهوری اسلامی ایران را در کلاس مطالعه کنید و با توجه به آن، به سؤالات زیر پاسخ دهید.

سازوکارهای مقاوم‌سازی اقتصاد ایران در برابر موانع داخلی و خارجی پیشرفت کدام‌اند؟

شما دانش‌آموزان برای تحقق اقتصاد مقاومتی چه مسئولیتی بر عهده دارید؟

1. اتکا به ظرفیت‌های مولّد مردمی و دولتی، تقویت تولید داخلی و درونزایی در عین برون‌گرایی، منع خام‌فروشی ثروت‌های طبیعی (مانند تبدیل نفت خام به محصولات پتروشیمی)، کاهش وابستگی به نفت، خودکفایی در تولیدات راهبردی، اتکا به دانش و فناوری و نوآوری و خلاقیت، روحیه‌ی جهادی، عدالت و مبارزه با مصرف‌گرایی و اسراف، و حضور فعال در تعاملات جهانی.
2. نمونه‌ی پاسخ: مصرف کالای ایرانی، پرهیز از اسراف و تجمل‌گرایی، جدی گرفتن درس و کسب دانش و مهارت، پژوهش و نوآوری در حد توان، اهمیت دادن به صرفه‌جویی در آب و برق و انرژی، و آگاه کردن خانواده و دوستان از اهمیت اقتصاد مقاومتی.

این جواب ممکن است دقیق نباشد.

۱۳۸ صفحه ۱۳۵ خلاصه‌ی درس

مفاهیم اساسی درس شانزدهم را بنویسید و مطالب مهم آن را خلاصه کنید.

مفاهیم اساسی: هویت جمعیتی، سیاست‌های جمعیتی، هویت اقتصادی، نهاد اقتصاد، اقتصاد مقاومتی، سرمایه‌داری.

- هر جهان اجتماعی برای گسترش و پیشرفت به جمعیت مناسب (از نظر کمیت و کیفیت) نیاز دارد.
- کاهش جمعیت شاخص جهان متجدد است و ایران نیز دو بار سیاست کاهش جمعیت اجرا کرد و اکنون سیاست‌های جمعیتی خود را اصلاح کرده است.
- هویت اقتصادی جامعه بر اساس نهاد اقتصاد و ویژگی‌های تولید، مصرف و توزیع شکل می‌گیرد.
- اقتصاد ایران دستاوردهای فراوانی دارد، ولی با تورم، بیکاری و وابستگی به نفت روبه‌روست.
- جهان غرب هویت خود را بر اقتصاد (سرمایه‌داری) استوار کرده و هجوم اقتصادی به ایران تاریخی طولانی دارد.
- اقتصاد مقاومتی الگویی مستقل، مقاوم و پایدار برای بازسازی هویت اقتصادی ایران است.

این فایل توسط سایت ایران‌توشه تهیه شده است.

ایران توشه
توشه ای برای موفقیت